

my

KRIIGSBEDRIJVEN

VAN

ALEXANDER FARNESE

IN

Limburg en aangrenzende gewesten,

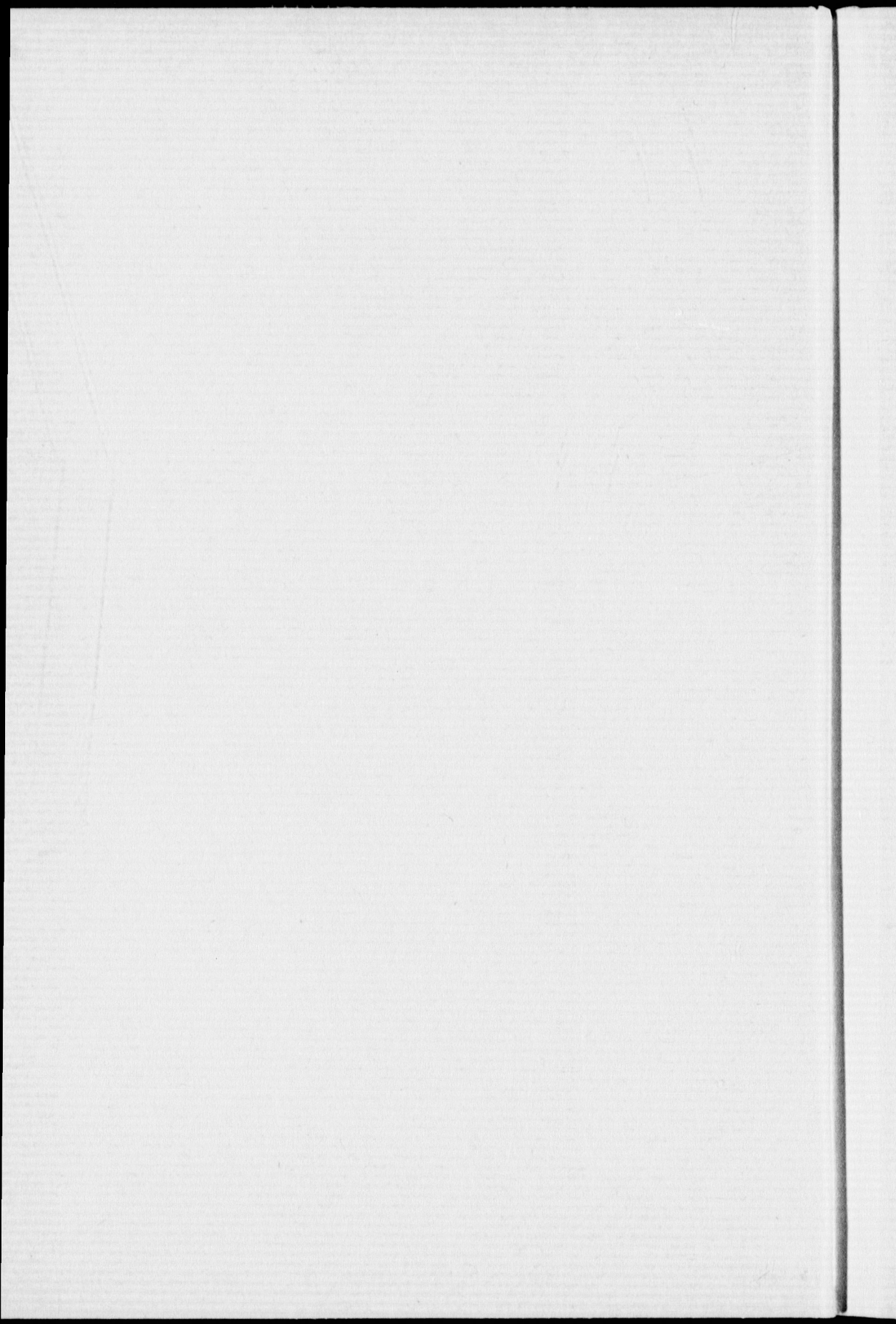
1578-1579,

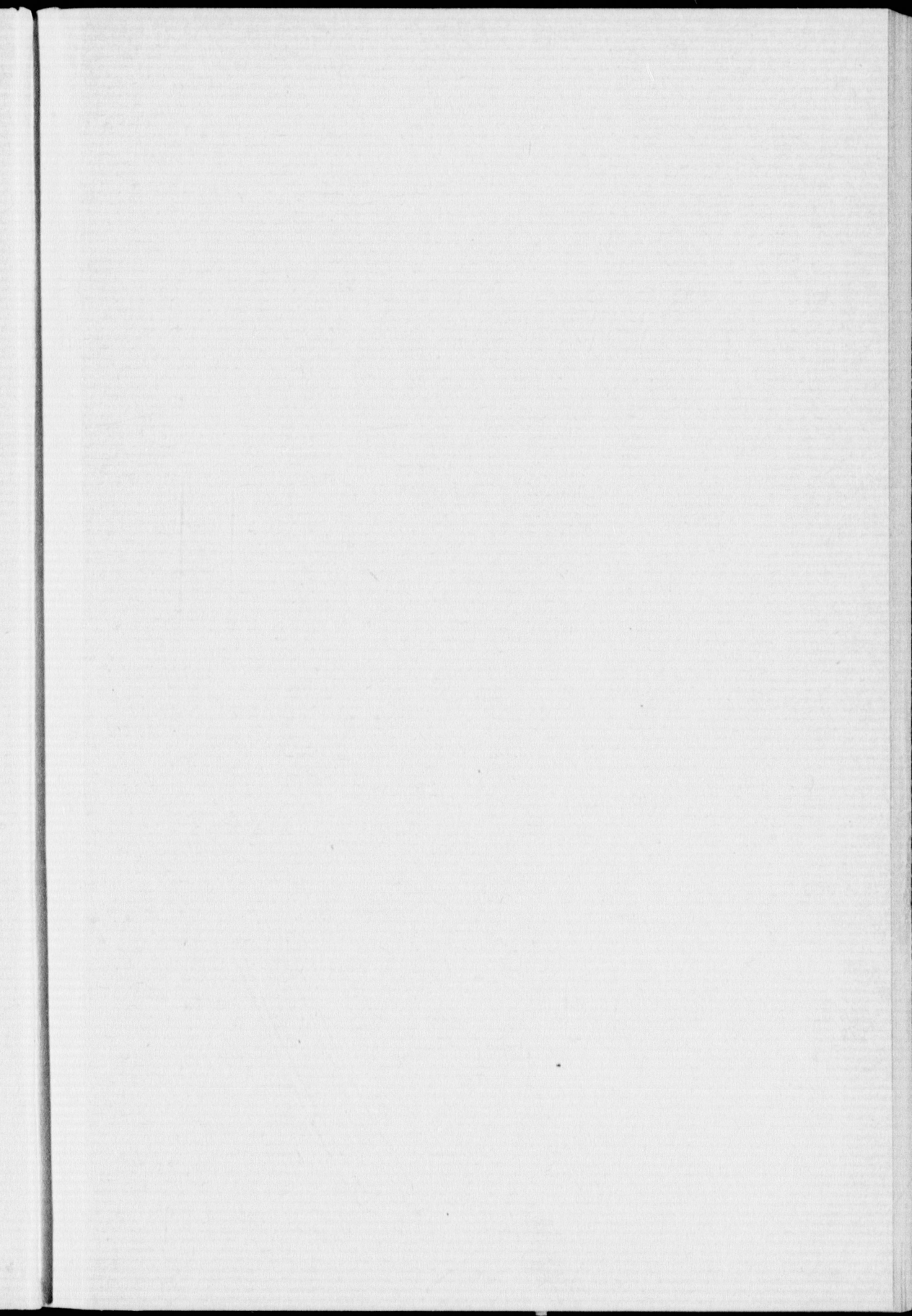
DOOR

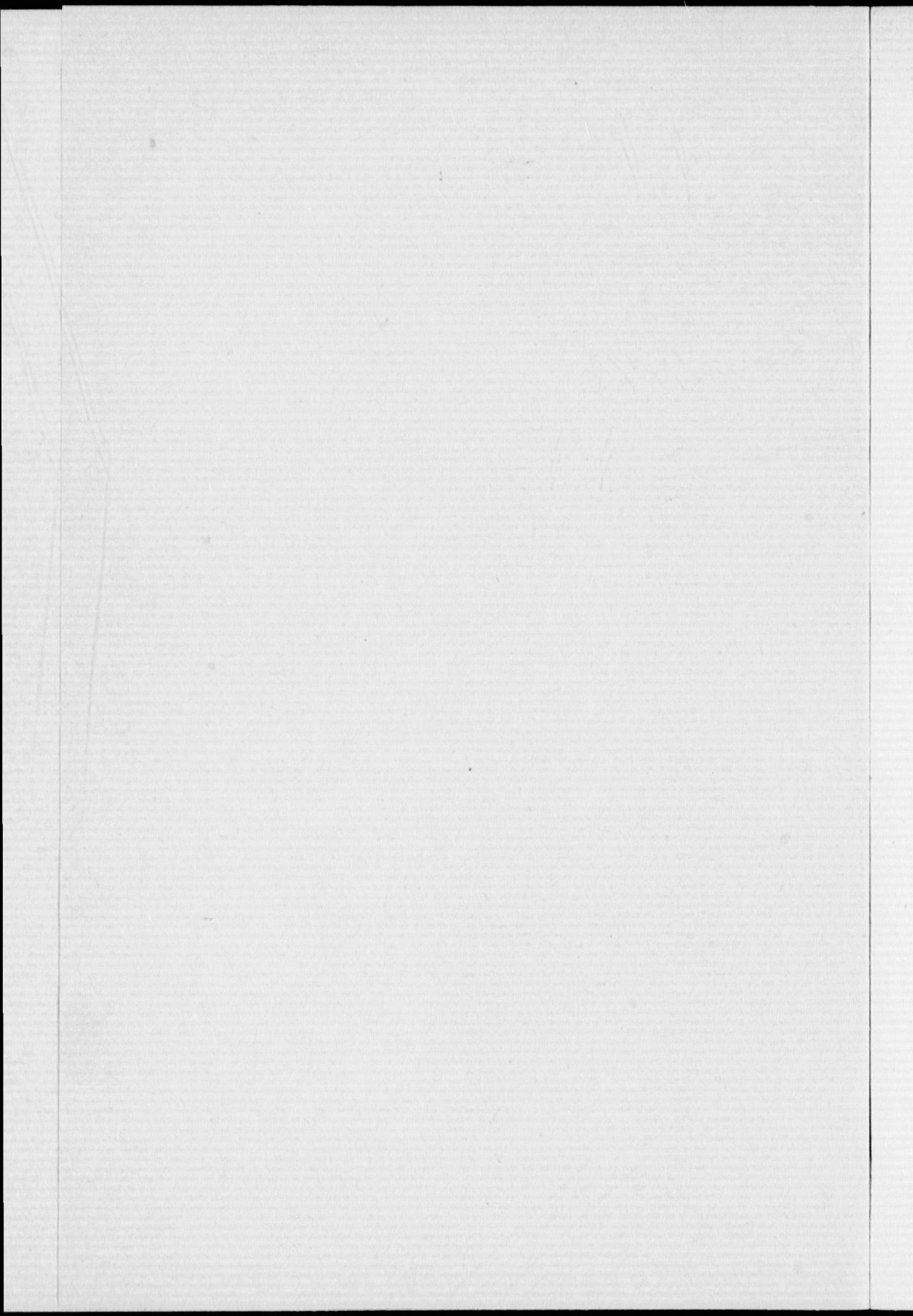
M. H. J. P. THOMASSEN.

MAASTRICHT,
Stoomdrukkerij van "Le Courrier de la Meuse"

—
1890.

Hg 8° 2314

KRIIGSBEDRIJVEN

VAN

ALEXANDER FARNESE

IN

Limburg en aangrenzende gewesten,

1578-1579,

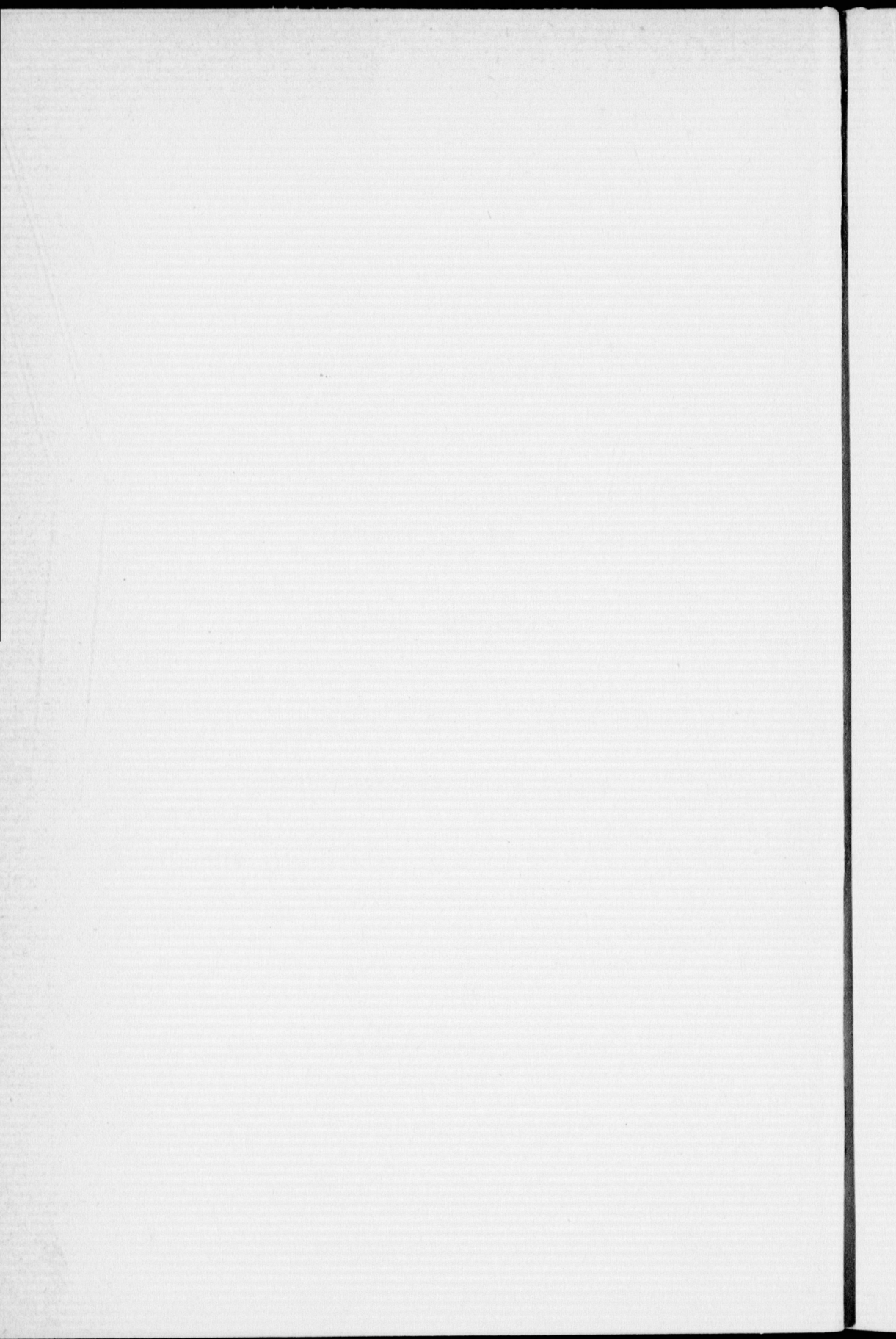
DOOR

M. H. J. P. THOMASSEN.

MAASTRICHT,
Stoomdrukkerij van "LE COURRIER DE LA MEUSE"

—
1890.

INLEIDING.

Niet zelden mochten wij voor een dertigtal jaren uit den mond van het volk, in het bijzonder van de landlieden in Zuid-Limburg, den naam Parma hooren en thans nog, wanneer men wil aanduiden, dat eene zaak zeer oud, een feit tot lang verleden tijden behoort, wordt wel eens gezegd: „dat is uit den tijd van prins Parma”.

Men mag hieruit de gevolgtrekking maken, dat de herinnering aan dezen veldheer, in genoemde streek, diep in het geheugen van het volk werd gegrift.

Raadplegen wij de geschiedenis der jaren 1578 en 79, dan zal het ons minder bevreemden, dat de tijd, zelfs na drie eeuwen, de herinnering aan de bloedige sporen, door de Spanjaarden in genoemde gewesten nagelaten, niet heeft mogen uitwischen.

Nadere bijzonderheden aangaande de krijgsbedrijven der Spanjaarden in deze jaren, voor een deel geput uit niet algemeen bekende en minder geraadpleegde bronnen, wenschen wij langs dezen weg ten beste te geven. Het behoeft niet gezegd, dat het gedenkwaardig beleg van Maastricht in ons werkje de voornaamste plaats zal innemen.

Als de meest gewaardeerde bronnen voor de geschiedenis der eerste helft van den 80-jarigen worstelstrijd hier te lande tegen Spanje noemen wij, onder de Nederlandsche schrijvers: Bor, Hooft, van Meteren, Baudart, de *Archives de la Maison d'Orange*, door

Groen van Prinsterer uitgegeven, de *Mémoires anonymes*, de *Documents historiques inédits concernant les troubles des Pays-Bas*, van Kervyn van Volkaersbeke en verder van Kervyn de Lettenhove enz.

Onder de vreemde schrijvers: *Mendoça*, *Bentivoglio*, *Conestaggio*, *Cabrera*, *Tassis*, *Famianus Strada*. De laatste is voor ons onderwerp een der meest gewaardeerde, aangezien hij voor de samenstelling van zijn werk, vooral gebruik gemaakt heeft, van de aantekeningen van Cosme Massi, die tijdens de laatste jaren van Parma's verblijf in de Nederlanden, als zijn secretaris fungeerde. Minder bekend is het werk *Della guerra di Fiandra* van *Cesare Campana*, loopende van 1559 tot 1600 en uitgegeven te Vicenza in 1602. De brieven van Filips, van Alexander Farnese en andere staatslieden, meerendeels door Gachard uitgegeven, zijn hoogst belangrijk voor de geschiedenis van de laatste helft der 16de eeuw.

Het werk van Dinothus bevat weinig bijzonderheden, welke niet op andere plaatsen zijn vermeld (*Richardi Dinothi Normanni Constantinatis de bello civili Belgico Libri VI. Basileae MDXXCVI*).

Als de belangrijkste bronnen waaruit wij hebben geput, verdienen vermelding T. LXXII, LXXIII en LXXIV der *Collección de documentos ineditos para la Historia de España*, bevattende de gedenkschriften van zekeren *Alonso Vazquez*, getiteld: *Los sucesos de Flandes y Francia del tiempo de Alejandro Farnese*, van 1577—1592, in handschrift bewaard in de bibliotheca nacional, Sala I, 132, te Madrid.

Gachard maakt in zijn werk *Les bibliothèques de Madrid et de l'escorial* 1875, reeds melding van dit handschrift, waarvan het eerste gedeelte pas in 1879 werd uitgegeven. In de voorrede van genoemd werk zegt hij: „L'histoire des guerres de Flandre et France, du temps d'Alexandre Farnèse, par le capitaine A. Vazquez, me paraît digne de l'attention des écrivains, qui s'occupent des événements de cette époque. L'auteur a été présent à la plupart des faits qu'il raconte; il s'est renseigné pour les autres, auprès de personnes qui en devaient être bien informées; ce qu'il nous apprend lui-même est un garant de son impartialité. La description qu'il fait des mœurs et des coutumes des Belges est extrêmement curieuse; elle mériterait d'être traduite”.

Dit eerste gedeelte, (ongeveer 50 bladz.) handelende over zeden en

gewoonten der Nederlanders, werd reeds in 1875 door Gachard in 't Spaansch, uitgegeven. De drie deelen van het complete handschrift, door den markies De la Fuensante del Valle, te Madrid gepubliceerd, beslaat ruim 1600 pagina's druks. Men achtte het handschrift een tijd lang verloren, Motley laat zich ten minste in dien zin uit. Strada schijnt het gekend te hebben.

Voor velen onzer lezers zal het niet van belang ontbloot zijn, iets naders omtrent dezen Vazquez te vernemen.

Alonso Vazquez werd geboren in de omstreken van Toledo, waarschijnlijk te Ocaña, eene kleine plaats in de nabijheid van deze stad. Hij diende in het Spaansche leger gedurende 39 achtereenvolgende jaren en heeft den veldtocht in de Nederlanden onder Parma, voor een groot gedeelte als vaandrig (alferez) in het regiment van D. Sancho Martinez de Leiva, meegemaakt. Als zoodanig nam hij, onder anderen deel aan het beleg van Maastricht en kan ons dus tot in de kleinste bijzonderheden dienaangaande voorlichten.

In 1584 was zijn regiment weer in Zuid-Limburg in kwartier. Dit blijkt uit het verhaal omtrent een gevecht tusschen Staatschen en Spanjaarden, begonnen in den nacht van 31 Mei te Simpelveld, waar 30 Spanjaarden, in de kerk verschanst, werden aangevallen, en dat den volgenden dag in een dorp werd voortgezet, op twee uur afstands van genoemde plaats, waar Vazquez den aanvoerder, dien hij kapitein *Bartolo*, afkomstig uit Geldern, noemt, neêrvelde (1).

Dat Vazquez geruimen tijd in de Nederlanden en vooral in het zuidelijk gedeelte vertoefde, blijkt uit de uitvoerige beschrijving, aangaande zeden, gewoonten en gebruiken der bevolking, die aan zijn werk voorafgaat.

Als soldaat weidt hij in zijn geschrift vooral uit over krijgsbedrijven en weet met zeer veel takt en kennis veldslagen, belegeringen, enz. tot in de kleinste bijzonderheden te beschrijven.

Strengte onpartijdigheid meenen wij op vele plaatsen in zijn werk te kunnen waarnemen. Hij weet meermalen den lof zijner vijanden naast dien der zijnen te verkondigen en hoe gehecht ook aan Parma,

(1) In eene Chroniek, door pastoor Didden nagelaten, vinden wij ook melding gemaakt van de schermutseling in de kerk te Simpelveld in 1584, waarin hij persoonlijk is betrokken geweest. — Vermoedelijk werd het gevecht den tweeden dag te *Vylen* voortgezet.

hoeveel achting hij ook voor hem koesterde, ontziet hij hem toch niet, waar dit volgens zijn meening noodig is. In de voorrede, zegt Vazquez onder anderen :

„ Daar ik meer dan vier en twintig jaren na den dood van Parma schreef, behoefde ik hem in geenen deele te ontzien. Hier komt nog bij, dat ik nooit zijn huurling, noch zijn landgenoot, noch belanghebbende was in welk opzicht ook. Als de minste zijner soldaten diende en streed ik onder hem. Niets kan mij dus weerhouden de waarheid omtrent het gebeurde in de Nederlanden en in Frankrijk mede te deelen ”.

Zijn handschrift is gedateerd van Jaen 1 Mei 1614, waar hij destijds als *Sargento Mayor de la milicia* dienst deed.

Als tweede, minder gebruikte bron noemen wij T. L. en verder T. LXXV der *Coleccion de documentos* enz. uitgegeven in 1880 ; de laatste bevat vele onuitgegeven brieven, waaronder een 10tal door „Parma” uit Maastricht geschreven en aan verschillende personen gericht.

EERSTE HOOFDSTUK.

§ 1. ALGEMEENE BESCHOUWING

over den toestand onder

Don Juan van Oostenrijk.

Lodewijk de Requesens was den 5^{den} Maart 1576 plotseling overleden en reeds den 8sten April ontving D. Juan een schrijven van zijn broeder Philips, waarin deze hem met zijne benoeming tot landvoogd der Nederlanden in kennis stelde. De benoeming tot deze nieuwe betrekking, waarvan hij vroeger zoo afkeerig was, werd thans met vreugde door hem begroet.

De reden hiervan lag in een plan, door D. Juan in overleg met Philips opgemaakt. D. Juan namelijk zou zich in de Nederlanden voor

een aanslag op Engeland voorbereiden, en in geval van een gelukkig optreden tegen Elisabeth, koesterde hij de hoop met Maria Stuart in het huwelijk te treden en zich verder van den troon meester te maken.

In een schrijven van 27 Mei verklaart hij zich bereid de landvoogdij te aanvaarden, maar wijst Filips er tevens op, dat hij het regentschap der Nederlanden niet als eene gunst aan zijn persoon, maar als een dienst door hem aan den lande bewezen, opvat.

Vermomd als bediende van Octavio de Conzaga, die hem vergezelde, kwam hij den 4^{den} November, den dag der plundering van Antwerpen door de Spaansche soldaten, te Luxemburg aan.

Reeds spoedig moest hij tot zijne groote teleurstelling ondervinden, zooals uit zijne brieven aan Filips, Antonio Perez en anderen blijkt, dat hij van de zijde der Nederlandsche bevolking, moeielijk de sympathie kon winnen, en wat meer is, dat hij niet regeerde, maar geregeerd werd.

Twee belangrijke gebeurtenissen, die aan de komst van D. Juan onmiddellijk voorafgingen, droegen er in de eerste plaats toe bij om den haat tegen de Spanjaarden in 't algemeen, bij de bevolking der Zuid-Nederlanden te vermeerderen. Dit waren de plundering van Maastricht op 20 October 1576 en het muiten der Spaansche soldaten op 4 November te Antwerpen, bekend onder den naam van *de Spaansche furie*.

Alhoewel het niet direct op onzen weg ligt, wenschen wij een oogenblik stil te staan bij het gebeurde te Maastricht.

Franciscus de Montesdoca, die sedert 1572 onafgebroken de betrekking van gouverneur te Maastricht had waargenomen en voortdurend het vertrouwen der voornaamste burgers had genoten, werd genoodzaakt met zijne twee compagnieën Spanjaarden naar Wijk af te trekken. Slechts weinige manschappen bleven den toren bij de Bruselsche poort bezetten.

De Maastrichtenaren gingen nog verder. Aan Montesdoca werd het voorstel gedaan om naar Maastricht terug te keeren, ten einde onderhandelingen aan te knopen. Hem zou geen leed wedervaren. Op het stadhuis gekomen, werd hij evenwel onmiddellijk gevangen genomen. Martinus de Ayala, die hem met 50 busschutten uit Wijk kwam opeischen, werd door de Duitsche troepen en door de burgers genoodzaakt, onverrichter zake terug te trekken.

De graaf von Eberstein, stond met zijne vendelen Duitschers aan de zijde der burgers.

Intusschen waren Alonzo de Vargas en Ferdinand de Toledo met eenige troepen de stad genaderd en bevonden zich op 6 uur afstands, toen zij door een soldaat omtrent het gebeurde met Montesdoca werden ingelicht. Zij spoedden zich onmiddellijk stadwaarts en vielen gelijktijdig bij de Brusselsche poort, waar zij door de Spaansche bezetting werden gesteund, en aan de Wijker zijde aan. Hoe dapper zij zich ook weerden, waren de burgers spoedig genoodzaakt met de Duitsche bezetting tot op het Vrijthof te wijken (1).

Ongeveer 1500 burgers (2) verloren hierbij het leven. De stad werd verder door de Spanjaarden geplunderd en vele huizen werden in brand gestoken. Strada verhaalt, dat de Toledo en Ayala, die van de Wijker zijde de stad aantastten, voor elken soldaat eene vrouw hadden geplaatst, die bij het overtrekken der brug tot schild waar achter zij schoten, moest dienen.

Antwerpen werd den 4^{den} November door de Spaansche soldaten nadat zij een opstand hadden onderdrukt, geplunderd en verbrand, waarbij alleen door het zwaard meer dan 2000 burgers het leven verloren, behalve degenen die verdronken en verbrandden.

Het oogenblik was dus voor D. Juan niet gunstig; zijn intrede hier te lande geschiedde onder slechte voortteekenen. Waarschijnlijk zou dit alles niet zijn gebeurd, ware hij eenige dagen vroeger in de Nederlanden gekomen.

Het gevolg dezer gruwelen was, dat tusschen Holland en Zeeland aan de ééne en de Zuidelijke gewesten aan de andere zijde eene overeenkomst, de *pacificatie van Gent* (8 Nov.), tot stand kwam, waarbij besloten werd de Spaansche troepen gemeenschappelijk uit het land te verjagen.

Den Juan begon met uit eigen beweging de Spaansche bevelhebbers te Brussel, Antwerpen en andere plaatsen te gelasten, de wapens neer te leggen en uitsluitend verdedigenderwijs op te treden. Zijn bevel luidde: „Alle verdeeldheden moeten ophouden, dit is in ieders belang” (3).

(1) MENDOÇA. *Commentaires*.

(2) *Mémoires anonymes*.

(3) GACHARD. *Corr. de Philippe t. V.*

Op uitdrukkelijk verlangen van Filips beijverde D. Juan zich met zachtheid in de Nederlanden te regeeren. De wensch van den Koning was het verleden te vergeten, zooveel mogelijk toe te geven en alleen aan den godsdienst streng de hand te houden. Ook was dit het eenige verlangen, dat D. Juan bij zijne aankomst bezielde. In de eerste plaats volgde hij in deze de ingeving van zijn goed hart en ten tweede strookte de pacificatie der Nederlanden met zijn plan; dit laatste had hij misschien te veel op het oog.

Dat voorloopig wegens geldgebrek, aan het hervatten der vijandelijkheden niet te denken viel, blijkt uit een brief van 22 November aan Filips, waarin hij klaagt zelfs geen honderd kronen te bezitten, om in eigen behoefte en in die zijner omgeving te voorzien.

Reeds spoedig bleek het D. Juan, hoe slecht de Spanjaarden in de Nederlanden aangeschreven stonden; hij geeft zijn gevoelen dien-aangaande aan Filips te kennen in de volgende woorden: (1) „Helaas! de Spanjaarden zijn hier zoo gehaat, dat de bevolking den naam zelfs verafschuwt. Men wil ze verjagen en hunne windhonden zelfs niet meer dulden (2). Liever geven zij zich aan de Turken over, dan zich met ons te verstaan”.

Op aanraden van den Prins van Oranje, werd door de afgevaardigden als eerste voorwaarde aan D. Juan gesteld, *dat de Spaansche troepen het land moesten verlaten*, vóór hij zijn verblijf in Brabant zou vestigen.

Deze voorwaarde kon en wilde D. Juan niet onmiddellijk onderschrijven. Hij had den toestand reeds zoo goed begrepen, dat hij in een brief aan Filips (3) als zijn gevoelen meedeelde, dat de vrede alleen te bewaren was, als hij zich tot den oorlog voorbereidde. Hij verzocht zelfs de noodige troepen gereed te houden en hem zijne vroegere veldoversten te zenden.

Filips was van eene andere meening en stemde toe in het vertrek der Spaansche troepen, zoo als blijkt uit een schrijven van 27 Januari, waarin hij zegt: „Voorloopig moet gij alleen aan de bevrediging der Nederlanden denken, de Spaansche troepen wegzenden en de zaak

(1) Correspond. de Philippe t. V.

(2) Doc. ined. T. L. „Hasta los galgos han de salir”.

(3) Corresp. Philippe 8 Januari 1577.

van Engeland, waarvoor zich later eene betere gelegenheid zal aanbieden, ter zijde stellen".

Men verlangde niet alleen de ontruiming der Nederlanden, maar ook dat de troepen over land en niet per schip naar Italië zouden worden vervoerd.

Hierdoor vervloog voor D. Juan het laatste vonkje der gekoesterde hoop van een aanslag op Engeland, waarover hij zijn wrok moeilijk kon verbergen. Hij geeft daaraan in de volgende woorden lucht: „Zal ik, ter wille van die verdoemde Vlamingen, mijne onderneming op Engeland moeten laten varen? Meermalen heeft mij de lust bekropen de vijandelijkheden plotseling te hervatten, dit volk te tuchtigen, te verdelgen en mij met hun bloed te verzadigen" (1).

Op 10 Februari deed hij nog een laatste poging bij Filips (2). „Ik smee U, schreef hij, de noodige maatregelen niet langer op te schorsen. Uitstel is de oorzaak van al de onheilen in deze gewesten".

Eindelijk werd den 17^{den} Februari de Gentsche pacificatie door D. Juan bekrachtigd. Te Marche en Famène werd het *Eeuwige edict*, de volgende voorwaarden inhoudende, door hem geteekend: de ontruiming der Nederlanden door de Spaansche troepen binnen 40 dagen, alsook dat zij niet ingescheept en voorloopig naar Maastricht gezonden worden; de erkenning van het recht aan de Staten, om te beschikken over de gelden en de troepen, onder voorwaarde „qu'ils maintiendront en tout et partout nostre sainte foy et religion catholique romaine et la due obéissance au Roy nostre Sire" (art. 2); de slooping van alle kasteelen, enz.

Spoedig bleek, dat niemand met deze overeenkomst was gebaat, noch de Spaansche troepen, die na tien jaren in weelde hier te hebben doorgebracht en voor een groot deel door huwelijksbanden aan Neerlands bodem gebonden, zonder uitbetaling van soldij, in de laatste dagen van April naar Italië aftrokken, noch de Staten die hunne beloften niet konden nakomen, noch de Prins van Oranje, die zijn invloed door deze overeenkomst sterk zag tanen en zich daarom ook van het eerste oogenblik er weinig ingenomen mee toonde, noch D. Juan wiens plannen ten opzichte van Engeland in duigen vielen.

(1) Corresp. Philippe t. V. „Por asolarlos, y destruirlos, y cebar me en su sangre".
(2) Doc. ined. T. L.

Hierop volgde, in de eerste dagen van Maart, de intocht van D. Juan te Leuven en den 1sten Mei te Brussel. In beide plaatsen werd hij, tot spijt van den Zwijger, met geestdrift door het volk ontvangen, waarbij het aan pracht en praal, eerbewijzen en eerebogen niet ontbrak. Door zijn aangenamen omgang en innemend voorkomen, wist de nieuwe landvoogd spoedig aller harten te winnen en zich vooral bij het volk bemind te maken.

Deze goede verstandhouding was evenwel slechts van korten duur en ontaardde van den kant der bevolking in wantrouwen, ja zelfs in haat. Verdachtmaking was de oorzaak van dezen ommekeer.

Men wist zijne handelwijze in een verkeerd daglicht te stellen, waardoor het wantrouwen steeds werd aangewakkerd. Door brieven van D. Juan en Escovedo, in Frankrijk onderschept, werd een schijn van bevestiging aan dit alles gegeven.

Groen van Prinsterer schetst de verhouding, die hieruit ontstond, als volgt: „*Ses antagonistes dirigés, encouragés par le Prince d'Orange réussirent par les suppositions les plus alarmantes et les plus outrageux soupçons, par des prétentions excessives, des reproches non mérités, des humiliations, des insultes, des conspirations même, à le décréditer, à paralyser ses efforts, à irriter son amour-propre, à anéantir son autorité, à l'entretenir dans une crainte perpétuelle pour sa liberté et sa vie; à l'emmener enfin à chercher le salut, tête baissée, dans un coup de désespoir*”. Dit laatste slaat op de inbezitneming in Juli, van het kasteel te Namen.

Het oordeel, door den Zwijger over den nieuwen landvoogd uitgesproken, was niet zeer gunstig. Het volgende gezegde zal zeker het vertrouwen der Nederlanders niet bevorderd hebben: „Het onderscheid tusschen den nieuwen landvoogd en Alva of Requesens is, dat deze, jonger en dwazer, minder de kunst verstaat, zijn venijn te verbergen, in afwachting van het gunstig oogenblik waarop hij zijne handen in het bloed zal kunnen doopen.”

Don Juan inziende dat, niettegenstaande al de concessies zijnerzijds gedaan, het hem toch niet mocht gelukken, de gemoederen tot bedaren te brengen en de harten zijner onderdanen te winnen, was ten einde raad. Na al zijne pogingen te hebben zien mislukken, maakte zich de wanhoop als 't ware van hem meester. Hij werd, volgens zijne eigene

verklaring, als speelbal gebruikt. De eene ving hem op, terwijl de andere hem wegwierp (1).

Aan Filips verzocht hij om uit zijne betrekking te worden ontslagen of indien hem deze gunst werd geweigerd, Alexander Farnese naar de Nederlanden te zenden om hem eerst ter zijde te staan en later op te volgen, na behoorlijk te zijn ingewijd in de zaken.

De trouwe Escovedo vertrok op 10 Juli met dit verzoek naar Madrid, waar hem het staal van den sluipmoordenaar, geleid door den afschuwelijken Antonio Perez, wachtte.

Meermalen herhaalde D. Juan per brief dit verzoek. In een schrijven van 4 October zegt hij onder anderen: dat de Koning hem geen grootere gunst zou kunnen bewijzen dan in dit verzoek toe te stemmen (2).

Voor zijne veiligheid vreezende, maakte hij zich eenige dagen na het vertrek van Escovedo, met list, van het kasteel te Namen meester. Zijne tegenstanders vonden in dit feit een wapen, dat zij met goed gevolg tegen hem gebruikten.

Gedurende drie maanden kwam geen bericht uit Madrid, waardoor zijne wanhoop ten top steeg (3). Zijne moedeloosheid ging zoo ver dat hij, had hem de vreeze Gods niet weerhouden, een einde aan zijn leven zou hebben gemaakt. Hij wenschte zich het hoofd tegen een muur te kunnen verbrijzelen, zich in een afgrond te werpen, of zijne laatste levensdagen in een klooster te gaan slijten.

Filips schijnt er over gedacht te hebben, D. Juan uit de Nederlanden terug te roepen en het beheer van deze gewesten in handen van Granvelle en Margaretha van Parma te stellen. In dien zin liet hij zich aan de Cunjiga, afgevaardigde te Rome uit (4).

Granvelle, overtuigd dat hij in de Nederlanden niet zeer bemind was, wees dit aanbod onmiddellijk van de hand, terwijl Margaretha, om D. Juan niet te beleedigen, de zending niet wilde aanvaarden. De staat harer gezondheid noopte haar mede dit besluit te nemen.

(1) Correspond. Philippe t. V. Yo ando entre ellos como pelota en el juego que uno me toma, otro me deja.

(2) Correspondance de Philippe.

(3) Correspondance de Guillaume d'Orange, t. IV.

(4) 1 September 1577. Gachard. Correspondance de Marguérite.

Intusschen wist de Zwijger zich voor goed van het gezag meester te maken. Den 23sten September deed hij zijn intocht te Brussel, waar hij door het volk vooral zeer werd toegejuicht.

De edelen der Zuidelijke Nederlanden, aan wier hoofd de hertog van Aerschot, waren evenwel niet meer met den Prins dan met den koning van Spanje ingenomen. Zij trachtten den invloed van Oranje tegen te gaan, door Matthias van Oostenrijk naar de Nederlanden te ontbieden. Deze liet zich op het eerste aanzoek overhalen en verscheen op 26 October te Brussel. Door de Staten werd de Duitsche Prins als landvoogd erkend.

Zij dachten door deze keuze in staat te zijn, aan Spanje en aan de de ketterij gelijktijdig het hoofd te kunnen bieden. De scherpzinnigheid van den Zwijger en daarbij de onbekwaamheid van Matthias, moesten al deze schoone plannen vrijdelen.

De Prins van Oranje wist de zaken zoo te regelen, dat hij Matthias op zijne zijde kreeg en het heft in handen hield. Door de Staten werd hij tot Ruwaard van Brabant benoemd. De vergaderzaal was bij deze gelegenheid grootendeels door het grauw van Brussel ingenomen, zoodat eene zekere vrees op dit besluit niet zonder invloed zal zijn geweest.

De gebeurtenissen van de laatste dagen, waardoor absolute miskenning van Filips' gezag in de Nederlanden maar al te duidelijk aan den dag kwam, deden te Madrid besluiten met meer gestrengheid te werk te gaan.

Granvelle drukt zich in een schrijven van 18 October 1577 dienaangaande als volgt uit: „Le Roy le 28me d'Aoust s'estoit résolu du tout à la clémence et commandoit que nullement les Espagnolz ne retournassent, veullant faire accomplir tout ce qu'estoit traicté, pourveu seulement que les Estatz observassent ce qu'ilz ont promis aux deux pointz de la religion et dehue obéissance à sa Majesté; mais ayant depuis entendu ce d'Anvers et la reste succédée à ceste suyte, il ha changé du tout de délibération et s'est résolu aux armes, à mon advis en bien malvaise saison; et s'encheminent non seulement les Espagnols, venuz des Pays-d'embas, pour y retourner, mais 3000 de ceulx de l'armée de mer, et se lèvera grand nombre d'Italiens, outre les Allemans de cheval et de pied que s'apprestent en Allemagne;

si est-ce que le 18me du mois passé sa Majesté disoit encoires que, si ceux des Pays-d'embas se recognoissent et qu'ilz accomplissent les deux pointz susdits, encoires retireroit-elle les armes; et le Seigneur Don Joan, voyant que de luy l'on avait prins diffidence, désiroit que sa Majesté envoya aultre personne du sang, et peult-estre y fut allé Madame de Parme, que pour l'affection qu'elle ha aux Pays d'embas et au service du maistre, s'estoit oufferte à y aller pour procurer accord entre le Seigneur Don Joan et les Estatz; mais je ne sçay ce que dira maintenant Sa Majesté, que les Estatz ont appelé le Prince d'Oranges et se gouvernent à sa volonté," enz.

Terwijl men zich in Spanje op den oorlog met kracht voorbereidde, namen verdeeldheid en wanorde in de Nederlanden steeds meer en meer toe.

De hertog van Aerschot, begrijpende, dat de strijd tegen de aanmatiging van den Prins te Brussel niet mogelijk was, riep de afgevaardigden van den adel en de geestelijken te Gent bijeen.

Het volk, door Ryhove en van Hembyze aangevoerd, maakte zich 's avonds van Aerschot en de andere afgevaardigden meester.

Bij het vernemen van deze tijding spoedde de Prins zich naar Gent, waar hij met geestdrift werd ontvangen. Een hart werd hem aangeboden, waarop het woord *Sinceritas* als opschrift was geplaatst (1).

Het volk sloeg te Gent en te Brugge aan 't muiten, waarbij niets werd gespaard, terwijl men vooral aan persoonlijken haat lucht gaf. Winkels en kerken werden geplunderd en verwoest; personen van aanzien en zelfs vrouwen gevat en mishandeld. Ook in andere steden vond dit vandalismus navolging. Deze handelwijze werd evenwel door den Prins streng afgekeurd.

De landgraaf van Hessen maakte bij het vernemen dezer wandaden de opmerking, dat het beter en nuttiger ware geweest aan D. Juan te gehoorzamen, waardoor ten minste het leven van vele ongelukkigen gespaard zou zijn gebleven en de hervorming minder gehaat. Hij noemt „*die Statten undt Niederlendische hendell ein selzamb ollo putrido*” en beschouwt al hetgeen ten tijde van Alva was gebeurd slechts als een voorspel van hetgeen moest komen (November 1577).

Overal kregen verdeeldheid, afgunst, naijver en haat de overhand.

(1) Correspondance de Guillaume.

Het volk werd door niets in toom gehouden, gehoorzaamheid en onderwerping hadden opgehouden te bestaan. Op de eene plaats hadden de Hervormden, op de andere de Roomschen de overhand, elkander onderling zooveel mogelijk benadeelende en de Spanjaarden een gemeenschappelijken haat toedragende.

Assonleville beschrijft in een brief aan Granvelle den toestand als volgt: „tout se tourne de fons en comble, sans dessus dessous, la religion, l'auctorité du Roy, en effect tout le pais pend à un fil. Les titres du Roy, de Monseigneur l'Archiduc Matthias, des Estats, sur quoy les adversaires ont prins couleur et pregnant, ne sont rien; tout se maisne ou confond par la populace; j'entends l'ordure et seulement personnes turbulentes, demandent jecter la religion et le Roy par terre, et ceulz-là seuls commandent, ou bien forcent les autres”.

Den 7^{den} December verklaarden de Staten-Generaal, dat Don Juan niet langer stadhouder, landvoogd of kapitein-generaal was, maar een vijand des lands.

De staatkunde van den Prins van Oranje had tot den oorlog gevoerd, die tijdens de onderhandelingen met Don Juan was geschorst.

Hiermede was een zijner wenschen vervuld en reeds in December 1577 werden de vijandelikheden hervat.

In de laatste dagen van December werd nog door den baron de Selles een brief van Filips, inhoudende gunstige vredesvoorwaarden, aan de Staten-Generaal aangeboden. Gehoorzaamheid aan den Koning en het behoud van den katholieken godsdienst, waren de eenige voorwaarden, door Filips gesteld. Zelfs Alva schijnt te Madrid den wensch te hebben uitgedrukt, dat, indien men gedwongen werd de wapenen in de Nederlanden weer op te nemen, dit niet mocht zijn om te kastijden of om wraak te nemen.

Alexander Farnese verscheen intusschen op het tooneel, eerst als luitenant-generaal, om weldra na den dood van D. Juan als landvoogd der Nederlanden en tevens als opperbevelhebber van het Spaansche leger op te treden.

Door eene handige kunstgreep had Oranje zich met Matthias weten te verzoenen en werd tot zijn luitenant-generaal benoemd. Als zodanig deed hij met Matthias zijne plechtige intrede te Brussel op 24 Januari 1578.

Ontzagelijke rampen troffen onze voorouders in de twee volgende

jaren. Moord, brandstichting, plundering waren aan de orde van den dag. Duizenden verloren hierbij het leven, terwijl aan de overgeblevenen door plundering en oorlogsschatting het weinige, dat zij nog bezaten, ontnomen werd.

De Zuidelijke Nederlanden vooral werden aan alle kanten door vreemde troepen doorkruist; afgescheiden van de Spaansche en Staat-sche troepen, drongen aan den eenen kant de Fransche troepen van den Hertog van Anjou, aan den anderen de roofzieke benden van Johan Casimir, waardoor de plattelandsbevolking in de eerste plaats werd uitgezogen en gekweld, het land binnen.

Aan wien de schuld van al de ellende, waaronder jaren lang onze verarmde, vroeger zoo welvarende bevolking van stad en land gebukt ging?

De beantwoording van dit vraagstuk laten wij, voor zoover dit nog niet is geschied, aan anderen over.

En, als of de maat des onheils nog niet vol was, bezweken duizenden, die aan het moordend staal, den strop en het vuur ontsnapt waren, aan de gevolgen eener destijds heerschende ziekte, ten onrechte door sommige schrijvers met den naam van pest bestempeld.

§ 2. DE KOMST VAN PARMA IN DE NEDERLANDEN.

Don Juan had zich intusschen naar Marche en daarna naar Luxemburg teruggetrokken, waar hij de komst der hem toegezegde Spaansche en Duitsche regimenten en vooral zijn neef, Alexander Farnese, met ongeduld afwachtte.

Het was ruim dertien jaren geleden, dat Alexander Farnese, na de voltrekking van zijn huwelijk te Brussel met Maria van Portugal, de Nederlanden had verlaten, toen hij op 5 December 1577 uit Parma herwaarts vertrok. Hij aanvaardde de reis 's morgens om 3 uren, alleen vergezeld door den kapitein Pedro de Castro, Pedro Tudesquin, zijn chirurgijn, en den postmeester van Piacenza en stapte in den vroegen morgen van den 17^{den} December te Luxemburg af. D. Juan, die bij zijne aankomst nog te bed lag, ontving hem in morgengevaad.

Nooit, verzekerde de landvoogd, had hem een bericht aangenamer verrast, dan dat der komst van zijn neef, van wien hij in dezen

benarden toestand veel steun verwachtte. De zaken namen na zijne aankomst in de Nederlanden dan ook spoedig eene andere wending.

In hoeverre Parma persoonlijk als een geesel voor onze geteisterde gewesten mag worden beschouwd, kan voor een klein gedeelte opge- maakt worden uit onze mededeeling omtrent zijne handelwijze als veldheer en als overwinnaar gedurende de jaren 1578 en 1579.

Vazquez schetst Parma als volgt: (1) Alhoewel slechts van middelmatige grootte, was hij goed gebouwd en zijn voorkomen deftig, sierlijk en aangenaam. Hij was goedhartig, vroom, waarheidlievend, vriendelijk en bescheiden. Verder rechtvaardig, mêedoogend, vlug van begrip en beziel met een onoverwinnelijken moed. Zoo geduldig en toegevend in zaken van oorlog, als bedreven in krijgslisten en streng op het gebied van krijgstucht. Als veldheer werd Parma, volgens hem, nooit door iemand overtroffen.

Het portret, door den veel gelezen geschiedschrijver *Lothrop Motley*, met schelle kleuren geteekend, is niet in alle opzichten zoo gunstig en in het voordeel van den Spaanschen veldheer. Als tegenhanger van het vorige nemen wij de volgende schets uit zijn werk over (2):

„Hij had het hoofd van eenen zwaardvechter, rond, ingedrongen, strijdvaardig, met iets vlugs en slangenachtigs in zijne bewegingen. Zijn zwart, kort afgesneden haar stond borstelig overeind. Zijn voorhoofd was hoog en smal. Voorts had hij fraaije gelaatstrekken, eenen regelmatig gevormden arendsneus, wijdgeopende, zwarte, doordringende oogen, doch die in hunne uitdrukking iets gevaarlijks en onheilspellends hadden, („Een fel gezicht” zegt Bor.). Hij had een loenschen oogopslag, als van een man, die een’ doodelijken stoot zoekt af te slaan of toe te brengen; den blik van een’ vechter van beroep. Het benedenste gedeelte van het gelaat was door een’ weligen baard bedekt, zoodat mond en kin geheel onzichtbaar waren. Hij was van middelbare lengte, wel gevormd en bevallig van uiterlijk, vorstelijk van houding, prachtig en deftig van kleeding. Op het slagveld bezat hij de zeldzame gaaf van zijne krijgers met zijn’ eigen’ ontstuimigen en ridderlijken moed te bezielen. Hij zelf ging hen steeds voor bij de gevaarlijkste en wanhopigste ondernemingen, en verstond

(1) Documentos ineditos, T. LXXIV.

(2) De opkomst van de Nederlandsche republiek, 4de deel, bl. 154.

er zich, even als zijn oom en zijn keizerlijke grootvader, uitstekend op, om den heldenmoed zijner bereidvaardigste volgelingen met een doek, eene pluim, een lint, een juweel te beloonen, dat hij met eigen hand van zijne borst nam. (Strada).

In krijgsbekwaamheid overtrof hij onbetwistbaar zijn voorganger, wiens naam door den wereldberoemden slag van Lepanto met zoo veel luister was omstraald. Daarenboven bezat hij veel meer begaafdheid om of te velde of in de raadzaal de menschen te besturen. Minder aantrekkelijk en innemend, was hem daarentegen een meer gebiedende toon eigen dan aan zijn bloedverwant. Deftig en afgemeten van natuur, was hij alleen harstochtelijk tegenover den vijand; doch zelden liet hij een' oneerbiedigen blik of vermetel woord ongestraft. Hij was geen plannenmaker of droomer. Hij was geen dolend ridder. Hij zou geen bergen en zeeën overgetrokken zijn, om eene gevangene koningin te verlossen, noch hare kroon zich zelven hebben pogen op te zetten tot loon voor dien heldenmoed. Eenheid, die alles wat hij gewaar werd in één middelpunt besloot, en den oorsprong kenmerkte van al wat hij deed of wilde, was eigenaardig aan zijn karakter. Hij begreep volkomen het werk, dat Filips gedaan wilde hebben, en hield zich verzekerd, dat hij juist de werkman was, dien men zoo lang vruchteloos gezocht had. Koelbloedig, scherp, onversaagd, slim, vereenigde hij de gewetenlooze stoutheid van eenen Condottiere met de vrijwillige lijdzaamheid van eenen Jezuït. Hij kon zich in het verborgen langs onbemerkte paden voortkronkelen en voortschuiven; en plotseling kon hij toeslaan, of eenen doodelijken stoot toebrengen. Hij kwam ten volle toegerust, niet alleen om de Nederlanders in het open veld te slaan, maar ook om hun in staatslist de loef af te steken en af te matten in het spel, waarvan zijn ongeduldige voorganger het slagtoffer geworden was. Hij bezat de kunst en het geduld, om niet alleen hunne sterkste steden te ondermijnen, maar ook om de geheime aanslagen hunner begaafdste staatslieden bedekkelijk te ondergraven. Zoowel hunne onderhandelaars als hunne krijgers te verstrikken, dat was de taak, die hem was aangewezen.

Het leven van eenen *bravo* in vreedstijd — het vaste plan om in den oorlog geheele steden vol schuldellooze wezens uit te roeien, die in hun beeldenvereering en kerkelijke plegtigheden andere begrippen koesterden dan Rome voorschreef — dat scheen hem in het geheel

niet onbestaanbaar met de leer van Jezus. Het ophangen, verdrinken, verbranden en slagten van ketters was de wettige gevolgtrekking van zijn godsdienststelsel.

Zijne leefwijze was uiterst matig. Hij plagt te zeggen, dat hij slechts at, om het leven te onderhouden; en zelden gebruikte hij een maal, zonder drie of vier reizen van tafel op te staan, ten einde de eene of andere zaak van algemeen belang te bezorgen, welke naar zijn oordeel geen uitstel mogt lijden." Tot zoover Motley.

Aan Parma's talenten als veldheer zal voorzeker niemand twijfelen. Dat hij Don Juan als staatsman verreweg overtrof, is eveneens eene uitgemaakte zaak. In welke mate hij de goede en slechte eigenschappen, hem door gemelde schrijvers toegedicht, bezat, kan voor een gedeelte blijken uit de feiten der beide jaren, waarin wij hem als overwinnaar in onze gewesten stap voor stap volgen.

De lezer oordeele: wij onthouden ons zoo veel mogelijk van gevolgtrekkingen. Men houde evenwel rekening met tijd en omstandigheden en oordeele niet eenzijdig volgens onzen negentiendeneeuwschen maatstaf.

De landvoogd begon met Parma op de hoogte te brengen omtrent den toestand in de Nederlanden. Door zijn verblijf in de Nederlanden, was deze niet volkomen onbekend met de Grooten des lands en hunne gezindheid.

Zijn optreden als bemiddelaar was reeds spoedig noodzakelijk.

Pieter-Ernst van Mansfeldt, verdacht van trouweloosheid tegenover den Koning, was bij D. Juan in ongenade gevallen, zoo zelfs, dat deze zich voorgenomen had, hem te straffen. Parma, hiervan ingelicht, wist hem van zijn besluit te doen afzien en de verstandhouding tusschen zijn oom en den graaf te verbeteren. De verzoening verwekte eenigszins ongenoegen bij Octavio de Conzaga, den vertrouwde van D. Juan, die naijverig was op den zoon, Karel van Mansfeldt, in wien hij een mededinger voor de plaats van generaal der cavalerie zag (1).

Op deze manier wist Parma de edellieden des lands aan zich te verplichten en over te halen tot de Spaanschgezinde partij. Teleurgesteld door Matthias, naijverig op den Zwijger, toonden er velen,

(1) Vazquez.

als Aerschot, la Motte, Montigny, Egmont, de Melun enz., zich spoedig onder zijn invloed meer Koningsgezind.

Niet alleen als Staatsman, maar ook als veldheer, vond Parma spoedig de gelegenheid om zijne talenten te toonen.

§ 3. VIJANDELIJKHEDEN HERVAT.

Slag bij Gemblours. In de laatste dagen van Januari trok D. Juan met ongeveer 24,000 man uit Namen, het leger der Staatschen te gemoet. Dit laatste, door Antoon de Goignies aangevoerd, bestond uit 22,000 meestal ongeoeffende Nederlandsche en Duitsche soldaten en eenige vendels Schotten. Het werd genoemd *het leger van Israël*, en men vertrouwde dat God voor de zijnen zou strijden (1).

De Staatschen hadden bij het naderen der Spanjaarden den terugtocht aanvaard, maar werden op 31 Januari, in de nabijheid van Gemblours door deze laatsten zoover ingehaald, dat zij hen in het gezicht kregen. Op een gegeven oogenblik had Parma uit de verwarde beweging der pieken opgemaakt, dat de vijand, eene helling afdalende, door eenen moeilijk te beganen weg, waartoe de regen der laatste dagen veel had bijgedragen, trok. Hierop steeg hij onmiddellijk te paard en met Antonio de Olivera, gevolgd door eenige andere ruiters, viel hij, tegen den wil van zijn oom, de Staatschen in de flank aan. Door dezen onverwachten schok ontstond er reeds eene algemeene verwarring, zoodat de Staatliche ruitery onmiddellijk op de vlucht ging en haar eigen manschappen vertrapte. Intusschen was de Spaansche infanterie met den looppas toegesnel, en had den vijand in den rug aangetast, waarop eene ware slachting onder de Nederlanders volgde. In minder dan twee uren tijds sneuvelden ongeveer 9,000 der Staatschen (2), terwijl slechts 7 of 8 Spanjaarden werden gewond.

Parma streed voortdurend in het eerste gelid, om zich van de overwinning, waarvan hij met zijn scherpzinnigen blik de kans had voorzien, te verzekeren. Vaandels, artillerie, krijgsvoorraad, alles viel

(1) Jan van Nassau aan den landgraaf van Hessen, Groen VI.

(2) Vazquez. Anderen als *Cabrera* zeggen zes duizend, Tassis spreekt van zeven duizend.

in handen der Spanjaarden daar de Staatschen, voorzoover zulks mogelijk was, hun heil in de vlucht zochten.

Deze verpletterende nederlaag wordt voor een gedeelte aan de afwezigheid der voornaamste aanvoerders, als: Lalaing, Lamotte en Robert de Melun, die te Brussel bruiloft vierden, toegeschreven.

De Goignies werd door een Albaneesch ruiter gevat en met andere gevangenen naar het kasteel te Namen gevoerd.

Vele Staatschen hadden zich in een huis aan de poort van Gemblours verschanst, waar zij door de Spaansche infanterie werden aangevallen. Vier vaten kruut, daar bewaard, hadden onder het gevecht vuur gevat, zoodat het huis met de heele bezetting in de lucht vloog.

Sommige schrijvers, waaronder zelfs Cabrera en Tassis, zeggen, dat geene gevangenen werden gespaard. Eerstgenoemde voegt hieraan toe, *dat zij allen werden gehangen en er slechts 600 Schotten, door D. Juan, die in hen toekomstige onderdanen zag, met groote moeite werden gered* (1).

Uit hetgeen Vazquez dienaangaande zeer uitvoerig mededeelt, moeten wij besluiten, dat de gevangenen genadig behandeld werden en met het betalen van een losgeld aan de soldaten, die hen gevat hadden, in vrijheid werden gesteld, onder belofte, dat zij de wapenen tegen den Koning niet meer zouden opnemen. Wij stellen des te meer vertrouwen in de opgave van dezen schrijver, omdat hij op andere plaatsen ons onbewimpeld meedeelt, dat gevangenen minder menschelijkvriend behandeld en over de kling gejaagd zijn. Niettegenstaande in de buurt een nonnenklooster gelegen was, waar zij hun intrek hadden kunnen nemen, brachten D. Juan en Parma, met de troepen, den nacht in 't open veld door. Zij wilden met de soldaten de ongemakken van den oorlog deelen.

Parma was van gevoelen, dat men na deze schitterende overwinning zonder uitstel tegen Brussel moest oprukken, aangezien de inneming van deze stad thans met weinig moeite zou gepaard gaan. Dit voorstel werd in den kriegsraad door niemand ondersteund, zoodat D. Juan besloot, zich voorloopig te bepalen tot minder gewichtige ondernemingen.

(1) TASSIS (IV) beweert, dat eenige gevangenen van de brug te Namen afgeworpen en in de Maas als honden verdrinken werden.

Octavio de Conzaga bezette Leuven met een gedeelte der ruitery. Verder gaven Gemblours, Thienen, Aerschot, Jodogne, Bovines en andere kleine plaatsen zich zonder veel weerstand aan de Spanjaarden over.

Beleg van Sichein. — Niet zoo gewillig en gedwee was de bezetting van het stadje Sichein, waarvoor de Spaansche troepen in Februari verschenen.

Op 17 Februari had D. Juan aan Parma opgedragen, met een gedeelte van het leger en tien stukken geschut, naar Sichein en Diest op te trekken. Dit bevel werd onmiddellijk ten uitvoer gebracht, zoodat hij reeds den volgenden dag in het gezicht van eerstgenoemde plaats verscheen.

De troepen werden terstond verdeeld en uitgezet, waarna de gewone sommatie tot den bevelhebber der stad werd gericht. Bij gewillige overgave beloofde Parma eene genadige behandeling aan de bezetting, maar voegde hieraan toe, dat, wanneer men het eerste kanonschot van buiten afwachtte, hij voor niemands behoud meer instond. De bevelhebber gaf hierop een weigerend antwoord en verklaarde, dat men alleen voor de kracht der wapenen zou zwichten.

Nog in den nacht sloegen de Spanjaarden de handen aan het werk, zoodat omstreeks middernacht reeds vijf kanonnen geplaatst waren, en tegen den morgen het vuren der batterijen tegenover de Leuvensche poort reeds een aanvang nam. Nogmaals liet Parma den bevelhebber tot overgave aanmanen en hem herhalen, dat hij voor zich zelve en de zijnen op geen genade meer mocht rekenen, wanneer men eenmaal gestormd had.

Het antwoord hierop luidde als de eerste maal en was zelfs uitdagend, zoo niet spottend.

Spoedig hadden de vuurmonden eene bres in den vestingmuur gemaakt, voldoende om eene bestorming mogelijk te maken.

Niettegenstaande de bezetting zich met moed verdedigde, was de stad weldra door de Spanjaarden genomen en aan de plundering overgeleverd. Parma spoedde zich, binnen de vesting te komen, ten einde wreedheden zooveel mogelijk te verhinderen en vooral om te beletten, dat vrouwen en kinderen mishandeld werden, daar de soldaten, verbitterd door de verliezen hunnerzijds, voornemens waren niemand te sparen.

Vele aanvoerders der Spanjaarden vonden bij de inneming van Sichem den dood, onder anderen D. Pedro Enriquez, kapitein Diego de Barojas, de kapitein S. Momo Gambarelo en Juan, beiden Italianen. Onder de zwaargewonden vinden wij Marco Antonio Simoneta, heer van Torrichela, die later voor Maastricht het leven verloor en in de kerk van St. Mathias aldaar werd begraven.

De bevelhebber der stad had zich met ongeveer drie honderd soldaten in het kasteel verscholen. Toen Parma hem tot de overgave aanmaande, wilde hij hier nog niet van hooren. Maar de soldaten, ziende dat de Spanjaarden de kanonnen op eene hoogte in de stad hadden geplaatst, lieten zeggen, dat zij, niettegenstaande de bevelhebber weerstand wenschte te bieden, zich op genade aan Parma wilden overgeven. Deze antwoordde hierop, dat het eenige wat hij nog kon toestaan, was eene overgave op genade aan de soldaten. De aanvoerder, bekend met het vaste besluit zijner manschappen stemde toe in eene overgave aan Parma, maar niet aan zijne soldaten. Na eene onderhandeling met D. Gabriel Niño, die hun nogmaals voorhield, dat, indien zij niet onmiddellijk tot de overgave besloten, er van de toegevendheid van Parma niets meer te wachten viel, werden de poorten van het kasteel ontsloten.

Op bevel van Parma werden de soldaten in eene zaal op eene rij geplaatst en achtereenvolgens als vee afgemaakt, d. w. z., dat men hen neervelde door een slag met een zwaren houten hamer of knots in de slaapstreek aan te brengen (1).

De bevelhebber zou aan de spits van een der torens zonder uitstel opgehangen worden. Zoo luidde het bevel van Parma, dat onmiddellijk ten uitvoer werd gebracht. Meer dan driehonderd soldaten verloren het leven, en vele anderen, die zich door de vlucht wilden redden, verdronken in het riviertje de Demer.

De bevelhebber verzocht Parma om onthoofd te worden, aangezien de strop voor een edelman te vernederend is. Toen deze gunst hem werd geweigerd, wierp hij zich van den toren in de gracht, om ten minste aan een schandelijken dood te ontkomen. Door de groote hoeveelheid water die de gracht bevatte, werd hij zonder eenig letsel

(1) Y que con una gran maza les diesen en las sienes y los matasen a todos etc. (Vazquez).

te bekomen aan wal gehaald en op nieuw naar boven gesleurd. De strop zou zijn deel zijn. Op het laatste oogenblik werd hem een biechtvader aangeboden, waaraan hij verklaarde geen behoefte te gevoelen, voorgevende, dat hij zijn laatsten troost vond in het voorwerp, dat hij op zijn borst droeg. Hierop haalde hij het portret zijner beminde voor den dag, wierp er een laatsten teederen blik op, kuste het verscheidene malen en slingerde het daarna in de gracht. Daarna wendde hij zich tot den beul en verzocht hem zijne taak te volvoeren.

Deze handelwijze en gestrengheid, zegt Vazquez, tegenover krijgslieden, die zich hadden overgegeven, kan wreed en onmenschelijk toeschijnen, maar Parma was genoodzaakt om zoo te handelen, ten einde een voorbeeld aan de anderen te geven, opdat de opstandelingen en vijanden der Kerk leerden beseffen, welken eerbied men aan oversten en aan de katholieke vaandels, die niets minder dan het gezag van den Koning van Spanje voorstellen, verschuldigd is.

Diest gaf zich over na eene korte onderhandeling, waarbij Don Juan, intusschen aangekomen, tegenwoordig was.

Den 2^{den} Maart werden de loopgraven voor Nyvel geopend. Bij het bestormen van deze stad had Karel van Mansfeldt, die pas met 4,000 Franschen het Spaansche leger was komen versterken, verzocht met de zijnen te mogen voorgaan.

De aanval der Franschen, waarbij dezen honderd dooden en 300 gekwetsten achterlieten, werd afgeslagen. Daarna gaf de stad zich over, onder voorwaarde dat de bezetting met de wapens, maar zonder vaandel, zou mogen vertrekken, waarna zij door Waalsche infanterie werd bezet.

Slechts met groote moeite gelukte het aan D. Juan de plundering der stad door de soldaten van Mansfeldt te voorkomen.

Na de overgave van Nyvel vertrok Mansfeldt met zijne Franschen naar de Ardennen, waar zij de bewoners zooveel last bezorgden, dat Don Juan genoodzaakt was, deze troepen af te danken.

Baumont gaf zich zonder weerstand te bieden aan de Spanjaarden over. *Chimay* werd door hen met weinig moeite genomen. Na de overgave van laatstgenoemde plaats trok het garnizoen onder aanvoering van zekeren *Dantierres* en diens broeder in den vroegen

morgen de stad uit. Don Juan gaf bevel aan den kapitein Pedro de Tassis, dat hij met eene afdeeling ruiters hen zou vergezellen en beschermen. Onderweg werden zij verraderlijk door de Spanjaarden aangevallen, uitgeplunderd en verscheidenen hunner vermoord. Don Juan was over deze handelwijze zoo verontwaardigd en gebelgd, dat hij de Tassis ter dood veroordeelde en schadevergoeding aan de beroofde soldaten van Chimay deed uitbetalen.

Parma kwam tusschenbeide voor Tassis en verkreeg niet zonder moeite genade voor hem bij D. Juan, die evenwel de daders deed opsporen en straffen.

Intusschen was het Spaansche leger in aantal belangrijk vermeerderd door versterking uit Italië, waaronder vele edellieden en vooral door de komst van het regiment de la Lega, bestaande uit 2600 man, door Lopez de Figueroa aangevoerd.

Op 13 April werd dit oude en beroemde regiment door D. Juan en door Parma tusschen Thienen en Leuven, waar zij hen in de abdij van Linteren hadden afgewacht, met groote plechtigheid en algemeene vreugde ontvangen.

Philippeville werd na een kort beleg in de laatste dagen van April door de Spanjaarden genomen en bezet.

Intusschen gevoelde zich D. Juan, na al de doorgestane vermoeienis en inspanning min of meer ongesteld, zoodat hij besloot eenigen tijd rust te nemen, en trok met dit doel, vergezeld van twee compagnieën Spaansche soldaten naar Namen.

Het leger werd in twee afdeelingen gesplitst, waarvan de eerste, onder Octavio de Conzaga, naar de kanten van Lier en Aerschot trok, en de andere, de grootste in aantal, onder aanvoering van Parma, op 5 Juni den weg insloeg naar Limburg, met het doel om deze plaats tot onderwerping te brengen.

Welken weg Parma volgde, is ons niet juist bekend. Loys de Mayerne (1) vermeldt, dat de inneming van het kasteel Heude die van Limburg voorafging. „En passant par le château de Heude, zegt deze schrijver, qui n'estoit pas moins fort par nature et par artifice, assis sur un rocher, fossoyé de bons fossez, pleins d'eau, et où estoient cinquante soldats en garnison pour les Etats, sous deux

(1) *Histoire d'Espagne*, vol. 2. Paris 1635.

corporaux: cette place lui fut rendue par un d'iceux, qui estoit Liégeois, lequel trompa son compagnon, trouvant moyen de le mettre dehors et le faire aller á la ville quérir des provisions, de ce dont ils avaient besoin, avant que d'estre assiégé, et fit que, sous ombre d'escorte, il emmena 44 de leurs soldats, luy n'en retenant que six, etc."

§ 4. BELEG EN INNEMING VAN LIMBURG EN DAELHEM.

Reeds in den vroegen morgen van den 9^{en} Juni stonden de Spanjaarden op een half uur afstands van Limburg. Parma trad eerst met Alonso Leiva en andere veldoversten in overleg, omtrent hetgeen bij deze onderneming te doen viel. Volgens hem moest men beginnen met eenige troepen als voorposten uit te zenden, om de voorstad Dolhain te bezetten. Dit plaatsje was rijk en bood gelegenheid tot huisvesting voor een groot gedeelte van het leger. Dit zou den vijand niet weinig zorg baren.

Algemeen was men met dit voorstel ingenomen. Caspar Ortiz, Alonso de Perea, Vasco de Acuña en Agustino Roman vertrokken met hunne compagnieën, om dit plan uit te voeren. Zij werden met een flink haakbus- en musketvuur door den vijand begroet, die evenwel na een kort gevecht moest wijken, waardoor het plaatsje in handen der Spanjaarden viel. Het grootste gedeelte der bezetting sneuvelde en de anderen vluchtten naar de stad en naar het kasteel; van hier begon de artillerie te vuren, die evenwel, daar het nog niet behoorlijk dag was, weinig schade aanrichtte. De schrik door dezen plotseligen aanval teweeggebracht, was vooral onder de vrouwen en kinderen zeer groot.

Ondertusschen had Parma met het overige van het leger de heele voorstad bezet. De troepen waren ingekwartierd en de posten uitgezet. De ligging van het stadje en van het kasteel werd verkend, ten einde te besluiten van welken kant de aanval het best zou kunnen worden ondernomen. De artillerie zou worden geplaatst op een heuvel, van de stad slechts door een klein dal gescheiden.

Vooraf werd de gouverneur der plaats door een trompetter tot de overgave der stad aan den Koning aangemaand, ten einde het bloedvergieten van zoo vele onschuldigen en de plundering der stad, indien

zij met geweld der wapenen werd genomen, zoo mogelijk te voorkomen. De gouverneur antwoordde, dat hij de stad voor den prins van Oranje en niet voor den koning van Spanje beheerde en ze niet zou overgeven dan aan hem, wien hij trouw had gezworen. Zijn plan was dus ze te verdedigen.

Parma deed, toen hij dit antwoord vernomen had, zonder tijd te verliezen, zooveel mogelijk grondwerkers verzamelen. Hij wilde de soldaten in dezen steenachtigen bodem de loopgraven niet laten delven.

Spoedig was men evenwel genoodzaakt van fascinen en andere hulpmiddelen gebruik te maken, daar met de schop niet veel was uit te voeren. Zij werden hierin, op verzoek van Parma, door Alonso Martinez de Leiva met de soldaten van zijne compagnie en door zijn broeder Sancho, bijgestaan. In minder dan drie dagen waren zij zoo verdekt, dat de vijand hen niet meer kon zien en met veel overleg waren zij weldra den rand van de gracht genaderd.

Deze was zoo diep, dat er haast niet aan te denken viel ze te vullen. Daarachter verhief zich eene steile helling, die hoogst moeilijk te beklimmen was. Vastberaden, vertrouwend op hun moed en den goeden uitslag, werden de schanskorven gevuld terwijl de artillerie in den nacht van Zaterdag werd opgesteld, zoodat men op Zondag 14 Juni bij het aanbreken van den dag met kracht de muren begon te beschieten.

In minder dan drie uren tijds was de bres waarvan al het puin, dat afviel, in de gracht rolde, reeds klaar. Het beklimmen der steile en vrij hooge helling was evenwel, door een fijnen regen, waardoor de voet uitgled, alsof men over vet liep, nog moeilijker gemaakt.

Parma gaf aan twee soldaten, die op verkenning waren geweest en hem dit mededeelden, als zijn gevoelen te kennen, dat de vorsten alleen van de gladheid last konden hebben, en, wanneer de anderen in hun voetspoor volgden, zouden deze dit nadeel niet meer ondervinden, en zonder uitglijden boven komen. Deze bewering werd evenwel niet bewaarheid en spoedig kwam hij tot de overtuiging, dat de bestorming niet zonder groote verliezen kon plaats hebben, tenzij de vesting door vrouwen of kinderen werd verdedigd.

Deze moeilijkheden zag men evenwel over het hoofd en de bres werd bestormd. Als teeken voor den aanval diende het laatste schot van de achterste compagnie. Nauwelijks waren de Spanjaarden

tot den aanval overgegaan of de vijand gaf door teekens met de trom en door roepen zijn verlangen te kennen, dat hij wilde onderhandelen. Parma deed de bestorming staken en vernam, toen de belegerden zich verstaanbaar konden maken, hun besluit, om zich op genade over te geven.

Over dit voorstel was hij uiterst tevreden, te meer, daar hij wist, dat de stad door oude en goed geoefende soldaten werd verdedigd en hem dus bij de bestorming groote verliezen te wachten stonden. Terwijl sommigen zich met den vijand onderhielden en eenige soldaten zelfs in afwachting der voorwaarden, die Parma moest stellen, elkanders gezondheid dronken, waren anderen langzamerhand zonder het minste gevaar tot bij den ingang der bres vooruitgeschoven. Een der Spaansche soldaten, die het dichtst bij den muur stonden, keerde zich tot zijne makkers, den uitroep aanheffende: *Santiago, cierra España, dentro, dentro*. Daarop drong hij onmiddellijk door tot in de stad en vele anderen volgden hem. De vijand, door dezen onverwachten aanval verschrikt, ging op de vlucht, zoodat de Spanjaarden hoegenaamd geen weerstand ondervonden en alleen angstige vrouwen en kinderen ontmoetten. Velen waren naar het kasteel geweken.

Parma nam spoedig alle voorzorgen, om wanordelijkheden en plundering te voorkomen en plaatste in de voornaamste straten aanvoerders en andere vertrouwde personen, ten einde dit alles te beletten.

In de stad bevond zich een uitstekend bouwkundige en bekwaam timmerman, *Hanzen* genaamd, die in Spaanschen dienst overging en gedurende meer dan vijftien jaren, tot aan zijnen dood, onder Parma werkzaam bleef. Bij tal van gelegenheden bewees hij uitstekende diensten en legde eene buitengewone kennis aan den dag.

Nadat Parma zich van de stad Limburg had meester gemaakt en daarbij voorkomen, dat de soldaten eenige schade aanrichtten, werd meester Hanzen naar het kasteel gezonden om de sleutels uit de handen van den gouverneur op te eischen. Hij vond hem en zijne vrouw zoo verward en met schrik bevangen, vooral omdat zij vreesden, dat hem het zelfde lot als den bevelhebber der stad Sichein te wachten stond, dat hij geen antwoord wist te geven en besluiteloos bleef, omtrent hetgeen hem te doen stond. Na de mededeeling van Hanzen gehoord te hebben, werd Mondragon naar het kasteel afgevaardigd met de verzekering, dat, indien zij zich overgaven, niemand

eenig letsel zou bekomen. Zij geloofden hem op zijn woord en onderwierpen zich. Parma gedroeg zich verder zoo goedgehartig, dat hij alles wat zij verlangden, bewilligde en den gouverneur en zijne echtgenooten met beleefdheden overlaadde. Hij stond de bezetting toe te gaan, waarheen zij wilde. Men vond eene groote hoeveelheid graan en andere mondbehoefden en verder haver en gerst, waarmede de Spanjaarden verscheidene dagen in hunne behoeften konden voorzien.

Mondragon kreeg tot nader order het bevel over de stad en het kasteel.

Parma gebruikte in zijn kwartier het avondeten met smaak na deze moeilijke overwinning, die door vele schrijvers, zegt Vazquez, met stilzwijgen wordt voorbijgegaan of door anderen, alsof zij aan de waarheid twijfelen of aan den roem van dezen dapperen veldheer willen te kort doen, slechts ter loops wordt vermeld.

Na de versterkingen en verdedigingswerken binnen de stad, voorzien van 15 stukken zwaar en veel licht geschut, den overvloed van mondbehoefden te hebben gezien, beseftte hij des te meer het gewicht der overwinning. Ongeveer duizend soldaten gaven zich over, die allen met uitzondering van den gouverneur, die met zijne vrouw naar Aken werd geëscorteerd, dienst namen in het Spaansche leger.

Daar hij gedurende zeven dagen weinig rust had genoten, was zijn voornemen, eenige dagen hier te vertoeven.

In den nacht, terwijl Mondragon sliep, gebeurde het volgende ongeval op het kasteel. Twee zijner bedienden van het depôt, die hij op het slot had ontboden, begaven zich met eene brandende kaars in het magazijn. Een vonkje vloog op een openstaand vat met kruit, dat vuur vatte. Hierom heen stonden nog achttien gevulde vaten. Dit gaf aanleiding tot eene vreeslijke ontploffing, waardoor het kasteel met alles, wat zich er in bevond, in de lucht vloog. Alleen de plaats in de kamer, door Mondragon betrokken, waar het bed stond, bleef gespaard. Geen steen, geene dakpan, zelfs geen stof, was er op terecht gekomen.

Een ander geval, dat haast aan het bovennatuurlijke grenst, gebeurde ter zelfder tijd. Eene zieke vrouw werd in een draagstoel door vier mannen in de stad, waar zij zich onder behandeling kwam

stellen, gedragen. Door de steenen en dakpannen werden de vier dragers gedood en de vrouw bleef niet alleen ongedeerd, maar was zelfs door den schrik totaal genezen.

Alexander bij het hooren van de ontploffing en het zien van het vuur, snelde met zijn gevolg ter hulp. Hij was vooral bezorgd voor Mondragon en vreesde, dat ook hij was omgekomen. Bij het hooren der stem van Parma, riep Mondragon, dat hij ongedeerd was en slechts eene ladder en kleeren noodig had, daar de zijne verbrand waren, om uit te komen. Na zich gekleed te hebben, daalde hij naar beneden en werd door Parma, die hem met zijne wonderdadige redding geluk wenschte, met open armen ontvangen. Mondragon verhaalde, dat toen hij bij zijn ontwaken geen dak meer boven zich zag, den blooten hemel aanschouwde, en naast het bed geen vloer vond, om den voet op te zetten, hij niet wist, wat er was gebeurd. Parma ging zich met eigen oogen van dit vreemde schouwspel overtuigen en beschouwde daarna het behoud van Mondragon des te meer als eene wonderdadige redding. Deze begaf zich naar de kerk, om God voor zijn behoud te danken. Parma stelde hem in kennis, dat hij plan had Don Juan eene belooning voor zijne veelvuldige en trouwe diensten te vragen, en wel het beheer, als gouverneur, van Limburg.

Mondragon kuste hem de handen voor de eerbewijzing en verzocht niet alleen de goedkeuring van D. Juan, maar ook die van den Koning te vragen. Parma beloofde hem dit. Reeds na 2 dagen ontving hij het antwoord met de goedkeuring van den landvoogd terug, uit wiens schrijven bleek, dat hij zeer goed op de hoogte was van de heldenfeiten, door den edelman van Medina del Campo in den oorlog met de Nederlanden verricht. Het gouverneurschap van het land van Limburg was, volgens D. Juan, de minste belooning, die men hem voor zijn moed, beleid en dapperheid kon toekennen.

Daelhem met zijn versterkt kasteel was nog in handen der Staat-schen, van waaruit deze het land doorkruisten en den bewoners in de omstreken veel schade aanbrachten. Aan Mondragon als bewindvoerder der streek werd opgedragen, met een gedeelte van het leger en drie zware kanonnen derwaarts te trekken en zich van deze plaats meester te maken.

Terwijl Mondragon hieraan voldeed, trok Parma naar zijn oom te Namen. Onderweg kwam hem een koerier tegemoet met de boodschap, om haast te maken, aangezien de vijand zijne troepen samen-trok en versterking ontving uit den vreemde, met het plan om hem aan te vallen en zoo mogelijk het land uit te drijven. Parma was zeer verheugd bij het vernemen van dit nieuws, daar hij een natuurlijken aandrang voor krijgsbedrijven voelde en niets liever wenschte dan ontmoetingen met den vijand op groote schaal, waarin hij bewijzen van dapperheid zou kunnen geven en aan het verlangen voldoen kon om den Koning van dienst te zijn. Intusschen lichtte hij Mondragon onmiddellijk van een en ander in met het bevel, dat wanneer in 3 of 4 dagen Daelhem niet genomen was, hij het beleg moest opbreken, ten einde zich niet bloot te stellen, om door den vijand te worden afgesneden.

Mondragon begon, te Daelhem gekomen, met eene verkenning, waarbij hem spoedig bleek, dat de plaats veel sterker was dan men veronderstelde, aangezien zij op eene steile rots was gebouwd. Niet-tegenstaande deze kleine teleurstelling werden de loopgraven geopend en de artillerie geposteed, die evenwel weinig effect deed. De kogels schampten af, zoodat na 300 schoten niet de minste bres in de muren van het kasteel was aangebracht. Om niet langer kruit en lood te vermorsen, gaf Mondragon bevel het schieten tijdelijk te staken.

Terwijl Mondragon het kasteel rondom inspecteerde om een zwak punt waar men het verder zou aantasten, te ontdekken, ontstond in de loopgraven tusschen de Spanjaarden twist, waardoor zij groot gedruisch maakten. De belegerden dachten niet anders dan dat van dezen kant gestormd werd en spoedden zich er heen. Bar. de Gibrao, die met zijn regiment Bourgondiërs in de loopgraven aan den anderen kant stond, hoorde dit alles en veronderstelde, dat de Spanjaarden het eerst zouden binnendringen en dan met de eer der overwinning gaan strijken. Hij gaf daarom bevel aan de zijnen de wallen te beklimmen. Het gelukte hun zonder veel weerstand te ondervinden, naar binnen te dringen, alles afmakende, wat zij op hunnen weg ontmoetten. Zij spaarden zelfs vrouwen noch kinderen en sloegen aan het muiten zonder dat hun iemand dit belette. Had een Bourgondiër de hoofdboort niet geopend, dan zou Mondragon niet geweten hebben, dat het kasteel genomen was. Het speet hem zeer, dat zooveel onschuldig bloed was vergoten.

Strada verhaalt het volgende schandelijk feit bij deze inneming gepleegd. De vrouwen hadden zich in de kerk verscholen, de dochter van den gouverneur, die gesneuveld was, slechts 16 jaren oud en algemeen bekend om hare schoonheid, zocht daar eveneens eene schuilplaats. Twee soldaten, een Bourgondiër en een Duitscher, hadden haar nauwelijks ontdekt of beiden wilden zich van haar meester maken. Er ontstond eene soort wedstrijd tusschen de beide wellustelingen. De eene trok haar rechts en de andere links, elk beproevende den anderen deze schoone prooi te ontrukken. In het heete van den strijd werd het meisje of bij toeval of met opzet gewond, zoodat zij bedekt met bloed ter aarde viel.

Intusschen kwamen eenige Spaansche soldaten toesnellen, waardoor het meisje een oogenblik werd losgelaten en gelegenheid vond om te vluchten. Een der woestelingen gaf, terwijl hij haar achtervolgde, haar een slag op het hoofd aan de gevolgen waarvan zij eenige uren later overleed. Paul Renaut had haar op het laatste oogenblik aan de handen der muitende soldaten ontrukkt.

Mondragon liet de dooden begraven en spoedde zich terug naar Limburg, waar hij zekeren Mondragon, een lid zijner familie, als plaatsvervanger aanstelde en naar Namen trok, waar D. Juan en Parma hem zeer hartelijk ontvingen.

§ 5. SLAG BIJ RYMENAM.

Don Juan, vernomen hebbende, dat de Staatsche troepen weldra groote versterking uit Duitschland te wachten hadden, wenschte met hen slaags te geraken, alvorens zij zich in getalsterkte vermeerderd hadden. Het leger vertrok op 20 Juli uit Namen en vertoefde van 22 Juli, gedurende 6 dagen, rondom Thienen, in afwachting van geld en krijgsvoorraad, uit het land van Luik derwaarts gezonden, waarna zij onmiddellijk naar Rymenam vertrokken, eene plaats tusschen Meehelen en Lier, waar de Staatschen zich in een versterkt kamp ophielden, met een leger, dat in aantal dat der Spanjaarden overtrof.

Parma en de oude Cervellone verklaarden zich tegen een aanval op deze plaats, aangezien de positie van den vijand volgens hen te gunstig was. Don Juan besloot evenwel op 1 Augustus de versterking aan te tasten, na vooraf in den vroege morgen met Parma

uit een windmolen op een heuvel gelegen, de positie der Staatsche troepen verkend te hebben. De Spanjaarden werden door hunne tegenstanders in eene hinderlaag gelokt, terwijl dezen veinsden te wijken. Tot aan den avond werd gevochten, zonder dat de kans der overwinning naar den een' of anderen kant overhelde. Zonder den helderen blik van Parma, die op een gelukkig oogenblik de zijnen, tot den aftocht deed besluiten, stond Don Juan op dezen dag eene geduchte nederlaag te wachten. Van beide kanten sneuvelden vele manschappen, maar de eer van den dag bleef aan de Staatschen, door den graaf de Bossu aangevoerd. Het gevolg hiervan was, dat deze zich van eenige steden als Aerschot, Nyvel en Gemappe meester maakte, terwijl in Henegouwen de hertog van Anjou, Maubeuge, Roeux, Soignies en Havré bezette.

Nogmaals werden vredesonderhandelingen aangeknoopt, die evenwel, zooals later zal blijken, zonder uitkomst bleven.

De vereeniging der soldaten van Jan Casimir, ten getale van vijftien duizend met het leger der Staatschen, deed Don Juan besluiten naar Namen terug te trekken. In de nabijheid dezer stad werd in een klein dorp, Bouges genaamd, door Cervellone een versterkt kamp aangelegd, waarin het Spaansche leger zich terugtrok. Den dag vóór hunne aankomst aldaar op 15 September werd Don Juan door eene zware koorts aangetast, die tijdens zijn verblijf in het kamp van dag tot dag verergerde.

§ 6. DE DOOD VAN DON JUAN.

Bouges, een klein plaatsje destijds uit negen arbeiderswoningen bestaande, gelegen op eene hoogte tusschen Sambre en Maas, had vroeger reeds als toevluchtsoord voor Karel V, door Hendrik II in 't nauw gebracht, gediend.

De toestand van den uitgeputten D. Juan, werd er niet beter op, daar de hygiënische omstandigheden, waaronder hij gedwongen was te leven niet zeer gunstig waren. In een soort vervallen duiventil was hij genoodzaakt zijn intrek te nemen. Zijn toestand was op 28 September zoo bedenkelijk, dat Rimarez, zijn lijfarts, alle hoop verloren gaf en hem hiervan in kennis stelde. Pater Dorante, zijn biechtvader, later aartsbisschop van Sevilla, bracht hem op 30 September de volle bediening.

Den 20sten September had D. Juan een laatsten brief aan Filips geschreven, waarin hij over zijne ziekte spreekt. Hieruit blijkt, dat hij zich zeer ongelukkig gevoelde en door den Koning als het ware verlaten. Dit schrijven eindigt met de woorden „ons leven is in gevaar en het eenige, dat wij verlangen, is dit met eere te mogen verliezen”.

Op den 1sten October omstreeks den middag, blies de overwinnaar van Lepanto op slechts 33 jarigen leeftijd den laatsten adem uit.

Hoe bemind door de zijnen hij was, bewijst het gezegde van Octavio de Conzaga „dat de steenen zelfs hem beweenden”. Schatten of rijkdom had hij niet vergaard. Hierop zinspeelde hij nog kort voor zijnen dood, door de aanhaling der woorden uit het boek Job: *Nudus egressus sum de utero matris meae et nudus revertar illuc.*

Zijn lijk werd met militaire eerbewijzen, door al de troepen, met befloersde trom en overdekte vaandels gevolgd, terwijl de manschappen de wapens naar den grond gekeerd hielden, van het kamp naar Namen overgebracht. In de kerk van St. Aubin werd zijn lijk den 4^{den} October ter aarde besteld. Dit werd evenwel in het voorjaar op last van Filips naar Spanje overgebracht en in het klooster van Parrazes bij het Escuriaal, in een grafkelder, grenzende aan dien der koningen van Spanje, bijgezet. Hiermede voldeed Filips ten minste aan zijn' laatsten wensch.

Reeds eenige dagen voor zijnen dood had hij aan Parma, overeenkomstig het verlangen van den Koning, zijn burgerlijk en militair gezag overgedragen. Het verlies van zijn oom, den speelmakker zijner jeugd, had Alexander zoo diep getroffen, dat hij de eerste nachten slapeloos doorbracht en weinig of geen voedsel gebruikte.

Zware verliezen heeft het Spaansche leger verder in het kamp te Bouges geleden. Vele manschappen bezweken aan de gevolgen der destijds in de Zuidelijke Nederlanden heerschende typhouse ziekte. Op sommige dagen telde men alleen onder de Spanjaarden ruim drie honderd sterfgevallen.

Cervellone, die sedert kort uit Italië in de Nederlanden was gekomen, haalde het tegen verwachting der geneesheeren niettegenstaande zijn hoogen leeftijd van den dood op.

D. Juan bezweek waarschijnlijk eveneens aan de gevolgen der heerschende kwaal, alhoewel door sommigen aan eene vergiftiging

gedacht werd. Zelfs de lijfarts Rimarez laat zich in zijn rapport eenigszins in dien geest uit (1).

TWEEDE HOOFDSTUK.

Parma aan het bewind.

§ 1. VERTREK UIT BOUGES NAAR 'T NOORDEN.

Parma had bij zijn optreden als landvoogd der Nederlanden, na den dood van D. Juan, den leeftijd van ongeveer 33 jaren bereikt. Bijna een jaar had hij thans weer in de Nederlanden doorgebracht en was dus genoegzaam in de gelegenheid geweest, om den stand der zaken te bestudeeren, de vijanden van Spanje te leeren kennen en dezen naar waarde te schatten.

Dat men van Matthias, die slechts in naam regeerde, niets te duchten had, daarvan was hij overtuigd. De Hertog van Anjou scheen hem ook niet zeer gevaarlijk. Vooreerst was hem bekend, dat Elisabeth van Engeland diens intrede in de Nederlanden streng afkeurde en verder, dat de Duitschers het land liever in handen van Filips dan aan de Franschen overgeleverd zagen (2). Toch maakte hij zich een oogenblik ongerust over de Waalsche provinciën, waarvan hij zegt: „la principale crainte que j'avois, estoit que les provinces wallonnes et catholiques ne se joignissent et alliassent aux Francoisis; cela m'a mis souvent en peine et perplexité” (3).

Parma beijverde zich in de eerste plaats om de katholieke gewesten en de ontevreden Edellieden op zijne zijde te krijgen. Dit wist hij met veel takt en overleg te bewerken. Vooreerst overtuigde hij de Walen, dat Oranje henaan Frankrijk wilde overleveren. Geldelijke belooningen en de uitdeeling van titels, waarmede hij de ijdelheid

(1) Y de algunos remedios (con alguna sospecha) contra veneno.

(2) Recueil GROEN, t. VI.

(3) Farnese aan Filips, 27 November 1578.

van sommigen wist te streelen, waren verder de middelen, die hem veelal deden slagen.

Marnix van St. Aldegonde drukt zich over het gedrag der Edellieden als volgt uit: „Les voilà à cheval pour branscater et rançonner le pays qui les a nourris et mis au monde et se rendre esclaves à l'Espagnol pour lui vendre leur propre patrie à beaux deniers, afin d'avoir pour faire la cour aux dames ou par aventure se marier avec magnificence”. Dit gezegde mag op sommigen hunner, die de Spaansche partij kozen van toepassing zijn, maar zeker niet op allen.

Verder kwamen hem in dezen ten goede sommige misslagen van den Prins van Oranje, maar vooral de toestand van verdeeldheid, waarin het land verkeerde. Zoo wilden sommigen den ouden gods dienst behouden, anderen verlangden den nieuwen of beide; de een was genegen onder het bestuur van den koning van Spanje te blijven, een ander wenschte door Anjou of door Matthias geregeerd te worden.

Terwijl de staatsman Farnese zijn slag sloeg, zat de veldheer niet stil. Op het laatst van November of in de eerste dagen van December verliet het Spaansche leger het kamp te Bouges, dat slechts door zes compagnieën infanterie bezet bleef. De gezondheidstoestand der troepen, waarmede het, zooals wij zagen, zeer ellendig gesteld was, noodzaakte Parma, niettegenstaande de ongemakken van het gure jaargetijde, die hem op zijn tocht te wachten stonden, tot dit besluit. Zij trokken langs den rechter Maasoever noordwaarts en bereikten den vijfden dag het stadje Limburg, van waaruit hulp aan Deventer dat zich evenwel middelerwijl had overgegeven, zou gezonden worden.

Uit de troepenbeweging en al de handelingen van Farnese blijkt, dat het eenige doel wat hij van nu af steeds beoogde, was, Maastricht te veroveren. Het gros der troepen trok verder tot achter Daelhem en kampeerde na zich behoorlijk verschanst te hebben, gedurende eenigen tijd tusschen deze plaats en Maastricht. Parma nam zijn intrek te Visé, waar hij, zoo als blijkt uit verschillende stukken, ongeveer ééne maand vertoefde.

Een zijner brieven aan Filips (1) uit deze plaats is gedagteekend 16 December, een andere draagt denzelfden datum en de laatste is geschreven op 7 Januari 1579.

(1) GACHARD, Correspondance d'Alexandre Farnèse avec Philippe II

In een schrijven van 22 December deelt de secretaris Berti aan d'Assonleville mede, dat eene samenkomst van Parma met Hendrik Otto von Schwartzenburg, afgevaardigde van den Duitschen keizer, te Visé zal plaats hebben.

De bekende brief, door Parma op 10 Januari aan de burgers van Maastricht gericht (1) (zie pag. 54), wordt ten onrechte beschouwd als uit *Wezel* geschreven; wij hebben hier waarschijnlijk met eene schrijffout te doen en moeten *Wezel* lezen, den Nederduitschen naam van Visé. Het schrijven van Mendoza van denzelfden datum, was eveneens uit deze plaats verzonden.

Schwarzenberg, de gouverneur van Maastricht, zegt in een schrijven van XXI Januari 1579, aan de Staten gericht: „*dat den vyandt sedert vyf daeghen herwaerts metten meesten deel van zynder macht is afgebroeken en vertrocken naer Gelderlands, latende alleenlyck in synen ouden legher sekere quantiteyt van Ruyters en knechten*, enz.

Uit dit laatste stuk blijkt, dat de Spanjaarden omstreeks 15 Januari uit Visé noordwaarts trokken.

Maastricht was steeds het mikpunt, waarop Parma zijne blikken gevestigd hield. Voorloopig draaide hij er om heen maar durfde, alhoewel hij op slechts 3 uur afstands met ongeveer twintig duizend man had post gevat, den aanval nog niet te ondernemen. De communicatie met de vesting van verschillende kanten te onderbreken, diende vooraf te gaan.

Parma besloot in de eerste plaats Kerpen, Erkelenz en andere kleine plaatsen van Duitsche zijde te doen bezetten, ten einde de wegen naar Aken, Keulen en Kleef voor de zijnen open te houden en Maastricht van dien kant af te sluiten.

Mondragon trok op 31 December met de noodige troepen derwaarts. Willem de Merode zegt in een brief (2) op 13 Januari uit Arnhem geschreven, dienaangaande: „Op 31 December vertrokken uit Limburg, Christoph de Mondragon als aanvoerder met eenige Spanjaarden; de Floion met een regiment Walen; Jehan Brentley met duizend paarden; Frondsberg met zes vendelen Duitschers en verder Montedoca met eenige kapiteins en manschappen der Spanjaarden, Italianen,

(1) KERVYN DE VOLKAERSBEKE. Documents historiques inédits etc.

(2) Idem idem.

Bourgondiërs en andere natiën, zoowel te voet als te paard, meevoerende 8 stukken zwaar bronzen geschut en dertig à veertig wagens, geladen met kruit en kogels”.

Het spreekt van zelf dat deze troepenmacht niet alleen bestemd was om het kasteel Kerpen te veroveren, maar ook moest dienen om andere plaatsen in deze streek te nemen en te bezetten.

§ 2. BELEG VAN KERPEN EN ANDERE PLAATSSEN.

In de eerste dagen van Januari verscheen Mondragon voor Kerpen. Ongeveer twee honderd kanonschoten werden op het kasteel gelost, waarna de bezetting op Woensdag 7 Januari omstreeks 4 ure 's namiddags, tot de overgave gedwongen was. Het beleg duurde slechts vier dagen.

De bezetting, die in handen der Spanjaarden viel, werd zonder genade afgemaakt. De bevelhebber Beelen (1), uit Maastricht afkomstig, werd met den strop gestraft (2).

Het toeval wilde, dat juist een jaar geleden denzelfden dag op bevel van Beelen de commandant, Bloemaert genaamd, die in naam van den koning van Spanje, het slot bewaarde, op dezelfde plaats werd gehangen. Deze schijnt aan Beelen voorspeld te hebben, dat hij ook binnen het jaar voor God zou verschijnen, als straf voor de ongerechtigheid, aan zijn persoon gepleegd.

Willem de Merode zegt in genoemd schrijven aangaande de inneming van Kerpen: „dat kap^l Belen uit een raam was gesprongen, maar in den tuin bij maanlicht werd gevat en gehangen op dezelfde plaats, waar hij een jaar te voren kap^l Bloemaert had laten ter dood brengen.

Men heeft Mondragon wel eens, naar aanleiding van zijne handelwijze te Kerpen, van wreedheid beschuldigd. Van Spaansche zijde wordt als verontschuldiging aangevoerd, dat de bezetting met zoo

(1) Vazquez noemt den bevelhebber ten onrechte *Ludovico Nasobio*. Beelen had wel onder Lodewijk van Nassau gediend en het geldt dus waarschijnlijk eene ommissie van den copist.

(2) Hij was de zoon van Mathias Beelen, Luiksche-Schout te Maastricht in 1507, gehuwd met Elisabeth Bellarmé de Connecht. Beider grafsteen bevindt zich in de kerk van O. L. V. te Maastricht.

Door vele schrijvers wordt Beelen ten onrechte als geboortig te Utrecht beschouwd.

veel gestrengheid behandeld werd, dat zij zich voortdurend aan roof en plundering in den omtrek had schuldig gemaakt.

Wanneer wij andere, zeker in dezen onpartijdige schrijvers, raadplegen, schijnt ons, afgaande op hetgeen zij aangaande Beelen mēedeelen, het gedrag van den ouden Mondragon eenigszins gerechtvaardigd.

De graaf de Nuenar schreef onder anderen in Augustus aan den landgraaf van Hessen het volgende :

„Ich hab auch von höchstged. Churfürsten verstanden, dasz ire Churf. G. Belen gantz auffsetzigh, alszo wen dieselbige inen beym kopff kuenthen kriegē, würden ire Churf. g. inen gewisz hencken laszen, und wher guth dasz ehr gewarnet würde, den man sthett ime nach leib und leben, dieweil ehr im stiftt Cölln etzlich viehe genommen und hienwegh gedrieben, und machen esz die gesellen zu Kerpen dermassen, dasz Cölln und Jülich (die sunst in vielen henden einander feindt sein) über ime woll einigh sollen werden”.

Hoe andere tijdgenooten over Beelen dachten, bewijst verder hetgeen Michaël Eyzinger (1) over hem zegt: „Es ist in dieser Statt Maastricht ein Burgermeister gewest der hat ein Sohn gehabt, mit seines Vaters zunamen Pil (Biel) der war ein behertzter Gesel, mocht sehr wol drincken, hatt wenig wort, und understundt dem König das Schlosz Kerpen nicht weit von Cölln einzunemen, wie es ime daruber den 15 dieses monats Januarii zu einem newem jar ergangen, das hat er mit seinem grossen schaden erfahren, dann er an die New Pfort die er aufrichtēt gehungen worden, und die mit ime auff dem Schlosz waren, alle an die Bäume herumb angeknüpfft, umb zulehren was da sey, anderer Herren ohne einige Rechten vund befugten Tittel Schlösser vund Vesten einzunemen, vnd mit gewalt vorzuhalten”.

In eene chronyk der stad Roermond, van Jan van Ryckenroy lezen wij: „Den 8 January heeft Mons Dragon, des princen van Parma verordente veltheer, dat huys tho Karpen, naer dat hyt met etliche Spaenjarden ende duytsche regimenten belegert, oich mit eenige cartouwers beschoten hadde, erouert ende die soldaten, die daerop waeren

(1) Niderländische Beschreibung und historischer weisz gestelt auß den Belgischen Löwen, der sibenzehen Provinzen, was sich darinnen zugetragen hat, vom Jar 1559—1584. — Collen am Rhein 1584, d. Michaëlem Eyzingerum Austriacum.

ofte doet geslaegen oft doen hangen. Diese hadden sich mit roeven ende stelen op die haeffselige luyden ende die passerende coopluysden biss daer aen vast beholpen ende waeren daerom by allen naebueren des orts seer gehaet. Der capiteyn was einer van Maestricht, Belen genandt, den Dragon ein tyt lanck gefencklich gehalten ende daer naer oick inder porten heeft doen hanghen''.

Erkelenz en Geldern gaven zich zonder weerstand te bieden over.

Mondragon had bij Waelbeck 500 voetknechten en 50 ruiters, die, door zekeren Stupern aangevoerd, naar Venloo trokken, totaal verslagen. Vandaar trok hij naar Stralen, dat zich onmiddellijk overgaf.

Van eenen anderen kant trok Tassis, kapitein der cavalerie, met de troepen van den graaf de Roeulx door deze provincie. Bij Venloo gekomen, werd hij door ongeveer 700 man van de bezetting en eenige burgers aangevallen, die evenwel spoedig met achterlating van vele dooden op de vlucht sloegen.

Pedro de Toledo, kapitein der busschutten te paard, was met eene afdeeling vooruit gezonden, om het kasteel Blyenbeek, waarvan de eigenaar Schenck op de zijde der Spanjaarden was, tegen de Staatsche troepen te verdedigen. In den nacht waagde hij het met eenige manschappen de Maas over te steken en eene afdeeling *reiters* in het naastbijgelegen klooster (waarschijnlijk St. Agatha) ingekwartierd, te overvallen. Na een zestigtal Staatschen gedood te hebben, moesten de Spanjaarden voor de troepen, die uit de naburige kwartieren ter hulp snelden, de vlucht nemen.

Na de onderwerping van genoemde plaatsen, waardoor de gemeenschap van Maastricht met Duitschland, zeer bemoeielijkt, zoo niet geheel onmogelijk was geworden, trok Mondragon zich terug naar de landen van Overmaas. Te Limburg of in den omtrek van Visé zal hij den aanval van het Spaansche leger op Maastricht, die in de eerste dagen van Maart plaats vond, afgewacht hebben. Van Duitsche zijde moest hij reeds deze plaats in observatie houden en het beleg voorbereiden. De kasteelen van Valkenburg, Witten en 's-Hertogenrade waren eveneens in handen der Spanjaarden.

Dat Mondragon in de eerste dagen van Februari in Limburg was teruggekeerd, blijkt uit een schrijven (1) van Parma op 9 Februari

(1) Documents inédits concernant les troubles des Pays-Bas, etc.

uit Heijthuizen aan von Schwartzenburg gericht, waarin hij dezen de aanhouding van een trompetter en een koerier, tusschen Valkenburg en Limburg, op weg naar Maastricht, meldt. Beiden zonder paspoort, en op weg naar een vijandelijk land, werden zij voor Mondragon, den gouverneur dezer streek, gevoerd, die na de brieven in hun bezit gevonden, geopend te hebben, deze ter lezing aan Parma zond. Zij bleken van den Duitschen afgevaardigde afkomstig te zijn, aan wie Parma een verwijt maakt, het geveerde paspoort niet gevraagd te hebben.

Het werk, door Mondragon aan den rechter Maasoever verricht, zou door Parma van Brabantsche zijde, waar Maastricht alleen nog gemeenschap met de Staatschen kon onderhouden en versterking verwachten, ondernomen worden.

Deze taak was niet gemakkelijk, aangezien een krachtig en talrijk leger op den linker Maasoever in de Kempen stond, dat hem zonder veel moeite voorlooppig den overtocht der rivier kon beletten.

§ 3. TOCHT NAAR DE KEMPEN.

Omstreeks 15 Januari trok Parma met het gros van het leger met genoemd doel van Visé noordwaarts.

Omtrent den weg, dien het Spaansche leger insloeg, bestaan verschillende lezingen. Vazquez, overigens vrij nauwkeurig in zijne verhalen, zegt, dat Parma te Visé eene groote versterking en eene brug deed bouwen en hier met zijn leger de rivier overstak en den weg naar de Kempen insloeg. Verder, dat Hannibal Altemps zich in deze plaats met 6000 Duitschers bij het Spaansche leger voegde.

Uit andere gegevens blijkt, dat de opgaven van Vazquez in deze niet betrouwbaar zijn. Wellicht heeft hij dezen tocht in persoon niet meegemaakt en dientengevolge als de plaats, waar den overtocht geschiedde Beesel met Weset (Visé) verwisseld.

Of gold het misschien een gedeelte van het leger, zoodat het eene langs den linker en het andere langs den rechter Maasoever is getrokken. Ook dit komt ons niet waarschijnlijk voor, aangezien V. van een overtocht te Visé spreekt, die twee dagen duurde, hetgeen alleen het geval kon zijn voor eene talrijke troepenmacht. Ook zegt Schwarzenberg, gouverneur van Maastricht, dat de Spaansche troepen naar Gelderland maar niet, dat zij naar Brabant trokken. (Zie pag. 37).

Dat Parma zich reeds op 15 Januari in de omstreken van Eindhoven bevond, is eene onjuistheid, door Vazquez eveneens vermeld, die zich gemakkelijk laat weerleggen, zooals uit het vervolg van ons verhaal zal blijken.

Steunende op nagelaten correspondentiën, mémoires, en vooral op de mededeeling van Strada, moeten wij aannemen, dat Parma omstreeks 15 Januari Visé verliet en door Zuid-Limburg den rechter Maasoever trachtte te bereiken, om daar de rivier over te steken.

Terwijl de markies del Monte de Staatschen zooveel mogelijk met een gedeelte der garnizoenen van Leuven, Diest en Aerschot in Brabant bezig hield, naderden de Spanjaarden de Maas eerst bij Born daarna in de buurt van Echt. Zonder den overtocht evenwel te beproeven, trokken zij meer noordwaarts, waardoor zij genoodzaakt waren eerst eene brug over de Roer, die op dat oogenblik zeer groot was, te slaan, en bereikten twee dagen later Beesel, waar op bevel van Parma de overtocht der Maas reeds was voorbereid, door het aanleggen eener schipbrug (1). Eene compagnie musketiers had sedert eenige dagen enkele huizen op den anderen oever bezet, ten einde de werklieden tegen een aanval van den vijand te beschermen.

Francisco Valdès trok het eerst met zijn regiment naar den overkant, met de opdracht Weert zoo spoedig mogelijk te bezetten. De Spanjaarden hadden plan eenigen tijd in en om deze plaats te vertoeven.

Een nacht en een dag hadden de troepen reeds getrokken, toen een hevige storm, vergezeld van sneeuw tegen den avond opstak, zoodat de bootjes en de planken losraakten, tengevolge waarvan enkele manschappen zelfs het leven verloren. De bagagewagens, een groot gedeelte der artillerie en de achterhoede bleven aan de overzijde, totdat de brug hersteld was. Al de troepen, met uitzondering der manschappen van Mondragon, die in Limburg bleven, waren den derden dag overgetrokken.

Wij moeten het als een waagstuk van Parma beschouwen, in dit

(1) Alsoe die Maese vast groot was, wardt die schipbrugh van Ool tot Besel gelaght, alwaer die trouppen ouergetogen ende tseluigemael der prince mit bynnen Ruremunde comen ende ouer die Maese getogen synde, hebben sy Weert ingenomen ende dat huys belegert, enz. (Kronijk der stad Roermond van 1562—1638 door Jan van Rijkenroy).

slechte jaargetijde bij groot water, als het ware in het gezicht van den vijand, met zijn leger de Maas over te steken. De Staatschen hadden hem dit zonder veel moeite kunnen beletten.

Parma beschikte destijds over een leger van ongeveer 25,000 man infanterie en ruim 8,000 ruiters, ongerekend de troepen van Mondragon en del Monte.

Op 23 Januari waren de Spanjaarden in de omstreken van Weert, dat zich reeds aan Valdès had overgegeven, met uitzondering der bezetting van het kasteel, die niet tot de overgave had besloten. Hannibal Altemps, belast met de inneming van het slot, plaatste onmiddellijk de artillerie en ging tot den aanval over.

De bezetting, deze voorbereidselen ziende, stelde den 29sten Januari aan Altemps eene overgave op genade voor, die hiervan aan Parma kennis gaf met de vraag, wat hem met deze manschappen te doen stond.

Het antwoord luidde, dat indien zij gewacht hadden, alvorens zich te onderwerpen tot de artillerie was geplaatst, zij met den strop gestraft dienden te worden, zoo niet dat hun volle vrijheid zou worden gegeven. Altemps kwam dit bevel letterlijk na en liet de heele bezetting aan de vensters en de hekken van het kasteel ophangen. Hij was met dit besluit van Parma te meer ingenomen, omdat hij zich wilde wreken, over het feit, dat de Majordoom Salazar, door een schot een oog had verloren.

Vazquez deelt als bewijs van de strenge tucht, die in het Spaansche leger destijds heerschte, het volgende feit mede:

Parma had het plunderen bij de burgers te Weert en in de omliggende dorpen ten strengste verboden. Verscheidene soldaten werden streng gestraft omdat zij zaken hadden ontvreemd. Op zekeren dag persoonlijk de ronde doende, ontmoet hij een soldaat, die een vrouwenrok wegdroeg. Op de vraag, hoe dit kleedingstuk in zijn bezit kwam, luidde het antwoord, dat hij het van zijn meester had gekregen. Over dit antwoord was Parma zoo gebelgd, dat hij bevel gaf, den man tot straf voor zijn schelmstuk, op te hangen.

De tucht, zegt Vazquez, werd op deze manier zoodanig gehandhaafd, dat de soldaat zelfs geen korenaar zich durfde toeëigenen.

Omstreeks 24 Januari was Parma het Staatsche leger reeds gaan opzoeken. Dit ontweek steeds het gevecht en trok af naar de kanten

van Antwerpen, achtervolgd door Octavio de Conzaga met 1500 Spaansche en Italiaansche ruiters en door den Hertog Frans van Saksen met 4,000 man paardenvolk, dat de achterhoede voortdurend aanviel en deze veel schade toebreacht.

Na enkele tochten aan den linker Maasoever zonder gevolg tegen de Staatschen te hebben ondernomen, schijnt Parma te Heijthuisen eenige dagen zijn hoofdkwartier te hebben gehad.

Zoo blijkt uit eene correspondentie tusschen hem en den graaf von Schwartzenburg, afgevaardigde van den Duitschen Keizer gevoerd, dat hij op 31 Januari zicht te Vucht, aan de Maas, bevond. Uit deze plaats schreef hij aan den gezant, dat hij den brief ontvangen heeft waarin deze om een onderhoud vraagt en zijne aankomst te Stokheim, op een half uur afstands van genoemde plaats meldt. Verder zegt Parma in dit schrijven dat hij Vucht weldra zal verlaten en hem onmiddellijk er van zal verwittigen, wanneer hij eene plaats, waar zij eenige dagen kunnen vertoeven, bereikt zal hebben.

In een brief van 5 Februari uit Aken geschreven, deelt von Schwartzenburg, den inhoud van Parma's schrijven aan de Staten mede.

Op den 8sten Februari schreef Parma uit Heijthuisen, dat hij thans bereid was Schwartzenburg daar te ontvangen, aangezien hij rustig eenigen tijd in deze plaats kon blijven, daar quasi het heele leger de rivier was overgestoken.

Omstreeks half Februari had Parma zijn hoofdkwartier te Eindhoven, waar hij een paar dagen vertoefde en zooveel mogelijk troepen en krijgsvoorraad uit de Kempen verzamelde. Wij bezitten een schrijven van hem aan Filips uit deze plaats van 21 Februari (1).

Van hier trok het Spaansche leger naar Turnhout, waar Parma in het kasteel zijn intrek nam. Hij had het plan opgevat de Staatschen, die zich onder de muren van Antwerpen te Burgerhout hadden teruggetrokken, aan te vallen. De bezetting van Antwerpen weigerde de poorten voor dezen te openen, zoodat zij genoodzaakt waren, zich in de nabijheid in genoemde voorstad te verschansen. Parma, dit vernomen hebbende, vertrok onmiddellijk uit Turnhout,

(1) Correspondance d'Alexandre Farnèse XVII. Gachard.

ten einde hun den tijd niet te laten, zich tegen een aanval verder te versterken.

Intusschen werd Parma aangenaam verrast door een verzoek van Maurits van Saksen, die bij de Staatschen diende, om met de zijnen ongehinderd naar Duitschland te mogen aftrekken. Door tusschenkomst van diens broeder Frans van Saksen, werd deze boodschap aan Parma, die ze eerst met wantrouwen ontving, overgebracht. Het gevolg was evenwel, dat Maurits van Saksen, drie dagen later geëscorteerd door twee compagnieën Spaansche lancers, door Juan de Salcedo aangevoerd, met ongeveer 10,000 man (1) den weg insloeg naar Duitschland. Zij trokken, volgens Strada, te *Kessel*, volgens Vazquez te *Urie* (?) de Maas over. Casimir, die zich op dat oogenblik bij Elisabeth aan het Engelsche hof bevond, ontving eenige dagen later het minder aangename bericht van den aftocht zijner troepen.

Parma besloot op 22 Februari de Staatsche troepen, die door het vertrek der Duitschers belangrijk verzwakt waren, voor Antwerpen aan te tasten. Den 23sten verschenen de Spanjaarden in het gezicht der stad.

§ 4. SLAG BIJ BURGERHOUT.

De Staatsche troepen, die zich te Burgerhout teruggetrokken en verschanst hadden, bestonden hoofdzakelijk uit Fransche, Schotsche en Engelsche infanterie, door Norris en de la Noue aangevoerd.

De Spaansche troepen werden tusschen Ranst en Burgerhout in het gezicht van Antwerpen, als volgt, opgesteld :

In het midden vormden de regimenten van Altemps en Fronsberg een carré, aan welks beide zijden Spaansche musketiers, gedekt aan eenen kant door de „reiters” onder aanvoering van Frans van Saksen en aan den anderen door de kurassiers van de Tassis. Octavio de Conzaga vormde de achterhoede met een gedeelte der cavalerie. Voorop gingen drie regimenten, bestaande uit uitgelezen manschappen, die last hadden de grachten van Burgerhout te naderen. Links

(1) Vazquez zegt 10,000 ruiters en 6,000 voetknechten. Volgens Strada had Maurits 32 compagnieën reiters elk van 200 man onder zijne bevelen, dus 6400 reiters.

stonden de Spanjaarden, naar den kant der Antwerpsche citadel onder Lope de Figueroa, in het midden de oude Vlaamsche troepen, aangevoerd door Valdès en meer rechts de Walen, aan het hoofd waarvan Cl. Hauteperne stond. Aan elk dezer regimenten was eene compagnie musketiers en eenige manschappen, gewapend met bijlen, toegevoegd.

Zij waren van drie bruggen, vooraf klaar gemaakt, om over de gracht te worden gelegd, voorzien.

Parma maakte tegenover de Waalsche troepen, waarin hij nog geen volkomen vertrouwen stelde, van den volgenden list gebruik. Hij ontbood hunne aanvoerders en verzocht deze, de manschappen te gelasten, het hemd over de bovenkleederen aan te trekken, opdat men ze van de Waalsche troepen, die bij de Staatschen dienden, zou kunnen onderscheiden. Zoowel de officieren als de soldaten volgden dit bevel op, en, toen zij in het gelid stonden, zegt Vazquez, had het veel van eene processie van gewapende geestelijken en kosteren, tot groot vermaak van de manschappen der bezetting van Antwerpen, die van de wallen dit schouwspel gadesloegen.

Van alle kanten werd tegelijk aangevallen en de Staatschen verdedigden zich dapper. De Spanjaarden vochten aan den linker- en de Walen aan den rechter-vleugel met zooveel geestdrift, dat de Staatschen weldra de loopgraven moesten verlaten en wijken. De Walen drongen het eerst in de plaats, waarop de Spanjaarden spoedig volgden. Nadat de infanterie geslaagd was, werd de cavalerie aan den eenen kant door Octavio de Conzaga en aan den anderen, door Parma zelf aangevoerd, tot den aanval gecommandeerd.

Op alle punten moesten de Staatschen, alhoewel zij met wanhopigen moed streden, wijken. Aangezien de poorten van Antwerpen voor hen gesloten bleven, sprongen velen in de gracht, en zochten hun heil in de vlucht.

Plotseling, in het heetst van 't gevecht, verhieven zich de vlammen uit een prachtig landgoed, toebehoorende aan zekeren Esterque (Stercken) thesaurier-generaal in Spaanschen dienst.

De Spanjaarden beschuldigden de Staatschen, dit goed uit wraakzucht in brand te hebben gestoken, waarop zij hunnerzijds weerwraak namen, door Burgerhout aan alle kanten in brand te steken. Hierdoor ontstond weldra zoo 'n rook, dat de een den ander, zelfs op een kleinen afstand, niet meer zag.

Voor de Spanjaarden lag hierin een voordeel, en wel, dat zij niet meer zoo hevig aan het vuur der artillerie van de Antwerpsche wallen, dat hun vele schade aanbracht, blootgesteld waren.

De verwarring was weldra onbeschrijflijk, hierbij kwam nog het hartverscheurend gejammer der vrouwen en kinderen, die door schrik bevangen, gehuld in dikke rookwolken, zich verloren waanden.

Parma wist geen raad om zijne troepen verzameld te krijgen, daar vele soldaten tot in de grachten den vijand achtervolgd hadden. Eindelijk door teekens met trom en trompet gegeven, mocht hem dit gelukken.

De Spanjaarden maakten zich van al de levensmiddelen, grootendeels in de kelders verborgen, meester. Denzelfden dag werd de terugtocht nog aanvaard. In een dorp op anderhalf uur afstands brachten zij den nacht door. Het grootste gedeelte der troepen was genoodzaakt, onder den blooten hemel te slapen. Den volgende dag bereikte het Spaansche leger weer Turnhout.

Parma had in enkele dagen een leger van ongeveer 20,000 man, (de troepen die naar Duitschland terugtrokken, meegerekend), onschadelijk gemaakt. Thans achtte hij het gunstige oogenblik gekomen om zijne plannen, ten opzichte van Maastricht, die hij lang geheim had gehouden, en waarvoor hem niets meer in den weg stond, ten uitvoer te brengen.

§ 5. DE TOESTAND TEN PLATTE LANDE.

Alvorens deze streek te verlaten, wenschen wij een vluchtigen blik te slaan, op den toestand der arme dorpbewoners in de Kempen en vooral in de omstreken van Antwerpen. Burgerhout was, zooals wij zagen, eene prooi der vlammen geworden, de inwoners, die het leven er niet bij inschoten, verloren grootendeels hunne haven en goed.

Dat de bevolking niet alleen van de Spanjaarden maar misschien nog meer van de roofzieke benden van Casimir en van de andere Staatsche huurtroepen te lijden had, bewijst ons vooreerst, hetgeen La Noue zelf, in een brief van 23 Mei 1579 dienaangaande zegt:

„Les soldats, pour avoir moiën de boire, rançonnent leur hoste et pillent le païsant, et le larcin qu'ils font, le vivandier le prend en

paiement de son vin, et le va vendre aux villes prochaines. (1) „En het weinige dat nog geroofd kon worden bepaalde zich tot: „*aulcuns meubles, bestial, cloches, métal ou hardes*”.

Op eene andere plaats zegt La Noue: „*Je suis venu conduire des gens de guerre pour combattre et non des larcins pour piller*”.

Hoe verregaande de plattelandsbevolking niet alleen door de Spaansche soldaten en de Staatsche troepen, maar zelfs door hare medeburgers uit de stad beroofd en geplunderd was, leeren ons de beide volgende ordonnantiën, door den magistraat van Antwerpen, op 9 Maart 1579 uitgevaardigd (3). Wij kozen deze beide stukken uit vele anderen, omdat zij zoo juist den toestand schetsen en aansluiten aan hetgeen voorafgaat.

Geboden ende vuytgeroepen by Joncker Symon van de Werve Schouteth; Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, den IX Meerte XV^eLXXIX.

Alzoe ter kennissen van den Heer ende stadt is gecommen dat, naer tvertreck van den vyanden, diverse soldaten, ingesetenen ende poorteren deser stadt, hen hebben vervoirdert, buyten ende ontrent deser stadt, eenighe kercken ende huysen aen te stekene, te rantsoenieren, berooven ende te spolieren van alle meublen, clocken, huysraet, yser ende loot, ende dat diverse deselve gerooffde goeden alhier hebben innegecocht ende noch dagelycx syn doende, teghen alle recht, policie ende natuerlycke redenen, soe eest datmen, van wegen als voere, wel scherpelycken gebiedt eenen yegelyck die alsulcke gerooffde goeden is onderhebbende, tzy onder title van coope oft anderssints, dat hy deselve brenge ende restituere ter plaetssen ende aen den ghenen daer die behoiren, oft in handen van den Schouteth oft Onder-Schoutet deser stadt, opte pene van gestraft te worddene als dieven, brantstichters ende straetschynders. Ghebidende voirts dat nyemandt voirtaene hem en vervoirdere dusdanighe gerooffde goeden inne te coopene, opte pene van gestraft te worddene alsoft sy deselve goeden hadden gestolen ende gerooft.

(Gebodboek, vol. D, fol. 183).

(1) Correspondance de La Noue publiée par Kervyn de Volkaersbeke.

(2) Ibid. Jacques Rossel au magistrat d'Ypres.

(3) Bulletin des Archives d'Anvers, par P. GERARD, t. III, n°s 367 & 368.

Geboden ende vuytgeroepen by Cornelise van Mansdale,
Onder-Schoutet; Burgemeesteren, Scepenen ende Raide der
stadt van Antwerpen, den IX^{en} Meerte 1579.

Alzoe het gemeyn plat lant van alderhande gedierte van vee ende gevochels, deur de continuele ende laneduerighe tochten, zoo wel vanden ruyteren als andere soldaten, gelegen hebbende op het plat lant ende besundere deur de spolatie ende rooff bijde Spaenssche soldaten ten platte lande nou onlancx gedaen, alderhande gedierte van vie ende gevochels is grootelycken vermindert ende ganselycken vernielt geworden; dat oick den saisoen van het jonck gedierte ende twee opte vueden nou is aenstaende, inder vuegen, datmen, achtervolgende alle goede policie ende om te voercomen de groote gedierte die gescapen soude wesen onder de voors. beesten ende vee te comen, van noode is goede ordre ende regle te stellen dat hetselve soo overhoop ende sonder noot, besundere in desen aenstaenden groeiende saisoene, nyet en worde gedoot, geslagen ofte vernielt, sonder merckelycke oirsake, soe eest datman van 'sHeeren ende van der stadt wege, gebiet, wel scherpelycken, allen vleeschouders, taverniers, carbarettiers, tafelhouders, gastweerders, hoenvercoopers ende alle andere, wie dat sy syn (dien hetselve bijden Officier ende Magistraet nyet en is expresselyck toegelaten), egheenderhande vee ofte gevochels te slaene, te dooden noch eenich vleesch oft spyse van vleesch gemaict te vercoopen oft in heure oepene huysen ofte winckele, oft opter straten te venten ter stellen, opde verbeurte vanden selven vleessche, pasteijen ende diergelycke vleeschspyse, ende XXIII guldenen, telcker reysen men bevinden sal contrarie van desen bij hen gedaen te syne, te bekeeren naer ouder costuyme.

(Gebodboek, vol. D, fol. 183.

Uit deze laatste ordonnantie blijkt duidelijk, dat het zeer treurig met den veestapel en dus ook ook met de andere bezittingen der bewoners in de omstreken van Antwerpen gesteld moet zijn geweest, om de overheden in de stad tot dezen strengen maatregel te doen besluiten.

Bij het naderen van de lente was Parma er op bedacht, den draad zijner gelukkige ondernemingen niet af te breken en lang gekoesterde

voornemens ten uitvoer te brengen. Hij achtte het oogenblik gekomen om in overleg met den krijgsraad, die den 2^{den} Maart waarschijnlijk te Turnhout werd bijeengeroepen, nieuwe plannen te beramen.

Hij stelde in deze vergadering voor zoo spoedig mogelijk Maastricht te veroveren, en wel om de volgende redenen:

Vooreerst werden sedert den dood van Don Juan voortdurend troepen en versterking langs dezen weg aangevoerd, die zich bij de andere opstandelingen in de Nederlanden aansloten, zonder dat men hun dit konde beletten, zoolang de overtocht der Maas langs Maastricht voor hen openstond. Parma achtte het daarom noodzakelijk, zoo spoedig mogelijk Maastricht, dat hij een *guarida y ladronera* noemde, te belegeren.

Gelet op de weinige troepen, die deze plaats bezetten en thans van geenen kant meer bijstand te wachten hadden, zou volgens hem hoogstens ééne maand noodig zijn, om zich van de vesting meester te maken.

Een flink garnizoen, zou dan verder den aanvoer van bijstand uit Duitschland kunnen tegengaan en de naburen uit het land van Luik in bedwang houden en deze zoo noodig kunnen tuchtigen. Want de Bisschop, de vele diensten, hem door den Koning van Spanje bewezen, vergetende, kwam nooit, wanneer de gelegenheid zich aanbood de geveinsde beloften na, dat zijn land en bisdom ten dienste van Spanje stond.

De Raad sloot zich bij het voorstel van Parma aan, in alle opzichten zijn gevoelen deelende, en zonder tijd te verliezen, werden door de verschillende aanvoerders de noodige voorzorgen met het oog op het ontworpen plan genomen.

De Keizer en de Hertog van Terranova, deze uit naam der Vergadering te Keulen, verzochten Parma om een wapenstilstand tot na afloop der bijeenkomst, die hiervan niets wilde weten en vast besloten was, de wapens niet neer te leggen, zoolang men te Keulen beraadslaagde. Te meer daar de Prins van Oranje zijnerzijds ook niet naliet in andere gewesten, zijne positie te verbeteren.

Te Keulen, waar over de vredesvoorwaarden werd onderhandeld, waren vergaderd: de Aartsbisschop van Rossano, als gevolmachtigde van Rome: zes afgevaardigden van den Koning van Spanje met den Hertog van Terranova aan 't hoofd; de Graaf Otto von Schwartz-

burg met eenige afgevaardigden van den Duitschen Keizer; verder de Hertog van Aerschot, de Abt van Marolles, de abt van St. Geertrui, Bucho Aytta, Caspar Schetz, de Fries Aggaeus van Albada, de bisschoppen van Keulen, Trier en Wurtzburg enz. De afgevaardigden konden het evenwel niet eens worden. Het voorname punt van verschil bleef de godsdienst. Met de Waalsche provinciën, die in de laatste dagen van April hunne afgevaardigden tot Parma, voor Maastricht zonden, wist deze eene afzonderlijke overeenkomst te treffen. Tegenover hen kon Filips zich vrijgevig toonen; het verschil van godsdienst stond hier niet in den weg.

DERDE HOOFDSTUK.

Het beleg van Maastricht.

§ 1. VOORBEREIDENDE MAATREGELEN IN EN BUITEN DE STAD.

De stad Maastricht was in de eerste helft der 16de eeuw niet alleen eene buitengewoon sterke vesting, maar hare burgers genoten tevens eene groote welvaart, die zij vooral aan de talrijke lakenweverijen, brouwerijen enz. te danken hadden. Het aantal inwoners bedroeg ongeveer 30,000 (Strada zegt 34,000). De stad besloeg binnen de vestingmuren dezelfde oppervlakte als in 1869, toen met de ontmanteling een begin werd gemaakt.

Reeds in 1229 werd Maastricht van wallen, ringmuren en grachten voorzien. Evenwel strekte de stad vooral noord- en westwaarts zich destijds niet zoo ver als in 1579 uit. De muren en bolwerken, die bij dit beleg dienst deden, dateerden meerendeels uit de eerste helft der 16de eeuw. Gedeeltelijk bestaan deze thans nog en wel tusschen de Pieters- en de Tongersche poort, waar zij vrij wel ongeschonden bewaard zijn gebleven. De buitenwerken daar ter plaatse ook nog gedeeltelijk aanwezig, waren van lateren datum.

Bijgaande platte grond, overgenomen uit den atlas van Braun, en

waarschijnlijk door een inwoner van Maastricht (1) in de tweede helft der 16de eeuw vervaardigd, geeft ons een duidelijk overzicht van de vestingmuren, bolwerken en grachten, die voor de verdediging bij het beleg dienst deden. De verschillende poorten en uitgangen, waarvan enkele zooals de Lindenkruispoort later opgeheven werden, vinden wij eveneens aangegeven.

De welvaart was in de laatste tien jaren, die het beleg vooraf gingen, belangrijk achteruitgegaan. De aanhoudende onlusten en de zware militaire lasten, den burgers opgelegd, droegen het hunne hiertoe bij.

Het beleg en de plundering, die daarop volgden, dompelden de burgerij in eene diepe armoede, die zij in lange jaren niet te boven kwam.

Reeds in de maand November, terwijl het Spaansche leger, dat later tusschen Daelhem en Maastricht post vatte, noordwaarts trok, werden met het oog op een beleg, dat men met rassche schreden zag naderen, de noodige maatregelen genomen.

Uit de raadsnotulen blijkt, dat alle verdachte personen, van wie men verraad dachtte, uit de stad werden gezet. Men maakte zich door het vervaardigen van geschut, 't aanschaffen van kruit en de oefening der burgerwacht tot tegenstand gereed. De landlieden, die naar de stad waren gevlucht, werden met spiesen en halve spiesen gewapend en onder de kerspelvendelen verdeeld. Gedeeltelijk arbeidden zij aan de herstelling der vestingwerken.

(1) De atlas van Braun getiteld : «Civitates orbis terrarum in aë incisæ et excusæ. 6. vol. in fol. Keulen 1572—1618 », bevat twee kaarten van Maastricht. De eerste, waarop alle monumenten vrij nauwkeurig geteekend zijn, stelt de stad in vogelvluicht voor. Op deze kaart lezen wij : *Trajectum ad Mosam, urbs, et natura loci munitio-nibusque, et populi frequentia, et edificiis et amplissimis canonicorum collegiis nobilis. Speciem præbet urbium duarum conjungens eas ponte magnifico cujus iconem ad typographicum hoc opus exornandum venerandus et egregius vir D. SIMON A BELLOMONTE, ecclesie S. Servatii Trajecten. Sacellanus, sua industria et penicello ad civium accuratissime expressam, contulit.*

Aan deze kaart is eene beschrijving van Maastricht toegevoegd.

Genoemde Simon de Bellomonte, te Beaumont in Henegouwen geboren en omstreeks 1576 tot kapelaan (vicaris sacrista) in de Kerk van St. Servaas te Maastricht benoemd, was een uitstekend teekenaar. Hij is den 1sten Mei 1615 overleden.

Eene tweede kaart, voorstellende den platten grond der stad, vinden wij in T. 3 van genoemden atlas. Guicciardini heeft eene dergelijke kaart in zijne beschrijving der Nederlanden uitgegeven.

Waarschijnlijk zijn deze kaarten na het beleg geteekend, aangezien Bellomonte op de rugzijde zegt, dat de stad in den laatsten tijd hare privilegeën had verloren.

Schwarzenberg, de gouverneur van Maastricht, schreef den 8sten Januari over de militaire operatiën van Parma's leger en de daartegen genomen maatregelen, aan den Aartshertog Matthias.

De magistraat der stad verzocht den 10^{den} eveneens per brief aan Matthias om geld. Toevallig ontving men te Maastricht op dien dag een schrijven van Parma uit Visé en een ander van Montesdoca, den vroegeren gouverneur der stad. In beide brieven werden de inwoners der stad tot gehoorzaamheid en onderwerping aan den Koning aangemaand en hun tevens vergiffenis van al het vroeger gebeurde en teruggave van alle privilegiën, zooals die ten tijde van Karel V bestonden, toegezegd.

Laatstgenoemde correspondentiën, laten wij volledigheidshalve, in extenso volgen.

Bovengemeld schrijven van den magistraat aan Matthias (1) luidt:

„Doerluchtichste, hoegebornste ende vermogenste furst, genedichste lieve here. Wy gebieden ons mit aller schuldiger gediensstiecheyt tot uwer hoocheyt, die zelve genedigen te weten, dat gisteren in den avont alhier tydinge vuyten lande van Gulick zyn gecomen, dat de vyanden op Goensdag lestleden naemiddag omtrent vier uren hebben ingenomen het huys ende slot Kerpen, ende dat overmits dat die gemeyne soldaten die opt voirs. huys hebben gelegen, int anvalen van vyanden niet en hebben willen vechten, maer achter vuytgevallen zijn, verlatende hunnen Capiteyn Engelbert Beel, ende die van voirs. vyanden is gevangen geworden ende daer wy verstaen dat int leger van de vyanden die fame loopt, dat zy 't hoeft herwaerts ende op deze stadt hebben zouden, hebben derhalve niet connen onderlaeten uwe D. hoocheyt hier aff dienstwilliger meyninge te doen advertentie, biddende dat uwer D. hoocheyt ons gelieve te assisteren by ende met alle zulcken middelen, als die zelve uwe D. hoocheyt tot onser ende der landen van herwaerts overe verzekering zullen raetsaem bevinden, ende besondere gelt voor den soldaten, alhier te garnison lighende, doen oversenden, opdat alle desordren en muyterien die gescaepen waren door faulte van gelde te ontstaen verniet mogen worden, dat behoirt ons te verdienen tegen uwer D. hoocheyt die God almachtig hebbe en zyne heylige hoede.

Gescreven den X January XVCLXXIX.

(1) KERVYN DE VOLKAERSBEKE: Documents historiques inédits etc.

Nae dyen dat deze tegenwoordige waeren gescreven es een trompetter alhier voir de stad gecompariert ende heeft gep̄nteert twee brieven eenen by den prince van Parme ende d'andere by Montesdoca geschreven, daermede zy verzuken met ons te communiceren, gelyck uwer D. hoocheyt naerders vuyt zelve brieven zullen verstaen, dezelve uwer D. hoocheyt besloten overgezonden in de brieven van den superintendent van deze stadt joncher Melchior van Swartzenberg, ten respect van welcken belangen andermael aan uwe D. Hoocheyt onze dienstwillighe bedde dat deselve dezer stadsverzekering behertigen wille dat als boven.

Uwer D. hoocheyt dienstiege ende getrouwe Borgm. gesworen ende Raedt de stadt Maestricht ”.

Het schrijven van Parma (1) aan den Magistraet van Maastricht luidde als volgt:

Alexander Prince van Parme Placensie Liuetenant Gouverneur en Capiteyn Gñal.

Erntfeste, ersame, voorsichtige, erbare, lieve besondere, wy twyfelden niet wat over lange UW verstaen hebben die genedichsten p̄ntation die van wegen Con^e Maj. te onse genedichsten lieve heren den steden en de ondersaten dezer Nederlanden gedaen zyn geweest, van den zelve niet anders affheyschende dan onderhalding der alde Catholischen religion en̄ leystong der gehoorsaemheyt, die men zyne Co. Maj. schuldich en plichtich is en daertegen zyne Co. Ma^t presenteert vergetenisse aller voirgaende zaecken, dingen ende handeligen en̄ yederen by zyne alde privilegien, gewoonten, alden ercomen en gebruyck blyven te laten en̄ tracteren en̄ regeren als by tyden Keyzers Karels hoichts lofflicker milde gedachtenis geschied is geweest, nu neemt ons worden die wyls u zulks van stonden aen mach vergeven en gebaeren, waromme ghy liever hebt langer in dat allendich, sorchelich, onrowelick leven te behorren, besunders mit dat crychsvolk dat u zoo tracteert, als wy nu verstaen, wilt u beter bedenken en den goeden raedt volghen als Montesdoca u schryft uit onzen bevelen en hem desfals allenthalven gheloft geven ende ghy zult ons van wegen Co. Ma. zoo goedelich bevinden dat ghy niet

(1) Correspondance d'Alexandre Farnèse. GACHARD.

wyders en zult connen wenschen noch begeren, u hier mede den almoghende heere bevelende.

Geschreven te Wesel (1) den thienden dach January XV^eLXXIX.

Alexander.

Berty.

Montesdoca, de gewezen gouverneur van Maastricht, richtte het volgende schrijven tot de burgers, dat met den brief van Parma verzonden werd :

„Eerntfeste, eersame, voirsichtige, volgunstige heeren ende goede vrinden. Ick hebbe verstaen den onwillen die ghy hebt met het chrychsvolck daerinne liggende, deshalven ende om de goede affectien die uw L. gunsten wel weten dat ick altyd tot den selven gedragen ende bewezen hebbe, niet connen laeten aen U. L. gunsten te schrijven om denzelve voir oogen te leggen dat dit die rechte oerzake is om zich eens vuyt dit onrowick, sorchlick ende elendich leven te maecken ende vry en sich wederomme in die alde vrede en welvaert, handel en nering te begeven en te stellen, zoo veel te meer dat U. L. Gun. zult hier by de handt hebben den Prince van Parme ende placensie Co. Ma. onses allergenedigsten heere staetholder en Capiteyn Gnael die van het hoochberumpte Co. Ma. wegen, hier is met opperstrecten armen om U. L. Gun. te ontvangen in zyne Co. Ma. gehoirsaemheyt en uwe alle genedigste tractement te doen, en wederom in vrede en gerust koen te stellen, als U. L. Gun. voorheen zyt geweest, waertoe ick my erbiende en oprechtich en getrouwe midler intercessor ende onderhandelaer te wesen, waeromme als derzelve goetgunner ende vriendt ik U. L. Gun. raide deze occasien niet te verliezen noch te laten voorby passeren ende ghy zult myns vierigen goeden raedts hun hierover mogen my hoochlich bedancken indien ghy dien volcht. Dan dezelve hercompt uyt gemelde myne goede affectie, en de geens wegens vuyt eenige pretentien of crichsbevel, zoo U. L. Gun. wellicht zullen vermeynen die ick zal vermeynen in de stadt te hebben, want zulex alle myne meyninghe niet en is dan alleenlyk zyne Co. Ma. ende zyne Excell. in dezen wetlichen dienst te leysten, ende U. L. Gun. my althyt met de waerheyt bevonden hebben als ze sich wel zullen weten te herinneren neventlick in 't gene ick in myn vertryck van daer versacht hebben, zoo willen die zelve my nu oock gelooven ende voir gewis halden

(1) Visé.

dat oft schoon U. L. Gun. sich nu ter tyt met het voirs. crychs-
volck wederomme vereenighen en verdraegen, zulx al niet dan ge-
veynsheyt en sal wezen, en voir weynich tyts tot dat zy haren
slach sien, om dan te gedenken sich uwer meysters te maecken en
de sich te wreken. Indien U. L. G. bedacht zyn mynen raedt te
volgen zy mochten dry of vier gedeputeerden hier by zyn Ex^{ie} aff-
verdigen ende schicken, om met dezelve op alle genadige conditien
te handelen, tot verzekering welker uwe gedeputeerde, men van hier
oick soo veel gelycke personen in de stadt zal schikken, zoowel
om dat men my vastliek sal moghen toebetrouwen, U. L. Gun.
hiermede den almogenden God bevelende.

Gescreven te Wesel (1) den X January XV^eLXXIX."

Schwarzenberg deelde den inhoud dezer beide brieven aan Matthias
en dus waarschijnlijk indirect aan den prins van Oranje, mée. De
Zwijger verzocht op 13 en 14 Januari de Generale-Staten, nog eenige
compagnieën naar Maastricht te zenden en toch niet op den begon-
nen vredehandel te Keulen in te sluimeren. Van den kant der Sta-
ten bepaalde men zich tot eene belofte, die nooit werd vervuld,
waarop Schwarzenberg den 21sten Januari zijn verzoek herhaalde.

Wij meenen den lezer met laatstgenoemd schrijven en met het
verzoek van den prins van Oranje aan de Staten, ook in kennis te
moeten stellen, te meer daar vooral in den brief van Schwarzen-
berg reeds vroeger aangehaalde belangrijke feiten vermeld zijn.

„Eerwaardighe Edele en zeer voirsichtighe heeren. Ich en can uwe
E. dienstwilligher meyninghen niet verhalten dat wy (ons verlaten
op de goede vertroostinghe ons gedaen op ons voorgaende sryven
om ruyters en knechten tot versterkinghe van desen garnisoene en
verzekeringhe deser goeder stadt Maestricht) met groot verlanghen
daer op hebben gewacht maer niet met allen vernomen, dwelk ons
grootelick verwondert naedemael dat daer aen zo vele geleghen is,
dat daer aen gheen gebreck noch vertreck en mag vallen. Soe veele
te min aengemerct dat den vyandt sedert vyf daeghen herwerts
metten meestendeel van zynder macht is afgebrocken en vertrocken
naer Gelderlandt, latende alleenlyck in zynen ouden legher zekere
quantiteyt van ruyters en knechten die lichtelyck zouden moghen
opgeslaghen worden, zo hiere de voorseyde versochte versterckinghe
voor handen waere. Daer omme zal uwe E. gelieven ons volck van

stonden aen, en zonder eenich langher vertreck herwaerts te schickē, waer by wy moghen goeden dienst doen, en onsen vyant krenckē, soo wy best zullen kunnen of moghen met Gods hulpe. Ich hebbe oock tot twee reysen gescreven om de capiteynen Mevinck en Maerquant ten eynde dat hen bevolen worde dat sy by huerlieden soldatēn commen en de zelve regeren zo dit behoort oft dat my commissie worde gegheven andere te stellen in de plaetsen. Maer daer op en hebbe ich alnoch geene antwoorde, hoewel dat hoochlyks van noode is dat daer op in tyts worde versien, so oock de voorseyde Marquant, Lieutenant noch vendriex hier en heeft om te commanderen, en de knechten niemant meer by hen en hebben dan een sergeant. Ende nu compt ons de tydinghe dat de Capiteyn Belen by den vyant omgebracht is, also dat gelyckswils van noode is dat daer op ordinantie worde gemaect; het zy om een anderen in de plaats te stellen oft om de reste van zynen volcke te verdeelen onder dandere Capiteynen. Maer zo daer somighe by komen welk 't slot van Moethem en 's Hertogenrode scandelyck hebben opgegheven en verlaten, en dunct my niet raedsaem de zelve in dienste te behouden so oock de borghers zeer daer op smaeden, hen niet goedts vertrouwen. Ich hebbe der magistraet van Venloo goedts tyts van der compste des vyandts gewaerschouwt ten eynde dat sy die van Geldre Nijmegen, Grave, en 's Hertogenbosch met haerlieder andere gebueren, daer af eensgelycx zouden waerschouwen, en onderlinghe goede ende scherpe wacht houden, hopende dat daeraen geen gebreck vallen en zal. Wy zyn zeer wel gedient van onsen nieuwe geschutte, maer zo des noch te luttel is moeten wy des meer ghieten daer toe ons van noode is meer clockspysen, daertoe zal uwe E: gelieven my commissie te geven om die te haelen laeten en aenslaen onder inventaris, daarmede desen besluytende bidde ich den almoghenden God uwe E: in gelucksalighen (regmente) langhe te gespaeren.

Gescreven tot Maestricht den XXI January 1579.

By uwen eerweerdicheyd en gants onderdanighen dienaar,

MELCHIOR VAN ZWARTZENBERG.

Den eerweerdighen edelen wyzen en voirsichtighen heere myne heere de gnaele Staten dezer Nederlanden.

(1) Documents historiques inédits concernant les troubles des Pays-Bas 1577—1584. (P. Kervyn de Volkaersbeke et Diegerick) uit de archieven der stad Yperen.

Het schrijven van den Prins van Oranje, gericht tot de Staten en inhoudende het verzoek om nog eenige compagnieën naar Maastricht te zenden, luidt als volgt:

Messieurs. Sur les memoires que Monsieur le conseiller Provins ma couñiques de vre part, me sembleroit, soubz correction de meilleur adoys, come jay ce jourdhuy escript a son Alteze, qu'il est necessaire denvoyer en diligence secours à la ville de Maastricht, et seroy bien de cest adoys quon y fist marcher le plus tost que faire se pourra cinq ou six copaignies escossois, et en outre, si lennemy vient l'assieger, que de bonne heure on pense aux moyens de la secourir, car la ville est de telle consequence, quelle meriteroit bien quon hasarde une bataille plus tost que de la laisser perdre.

Quant a la proposition faicte par Monsr lambassadeur de lempereur et la resolution prise de la responce à icelle il me sembleroit estre bon, attendu ce quil auroit rapporte du prince de Parme, mais aussy je seroy dadois sans s'arrester à telles longueurs, qui peuvent mener apres soy beaucoup de maux, il vous pleust prendre une bonne resolution et absolute à la guerre, car si nous debvons avoir la guerre nous en serons plus prestz, et ny a riens qui faict avancer la paix que si lennemy nous sent prestz à la guerre, etc.

Gand, ce XIII de Janvier 1579.

GUILL. DE NASSAU.

In de eerste dagen van Maart werd van Spaansche zijde met den meest mogelijken spoed alles voor het beleg van Maastricht in gereedheid gebracht. (1) Barlaymont, generaal der artillerie, werd gelast naar Namen te vertrekken en 48 stukken zwaar geschut, drie coluvrienen, 50,000 kogels, vijfhonderd quintalen kruid, die te Luik gereed lagen en verder de noodige gereedschappen voor een beleg op de Maas in te schepen en naar Maastricht te vervoeren.

Aan Octavio de Conzaga werd opgedragen met een behoorlijk aantal ruiters, rechts voor Maastricht post te vatten en aan Lope de Figueroa, met zijn regiment Spaansche infanterie, een regiment Walen en vier compagnieën cavalerie, de stad van de andere zijde in

(1) Aangaande hetgeen *extra muros* tijdens dit beleg geschiedde, volgen wij zooveel mogelijk Vazquez. Op plaatsen, waar wij hiervan afwijken, worden de bronnen geciteerd.

te sluiten. Allen kregen order, zooveel mogelijk met spoed te handelen, ten einde uiterlijk op Zondag 8 Maart, het leger met den noodigen krijgsvoorraad voor de stad vereenigd te hebben.

Parma vertrok den 4^{den} Maart, waarschijnlijk van Turnhout, met de rest van het leger en had in vier dagen Maastricht bereikt.

Hij besloot zijn intrek te nemen in het kasteel Petersheim, toebehoorende aan de familie de Merode, op een uur afstands van de stad. De bezetting van het slot, bestaande uit geoefende soldaten, voorzien van veel krijgsvoorraad, onthaalde de Spanjaarden op gewerschoten, waarop dezen zich ijlings terugtrokken.

Parma liet den slotheer door den kapitein Pedro de Castro aanzeggen, dat indien de toegang hem niet gewillig werd verleend, hij bevel zou geven, het kasteel te beschieten.

Het antwoord hierop luidde, dat men hen in geenen deele vreesde, waarop twee compagnieën van Lope de Figueroa en van Marcos de Isaba aangewezen werden, om met twee kanonnen het kasteel te belegeren.

Intusschen was Miguel Hernandes, pater der Jesuïeten, geboren te Mora del Rey bij Toledo, een goedgehartig en vroom man, de muren van het slot genaderd. Hij maande de bezetting in naam van J.-C. aan, zich op genade aan Parma over te geven en hiermede niet te wachten, tot het te laat zou zijn. Want, was eenmaal de artillerie aangevoerd, dan zouden zij allen het leven er bij inschieten. Nadat de pater hun tevens had verzekerd, dat niets kwaads hun te wachten stond, besloten zij tot de overgave.

Het kasteel werd ontsloten en onmiddellijk door de Spanjaarden bezet. Dezen, na den slotheer en de soldaten met vrouwen en kinderen in de kerk te hebben opgesloten, gingen aan het plunderen en maakten zich van veel rijkdom en voorraad meester. Wijn, bier en mondbehoefden vonden zij in overvloed. Verder eigenden zij zich de paarden, kleeren, meubels en sieraden toe, alles werd meegenomen en te gelde gemaakt. De buit, onder een gering aantal soldaten slechts te verdeelen, was voor een groot getal voldoende geweest.

Dit was een smakelijk voorproefje van hetgeen men in Maastricht dacht te vinden.

Parma had zich dien dag met de verkenning der omstreken en toegangen tot de stad, en verder met de regeling van de inkwartie-

ring der manschappen bezig gehouden. 's Avonds bij zijne aankomst te Petersheim, gelastte hij den slotheer en de soldaten onmiddellijk in vrijheid te stellen. Hij wilde alles nakomen, wat door Hernandes aan de bezetting was beloofd.

Den volgenden dag besteedde Parma nog met zijne veldoversten aan het bestudeeren van het terrein en de verdeeling der troepen.

Alhoewel het reeds Maart was, deed de koude zich nog streng gevoelen, zoodat de troepen zooveel mogelijk op de dorpen werden ingekwartierd. Op verschillende plaatsen werden deze, om de Spanjaarden een onderkomen te ontnemen, in brand gestoken. Hieraan maakte Lope de Figueroa met zijn regiment en eene compagnie reiters, nadat het hem gelukt was, verscheidene der brandstichters in handen te krijgen, spoedig een einde.

Cristobal de Mondragon had met eene sterke afdeeling der vreemde troepen, Maastricht van Duitsche zijde, waar de voorstad Wijk ligt, ingesloten.

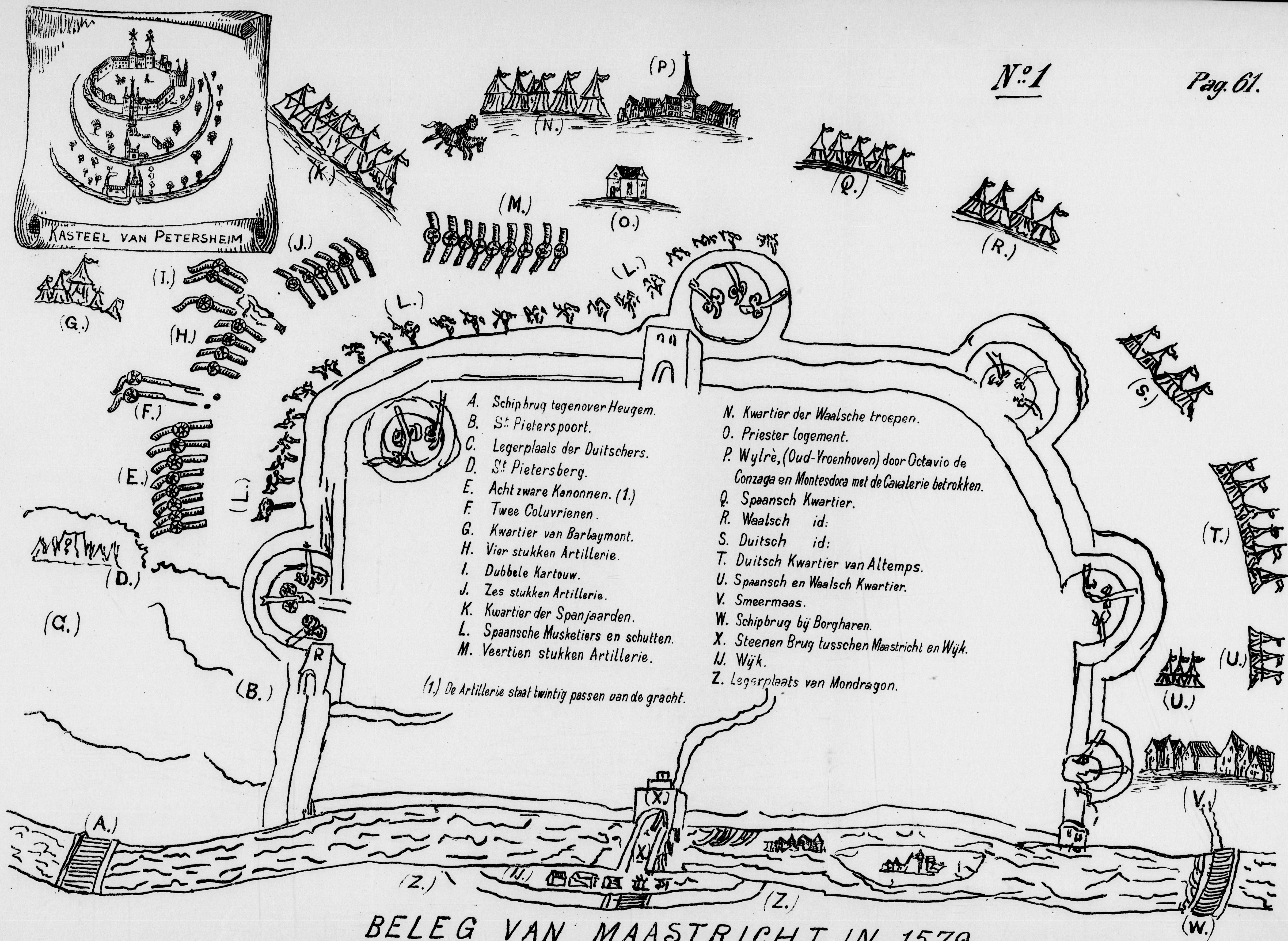
Wijk was met Maastricht destijds reeds door eene prachtige steenen brug verbonden. Om de communicatie tusschen de beide legerafdeelingen gemakkelijk te maken, zouden twee schipbruggen, waarvan eene beneden de stad tegenover het dorp Haren en de andere er boven, tegenover Heugem, worden gelegd (1).

Op den linker Maasoever stonden aan de Noordzijde, bij de Hochterpoort, een regiment Spanjaarden en Lombardiërs met eenige vendels Duitschers en Walen onder de bevelen van Lope de Figueroa, Hannibal Altemps en Karel van Mansfeldt.

Parma zelf kampeerde meer westwaarts en had zijn hoofdkwartier, zoo als wij zagen, op het kasteel Petersheim. Valdès legerde tegenover de Brusselsche poort. In de buurt der Tongersche poort had Ferdinand de Toledo met Spaansche troepen post gevat, waarnaast meer naar 't zuiden de Barlaymont, de aanvoerder der artillerie. Bij den Pietersberg kampeerden Duitsche en Waalsche troepen onder Fronsberg, Fugger en den graaf de Rœulx.

De positie der Spanjaarden vóór Maastricht wordt ons vooral duidelijk gemaakt, door bijgaande penteekening vervaardigd waarschijn-

(1) C. CAMPANA. Della guerra di Fiandra.

Melchior Schwarzenberg van Heerlen (1) nam wegens afwezigheid van de la Noue de betrekking van gouverneur der stad waar.

Het beheer der verdedigingswerken was in handen van den kundigen en dapperen Sebastiaan Tapyn, een Lotharinger, die met de la Noue, la Rochelle had verdedigd. Hij was een uitstekend bouwkundige, die bij de verdediging van Maastricht blijken van kunde en vindingrijkheid gaf, zoo als men te voren nooit zag. Altijd en overal was hij persoonlijk bij het werk, waarmede de laatste dagen sedert de Spanjaarden in het gezicht der stad waren verschenen, buitengewone spoed werd gemaakt. De soldaten werden hierin voortdurend door ruim vijfduizend burgers en vrouwen, waaronder zelfs de nonnen uit de kloosters (Vazquez), bijgestaan.

Het bevel was gedeeltelijk in handen van zekeren Manzano, een Spanjaard uit een plaatsje in de buurt van Ocaña afkomstig. Hij was sedert vijf jaar in dienst der Staatschen, en uit het Spaansche leger gededeserteerd, wegens een moord, door hem Oct. Capizucchi gepleegd. Men zegt, dat hij niet minder bekwaam en dapper was dan Tapyn.

Reeds in de eerste dagen van het beleg werd in de stad eene regeling omtrent het gebruik der voedingsmiddelen getroffen. De prijs, waarvoor het voedsel voor menschen en dieren mocht worden verkocht, werd vastgesteld. Om de arme, stadwaarts gevluchte buitenlieden te gemoet te komen, werden onbaatzuchtige mannen benoemd, die hunne belangen zouden behartigen. Anderen werden aangesteld, om tegen behoorlijken interest en vaste verzekering geld bij de kooplieden op te nemen. Spoedig gingen van den kant der boeren evenwel klachten op, dat zij tegen den gestelden prijs geen voeder voor hun vee konden machtig worden, waarop onder de ambachten en overheden eenigen gekozen werden, om de huizen te onderzoeken en den aanwezigen voorraad op te teekenen (2).

Intusschen zaten de Spanjaarden buiten de stad niet stil. Voor eerst werden de schipbruggen, waarlangs beide afdelingen in

(1) De familie van Schwarzenberg voert in een schild van lazuur vier zilveren palen en op den helm twee olifantssnuiten. Dit geslacht kwam in de XV^{de} eeuw uit Duitschland in Limburg. Een tak der Nederlandsche Schwarzenbergen, te Luik woonachtig, voerde den titel van graaf. Melchior Schwarzenberg, die wij als gouverneur van Maastricht leeren kennen, bewoonde het landgoed *Straver* bij Heerlen. (J. HABERS. Het leenhof en de leenen van Valkenburg. 1885).

(2) R. P. HAARMAN en ALLARD. *Publications* 1876.

verbinding zouden blijven, gelegd en zoo stevig gemaakt, dat niet alleen voetvolk en cavalerie, maar zelfs zwaar geladen wagens en kanonnen er overheen konden trekken. Soldaten hielden bij dezen arbeid voortdurend de wacht, teneinde de bezetting, die meermalen bij uitvallen het werk trachtte te vernietigen, hierin te verhinderen.

De loopgraven, waarlangs de belegeraars de stad zoo dicht mogelijk zouden kunnen naderen, om zodoende den vijand de gelegenheid tot verdere versterking der stad te ontnemen, werden aan alle kanten geopend.

Vier forten werden aan de Brabantsche zijde aangelegd, waarvan het eerste bij den Hunnenberg, waarlangs de Jeker naar de stad vloeit; een ander op eene hoogte tegenover de Tongersche poort; het derde tegenover het bolwerk van St. Servaas en het laatste bij de Boschpoort, tegenover de kerk der ridders van de Duitsche orde.

Hoewel de pionniers, door Mansfeldt uit Luxemburg ontboden, nog niet aangekomen waren, sloegen de soldaten in navolging van Parma, de handen aan 't werk. Zij voerden graszoden en aarde aan en sloegen palen in den grond met zoo veel ijver en goeden wil, dat binnen twee dagen deze versterkingen klaar waren (1). In elk der forten was plaats voor verscheidene compagnieën. Zij waren vierkant, door wallen en grachten omringd en van vier bastions met de noodige batterijen voorzien. Deze forten waren vooral tegen den vijand, die van buiten kon komen opdagen, gericht.

Met het toezicht bij dit werk waren J. B. Plato en Prosper Barrocci belast.

Op den anderen Maasoever werden door Mondragon eveneens twee forten gebouwd, waar de troepen, die in de dorpen lagen, hun intrek namen.

§ 2. DE EERSTE AANVAL DER SPANJAARDEN.

Parma wendde zich tot Pedro de Montesdoca en Ferdinand van Toledo, die beiden langen tijd in Maastricht hadden vertoefd, ten einde van hen te vernemen aan welke zijde de vesting het zwakst was. Dezen schenen over deze quaestie nooit te hebben nagedacht en wisten dienaangaande geene inlichting te geven.

(1) STRADA.

Parma en Cervellone meenden met een aanval van den kant der Boschpoort te moeten beginnen. Dit gedeelte werd door hen als het zwakste punt beschouwd. Daar kwam nog bij, dat de verdedigingswerken daar ter plaatse dicht bij de Maas waren gelegen, zoodat Mondragon tijdens den aanval van den anderen oever de behulpzame hand kon bieden.

Men zou evenwel eerst het oordeel van Barlaymont, die nog niet uit Namen aangekomen was, afwachten.

Bij zijne aankomst bleek spoedig, dat deze een ander gevoelen was toegedaan, en wel op de volgende gronden :

Vooreerst verklaarde hij zich tegen een aanval op gemelde plaats, omdat het terrein tusschen de Maas en de Boschpoort zeer laag was gelegen en daardoor, in geval van regen, aan overstromingen blootgesteld was. Daar kwam nog bij, dat deze vlakte het meest open lag, waardoor de manschappen aan het geschut der vesting hier meer dan op ieder andere plaats blootgesteld zouden zijn.

Hem kwam de kant der Tongersche poort meer geschikt voor, een gevoelen, dat door de meeste aanvoerders werd gedeeld. Parma maakte haast met den aanval, omdat hij vreesde, dat de vergadering, te Keulen gehouden, tot eene overeenkomst en een wapenstilstand zou leiden. Vóór dien tijd wilde hij in het bezit van den sleutel der Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden zijn.

De aanval werd voornamelijk gericht tegen een fort, het oude (il Viejo) genaamd, dat tusschen de Pieters- en de Tongersche poort was gelegen. Deze toren bevond zich in de buurt van een bastion, dat puntvormig uitliep. Een muur in den vorm van een elleboog liep van gemelden toren naar de Tongersche poort.

Een voordeel, dat een aanval aan dezen kant der vesting opleverde, was, dat de wegen aldaar breeder en sommige zelfs hol waren, zoodat zij voor loopgraven als het ware dienst konden doen en de soldaten dekken.

De Spaansche infanterie, die bij dit beleg het meeste dienst deed, werd belast met het opwerpen van verschaningen, van de Tongersche poort naar rechts vooral tegenover gemelde plaats.

Op 20 Maart werd door Parma aan Francisco de Aguilar, Casper Ortiz en Sancho Ladron bevel gegeven, met hunne compagnieën Spaansche soldaten, genoemd fort aan te tasten en, wanneer dit in

hunne handen mocht vallen, het te versterken en niets te sparen om in het bezit ervan te blijven.

Intusschen had Tapyn het volgende middel, om de soldaten en burgers te dwingen met meer hardnekkigheid te vechten en van eene overgave aan de Spanjaarden af te schrikken, verzonnen en ten uitvoer gebracht. Twintig Spanjaarden, die vóór het beleg in hunne handen waren gevallen, werden met den strop om den hals en een gewicht aan de voeten in de Maas geworpen. Hij wist, dat eene dergelijke wreedheid, op de hunnen gepleegd, de toegevendheid van Spaansche zijde, deed ophouden en dat eene geduchte wraakneming, wanneer de gelegenheid zich aanbood, niet zou uitblijven.

Een dergelijk geval, zegt Vazquez, deed zich in 1574, ten tijde van Lodewyk de Requesens voor. Zekere kapitein, Santa Maria genaamd, een Gasconjer, gouverneur van Oudewater, deed in den nacht verschillende heiligenbeelden spottenderwijze op de wallen plaatsen, om de Spanjaarden te verbitteren.

Toen Tapyn het plan der Spanjaarden ontdekt had, deed hij de wallen zoo spoedig mogelijk voorzien van geschut en den toegang tot het fort wapenen en versperren, waarna hij onverwachts de Spanjaarden aanviel. Van beide kanten werd met leeuwenmoed gestreden en veel volk verloren. Het gelukte den Spanjaarden, met veel moeite het punt, dat zij verlangden te veroveren; maar tegen de overmacht der artillerie, die van de wallen vuur gaf, waren zij niet bestand. De drie aanvoerders besloten eenparig tot den aftocht, vele dooden en gekwetsten achterlatende.

Barlaymont had den last ontvangen, om het ravelijn met acht stukken zwaar geschut aan te tasten, maar had zich tot drie bepaald en met deze nog maar zoo flauw gevuurd, dat het effect onbeduidend was, zoodat zij weinig of geen schade aanrichtten (1).

Volgens de verklaring van Tapyn, na de overgave der stad afgelegd, was de uitslag van dezen aanval voor beide partijen van de grootste beteekenis. Hadden de Spanjaarden onmiddellijk met meer kracht, zooals bevolen was, aangetast, dan had de bezetting der stad onmogelijk het fort meer kunnen bereiken en voor degenen

(1) 23 Meert begonsten sy 's morgens vyf stucken te schieten op de stad en schooten meer als 300 schieten op eenen kant. (*Chronick van St. Servaas*, uit de verzameling handschriften van den Kanunnik Brandts).

die het reeds bezet hadden, ware de terugtocht naar de stad eveneens ondoenlijk geweest. De overgave zou, volgens Tapyn, onmiddellijk den dag van den eersten aanval hebben moeten volgen, of, wanneer hij zijnerzijds beproefd mocht hebben, het fort te verdedigen, zou hij waarschijnlijk het grootste gedeelte zijner strijdmacht hierbij verloren hebben.

De reden, waarom Barlaymont met zooveel lauweheid, waaruit een niet te overzien nadeel voor de Spanjaarden voortsproot, handelde, was het gevolg van eene veete tusschen hem en graaf Guido S. Georgio, een Italiaan, uit Montferrat afkomstig. Deze jonge edelman, een nog onbedreven maar zeer dapper krijgsman, was de vriend en gunsteling van Parma, die veel vertrouwen in hem stelde en hem met het overbrengen van bevelen belastte. Dit alles had den naijver van Barlaymont opgewekt, die zich overtuigd hield, dat vele der bevelen, door Guido overgebracht niet van Parma, maar van hem zelf kwamen.

Nog gaf Parma de hoop niet op, langs dezen kant de stad te winnen, en liet daarom het fort op nieuw beschieten. Door Pedro de Castro werd Barlaymont het bevel overgebracht, twee coluvrienen op eene hoogte te plaatsen om uit deze en acht andere stukken met alle kracht den ingang der versterking te beschieten, terwijl hij tevens de manschappen klaar zou houden, om in den namiddag storm te loopen. Uit het antwoord van Barlaymont aan de Castro bleek, dat hij niet overtuigd was, dat dit bevel van Parma kwam, maar veeleer van Guido. Desniettenstaande verklaarde hij aan het bevel te zullen voldoen.

De Castro, die het wantrouwen van Barlaymont bemerkte, verzekerde hem, dat hij van niemand anders dan van Parma deze opdracht had gekregen en verzocht hem verder Guido voor een getrouw en eerlijk onderdaan te houden, in wiens nadeel hij nooit het minste vernomen had.

Had Barlaymont den vorigen dag slechts traag laten vuren, de tweede maal geschiedde dit nog lauwer, zoodat de acht vuurmonden aan den mantel der versterking slechts onbeduidende schade aanbrachten.

Voorzeker zoude Parma, Barlaymont voor zijne ongehoorzaamheid en verkeerde handelwijze in dezen, gestraft hebben, ware hij niet door

den Koning hierin verhinderd. Deze had zich dit recht tegenover edellieden en gezagvoerende personen uit de Vlaamsche Staten alleen voorbehouden. Door toegevendheid in geval van overtredingen, meende hij dezen des te meer aan zich te binden. Dit was de reden, waarom Parma zich onthield van straffen. Meermalen gebeurde het dat hij gedwongen was, genade aan personen uit het land te schenken, die ruimschoots eene bestraffing verdienden, en eene genadige behandeling in geen en deele waardig waren.

Barlaymont was in elk geval een der ridderlijkste en meest geziene personen van het land en daarbij door de Spanjaarden zeer bemind. Bij vele andere gelegenheden onderscheidde hij zich in dienst van den Koning door dapperheid.

Afgunst alleen had hem in deze grove fout, waarvan hij ongetwijfeld de nadeelen niet had berekend, tegenover Parma, wiens vriend hij zich noemde, doen begaan. (Vazquez).

Tapijn, na zich overtuigd te hebben, dat de batterijen slechts weinig schade aan de versterking hadden aangebracht, gaf bij het naderen van den nacht aan zijne soldaten bevel, om hetgeen vernietigd was, te herstellen.

Parma zag spoedig in, na den moed der belegerden bij den eersten aanval en het overleg en de degelijkheid, waarmede zij door Tapijn werden aangevoerd, te hebben gadegeslagen, dat van zijnen kant niet alleen met kracht en geweld, maar ook met overleg moest gehandeld worden. Van den kant van St. Pieter werden mijnen en ovens gegraven en verder loopgraven aangelegd. Ferdinand van Toledo kreeg bevel, om met zijn regiment Spanjaarden hierin behulpzaam te zijn. Ook op andere plaatsen werd met hetzelfde werk een begin gemaakt, onder anderen aan St. Antonius, door het regiment van Lope de Figueroa en aan de Brusselsche poort door Francisco de Valdès met Waalsche en Duitse regimenten.

Met den meesten ijver ging men van alle kanten aan het werk. Alexander was overal bij en om de anderen aan te sporen sloeg hij, gelijk de minste zijner soldaten of arbeiders, de handen aan het werk, bij het uitgraven der mijnen. Voortdurend zond hij brood, kaas en bier aan de mijnwerkers om hen bij dit zeer vermoeiende werk op te wekken en aan te moedigen. Dikwijls evenwel ontbrak hem voor een en ander het noodige geld. In deze benarde omstandigheden

ontzag hij zich niet dit aan zijne kapiteins te vragen en wanneer deze ook in geldverlegenheid waren, verzocht hij hen, hunne kettin-gen en juweelen af te staan, die als onderpand voor geld naar Luik werden gezonden. Met al zijne kleinnooden en het zilverwerk, dat hij bezat, had hij evenzoo gehandeld, en dit alles, om te voorkomen, dat de soldaten hunne posten en vaandels verlieten. Velen van dezen, alhoewel niet aangewezen, om in de loopgraven werkzaam te zijn, boden zich hiertoe vrijwillig aan, alleen om in de versnapering, die hen daar wachtte, te kunnen deelen.

Op 26 Maart waren twee mijnen en een oven klaar, en terwijl de manschappen voor de bestorming geposteerd waren, werden zij onder het vuren met twee coluvrienen van de hoogte en twaalf kanonnen in de vlakte, aangestoken. Het effect, door de ontploffing teweeg gebracht, was onbeduidend, zelfs werd het beklimmen er nog door bemoeielijkt. De oorzaak lag hierin, dat men op deze plaats zandgrond of omgewoelde aarde had (1).

Deze teleurstelling baarde Parma veel zorg en gaf hem veel stof tot nadenken, zoo zelfs, dat, ware hij niet bevreesd geweest aan zijn goeden naam als veldheer te kort te doen, hij van zijn besluit zou teruggekomen zijn, niet, dat hij de hoop, om Maastricht te veroveren opgaf, maar in het belang van zijn leger, dat gebrek had en waarvoor hij het noodige niet wilde rooven of bedelen. Zelfs het geld om in de noodige mondbehoeften te voorzien, ontbrak en hij zag geen kans om zich dit spoedig te verschaffen. Daar kwam nog bij, dat hij den vijand had leeren hoogschatten. Niemand verscheen achter de wallen of vertoonde zich op de muren met praatjes, zooals dit gewoonlijk gebeurt bij dergelijke gelegenheden. Eene volmaakte stilte heerschte overal, hetgeen voor hem als bewijs gold, dat gewerkt werd, en, dat men binnen de muren vast besloten had, liever te sterven dan zich over te geven.

(1) 25 Meert. Hebben die Spaegniarts seer dapper op die stad geschoten, soo dat zy op dezen dagh meer als 4000 schuet hebben geschoten, en alle daegen 2 oft 3 mael alarm gemaect. En die soldaeten met die burgers en huyslieden waeren seer welgemoet en men seyt dat op die 5 daegen geschoeten syn geweest meer als 11000 schuet; en hebben geschoten met clooten waegende 42 pond.

31 Meert was alarm, ende de vyanden moenden de stadt omtrent 9 uren savonds in te nemen, maer moesten wycken met groote schanden ende bleven meer als 500. (Chroniek van St. Servaas).

Zijn moed en vastberadenheid kregen weer de overhand, zoodat hij, al deze moeilijkheden over 't hoofd ziende, zijne manschappen begon aan te moedigen en hun de inneming als gemakkelijk af te schilderen, voorgevende dat de vijand onmogelijk tegen zijne dappere krijgslieden bestand was.

Op zekeren dag in de verschillende kwartieren de rondte doende, vernam hij, bij Francisco de Vallès gekomen, dat men zich in dit geleelte haastte, om twee mijnen te laten ontploffen. Deze werden namelijk door de belegerden, die eene tegenmijn, uitmondende in die der Spanjaarden, hadden aangelegd, aangevallen. Na een kort gevecht wist de vijand van den volgenden krijgslist gebruik te maken. De opening was met eene zware plank afgesloten, die zij na eene groote hoeveelheid kokend water uitgestort te hebben, plotseling verwijderden. Deze gloeiende stroom ontlastte zich in de mijn der Spanjaarden, die de wapenen lieten vallen en, na hevige brandwonden bekomen te hebben, ijlings de vlucht namen. De belegerden namen onmiddellijk de plaats in, die zij verlaten hadden.

In de andere mijn werd aan de opening eene groote hoeveelheid groen hout opgestapeld en vervolgens in brand gestoken. Door middel van orgelpijpen uit de St. Servaaskerk bliezen zij den rook naar binnen, waardoor de Spanjaarden, tegen deze stikkende dampen niet bestand, genoodzaakt waren, hunne positie te verlaten.

Parma was woedend over deze krijgslist van Tapyn, waardoor hem de kans op slagen in dezen ontnomen werd. De vluchtende soldaten sprak hij evenwel goedig toe, hun zeggende, dat hij niettegenstaande dezen tijdelijken tegenspoed, verneemde met de wapenen in de hand meer te vermogen, dan de vijand met al zijne kunstgrepen, en wanneer, vervolgde hij, het hun gelukt is, onze mijnen hierdoor te veroveren, men zal ze voorzeker den volgenden dag weten te herwinnen. De soldaten verheugden zich, deze taal uit den mond van hun aanvoerder te vernemen, daar zij niets vuriger wenschten dan de wapens met den vijand te meten.

Parma gaf bevel in den nacht eenige zware planken van boven van schietgaten voorzien, klaar te maken. Tien Spaansche soldaten uit de compagnieën van Ortiz, de Perea en Nunez de Palen gekozen, werden gelast, in den morgen twee aan twee eene plank naar de mijn, die men verloren had, te dragen. Achter de planken werden muske-

tiers geplaatst, die door gemelde openingen vuurden. Elke plank was tevens door vier pieken vergezeld. In de mijn gekomen, viel de vijand hen aan, maar werd van achter deze schilden neergeveld. Die het waagden te naderen, werden door de piekeniers afgemaakt. Boven den grond werd eveneens tusschen de belegerden op de wallen en de Spaansche soldaten in de loopgraven, zoolang als noodig was, om de mijnen van Spaansche zijde weer te bemachtigen, gevochten.

§ 3. UITVALLEN DER BELEGERDEN.

Omstreeks den middag van den volgenden dag deden de belegerden onverwachts eenen uitval tusschen de Brusselsche- en de St. Antonius poort, langs de Kruispoort, met 600 man voetvolk, waarnaast ongeveer 60 ruiters langs de Boschpoort onder aanvoering van Tapyn en met zooveel woede, dat zij door de loopgraven niet tot staan gebracht werden en deze zelfs gedeeltelijk verwoestten. Aangezien de Spanjaarden in de rust of aan 't eten waren, werden zij verrast en waren dus totaal ongewapend en niet in staat weerstand te bieden. Zonder verzet, als het ware, werden zij door den vijand afgemaakt.

De kapitein Pedro de Guzman wist alleen, door twaalf soldaten gevolgd, waarvan de meesten zonder wapenen, zich eenigszins te verdedigen. Hij sneuvelde, omringd door vele vijanden, allen getroffen door zijne hand, en de eenigen die bij dezen uitval bleven.

Parma, die, terwijl dit alles voorviel, aan gene zijde van de Maas was, snelde zoo spoedig mogelijk toe. Na de aanvoerders gehoord te hebben, bleek hem, dat zij allen afwezig en aar den disch van Octavio de Conzaga in het kamp der cavalerie vereenigd waren geweest.

Hierdoor was hij zoo getroffen, dat hij zijne aandoening niet kon verbergen, en, na bevel gegeven te hebben om de gesneuvelden te begraven, ging hij op een aardhoop zitten, omringd door vijf en dertig aanvoerders, met Gabriel Cervellone aan zijne zijde. Langen tijd bleef hij sprakeloos zitten, totdat Francisco de Valdès naderde, wien hij opgewonden toevoegde: of het een geschikte tijd was om buiten zijn kwartier te gaan eten en zijn post te verlaten. Deze antwoordde eenigszins vrij, dat, toen de Koning hem zond om onder Parma's bevelen te dienen, deze wel wist, dat men met twee verminkte

armen niet kan vechten, en dat hij alleen gekomen was, om hem met zijn raad, indien hij dien verlangde, bij te staan. Verder, dat hij eenige dagen geleden, op het voordeel om eenige kanonnen op een bepaald punt te plaatsen, gewezen had, een raad, waarnaar niet geluisterd en waaraan geen gevolg was gegeven.

Parma stond op zoo toornig, als men hem nooit zag, Valdès toevoegende, hoe men van iemand, die zijne manschappen tegen den vijand niet weet te beschermen, kan verwachten, dat hij de artillerie zou weten te bewaken. Verder, dat hij het alleen aan de vele en trouwe diensten te danken had, dat geene strengere maatregelen tegenover hem genomen werden. Valdès maakte eene diepe buiging en verwijderde zich. Hij toonde in deze, zegt Vazquez, welke achting en geoorzaamheid men aan zijne meerderen verschuldigd is.

Francisco Valdès was een zeer ervaren en knap krijgsman waarvan de geschriften, die zich vele minder bedrevenen, ten nutte maakten, getuigen. Vooral aan den *Sargento mayor*, eene betrekking, die hij zelf langen tijd waarnam en die tot de meest gewichtige en nuttige van het krijgswezen behoorde, leert hij, hoe deze zijne plichten moet vervullen.

Dat de Spanjaarden niet in staat waren om den vijand tegen te houden, was evenwel niet zoo zeer het gevolg van onwaakzaamheid en wanorde in de loopgraven, als van het gebrek aan brandende lonten, waardoor het oogenblikkelijk gebruik der haakbussen onmogelijk werd. De schuld in dezen lag minder aan den kant van de soldaten of van hunne aanvoerders, dan aan de regeering, die onder dergelijke omstandigheden zich meer spaarzaam dan vrijgevig toonde en dan nog aan het weinige, dat zij gaf, strenge voorschriften omtrent het gebruik toevoegde.

Bij het beleg van Maastricht was men niet in staat de noodige hoeveelheid lonten, het kruit en andere krijgsbehoeften aan te schaffen, zelfs niet de soldij geregeld uit te betalen. Door gebrek aan geld, om het streng noodzakelijke aan te schaffen, een gebrek, waarin niet kon worden voorzien, stelde men zich aan eene zoo schandelijke nederlaag, als wij gezien hebben, bloot.

Van dit tijdstip af werd dan ook bij de verschillende belegeringen in de Nederlanden gezorgd, dat genoeg krijgsvoorraad in de loopgraven en in het kwartier der artillerie voorhanden was, en werd deze

in overvloed aan de manschappen uitgedeeld. De soldaten, niet meer bevreesd, zooals voor Maastricht, dat hun voorraad voor meer dringende gelegenheden te kort zou schieten, waren ook waakzamer en hielden de lonten aan 't branden. Men hield voor Maastricht kruit, lont en lood in de bus en in den zak, te meer, daar men vertrouwde, dat de vijand het niet durfde wagen de loopgraven aan te vallen.

Geen grooter vijand, zegt Vazquez, van den soldaat dan eene overdreven gerustheid, die hier, zooals wij zagen voor gevolg had, dat de veldoversten gezamenlijk hunne kwartieren verlieten en bij Oet. de Conzaga ten eten gingen. De aanvoerder heeft niet meer recht om zijn post te verlaten, dan de minste der soldaten. Zij hadden dan ook allen eene grovere berisping verdiend dan die hun was toegediend. Valdès, die ze ontving, betaalde voor allen. De bescheiden vrijheid (?) waarmede hij Parma antwoordde, kenmerkte zijnen moed. De soldaat doet zich het best kennen, als flink en bewust van de diensten, die hij bewezen heeft, wanneer hij onbewimpeld zijn gevoelen durft uiten tegenover dengenen, die hem beloonen of straffen kan".

De belegerden herhaalden hunne uitvallen en streden daarbij met onversaagden moed. Bij een dezer gelegenheden verloren de Spanjaarden zelfs meer dan 200 man, waaronder de kapitein A. Cavalea, van het regiment van Lope de Figueroa, die nog geen 14 dagen aan het hoofd zijner compagnie stond (1). Hij werd met een steen aan den hals in de Maas geworpen.

De loopgraven waren intusschen van alle kanten bijna voltooid en naderden de grachten. Vooral aan St. Antonius verkeerden zij in den besten staat, zoodat men besloot aan dezen kant de groote bestorming te beproeven. Bevelen werden gegeven, om de gracht hier zoo veel mogelijk droog te maken. Telkens, wanneer de wacht optrok,

(1) Op 1 April deden de Staatsche bij een uitval eene schans springen waarbij meer als 100 dooden bleven en namen 5 bouwmeesters gevangen.

2 April, wiert den principaalsten meester in de Maas geworpen, omdat hij niet klappen wilde, dan de 4 andere zijn aangehouden om te werken aan die stad. (Chr. St. Servaas).

Op 3 April, is allarm geweest op 't bolwerk te Lenculen (bij de Tongersche poort), en ons volk sloegt ze weder af 2 oft 3 maal, en zijn van hun wel 12 wagens dooden wegh gevoert. (Chr. St. Servaas).

werden takkebossen mée daarheen gevoerd, door degenen, die het lot daarvoor aanwees. Dit geschiedde niet zonder groot gevaar, daar de wallen altijd van veel geschut waren voorzien, en de wacht, die op ofaftrok, vooral tot mikpunt gekozen werd.

Aanhoudend werd er gevochten, van beide zijden werd den ganschen dag door gevraagd. Men maakte bij dit beleg van hulpmiddelen en kunstgrepen gebruik, tot dusver nooit gezien. Zoolang het beleg duurde d. i. ongeveer vier maanden, legde men de wapens niet uit de hand; mijnen en tegenmijnen werden gedolven, pikfakkels en brandende kransen werden van de wallen met veel behendigheid geslingerd. Men vocht man tegen man, bijna aanhoudend, zoowel onder den grond als op de wallen en in de grachten. Voet voor voet, met de wapenen in de hand werd het terrein, dat men wilde bezetten, veroverd, om dikwijls morgen weer te verliezen, wat van daag met veel bloedvergieten gewonnen was. Altijd waakzaam, voortdurend op de been, liet men geen oogenblik verloren gaan. De belegeraars toonden zich volhardend, de belegerden halsstarrig. Het gevolg hiervan was, dat reeds op dit tijdstip vele manschappen bij het beleg van Maastricht hun graf gevonden hadden. Als bewijs, dat het bij de Maastrichtenaren niet aan mannen ontbrak, die het gevaar durfden trotseeren dient het volgende feit: In de eerste dagen van April waagde het zekere Willem de Riddere, Kapitein der busschutten met zeven of acht anderen in een bootje op de Maas door de vijandelijke gelederen te dringen, na twee Spaansche schildwachten gedood te hebben. De derde schildwacht maakte alarm, waardoor slechts een der Staatschen het leven verloor. De andere wisten te ontsnappen en kwamen behouden te Antwerpen, waar zij om bijstand voor de belegerden gingen vragen (1).

§ 4. ALGEMEENE BESTORMING OP 8 APRIL.

Den 7^{den} April werden de aanvoerders der Spanjaarden bijeenge-roepen, om hun te kunnen mededeelen, dat zij voor den volgenden dag alles in gereedheid moesten brengen, de loopgraven aan de grachten aansluiten, de mijnen en ovens geladen hebben en de artillerie geplaatst.

(1) Mémoires anonymes.

De soldaten zou men er van verwittigen, dat tot de algemeene bestorming, voor den volgenden dag besloten was. Allen waren met dit besluit van Parma zeer ingenomen. Aan de kapiteins en andere officieren werd last gegeven, hun post niet te verlaten, aan de soldaten, dat zij in hun kwartier moesten blijven.

Weldra was men van alle kanten druk in de weêr, met de voorbereiding voor hetgeen den volgenden dag moest plaats hebben. De wapens werden gepoetst en nagezien, de pluimen en andere sieraden voor den dag gehaald en klaar gemaakt. Sommigen gingen biechten, anderen dachten aan hun testament, allen waren hoogst tevreden, met het vooruitzicht, dat zij met de vijanden der kerk weldra slaags zouden geraken. (Vazquez).

Aan ieder werd de post, dien hij zou innemen, aangewezen. De geneesheeren werden van het noodige voorzien en de hospitalen in gereedheid gebracht. Voor de biechtvaders, om de soldaten in den doodstrijd bij te staan, werd ook gezorgd.

Octavio de Conzaga kreeg bevel bij het aanbreken van den dag de cavalerie op de parade plaats (plaza de arma) te doen verzamelen.

Parma maakte eenige haast met de bestorming, omdat hij meende te weten, dat binnen weinige dagen, hulp voor de bezetting zou komen opdagen. Er was namenlijk eene duif door de Spanjaarden gevangen, met een briefje onder den rechter vleugel, waarop vermeld stond, dat vóór 15 April op hulp van buiten kon gerekend worden.

Den volgenden morgen was de cavalerie, zoowel als de infanterie, bij het kriecken van den dag reeds op de been, vol verlangen om zich weldra met den vijand te meten.

In de eerste plaats werd de gracht aan den kant van St-Antonius (Boschpoort) door middel van takkekossen droog gemaakt, want zoolang deze niet was gevuld, kon men tot de bestorming niet overgaan. Om dit werk gemakkelijk te maken, deed Mondragon van de Wijker zijde de stad aan de Boschpoort hevig beschieten (1).

Men trachtte verder op twee plaatsen met twintig kanonnen een bres te schieten, waarvan eene in de nabijheid der Tongersche en de andere aan de Boschpoort. Na twee en een half uur waren de

(1) 6 April werd geschoten van de Beck naar de Biessen. Chr. St. Servaas.

openingen in de vestingmuren zoo groot, als voor eene bestorming noodig is.

Parma had tusschen de twee batterijen post gevat, teneinde het effect, door hen teweeg gebracht, te kunnen gadeslaan.

Het Spaansche leger stond verder als volgt in slagorde opgesteld: Aan de Boschoort, Lope de Figueroa met het oude Lombardische regiment, het regiment van Francisco de Valdès, zes compagnieën van Hannibal Altemps, verder Duitschers, Bourgondiërs en vijf compagnieën Walen. Deze waren allen zooveel mogelijk vooruitgeschoven. De acht overige afdeelingen van Altemps stonden in slagorde bij het fort.

Voor den aanval op de Tongersche poort waren bestemd het regiment van Ferdinand de Toledo, zes compagnieën van Fronsbergen de Duitschers, door de Barlaymont aangevoerd. Eene afdeeling der Duitschers van Fugger had op een afstand bij het fort post gevat.

In de stad, waar men op de hoogte was van hetgeen er zou gebeuren, werd ook niet stil gezeten. Iedereen, kinderen zelfs niet uitgezonderd, sloeg de handen aan het werk, vooral op de punten, waar de aanval werd verwacht. Tapijn voerde het bevel aan de Boschoort, die hij als het zwakste punt beschouwde. Bij de Tongersche poort, was het bevel in handen van Manzano, die in bekwaamheid, zoo als wij hoorden, voor Tapyn niet onderdeed.

Tapyn herinnerde den soldaten, dat de Prins van Oranje hun de stad had toevertrouwd en dat zij den eed van trouw, dien zij hem gezworen hadden, moesten gestand doen. Als voorbeeld ter navolging wees hij hun op de standvastigheid der burgers en boeren en op den moed der vrouwen, die de voorkeur gaven aan den dood boven het leven als overwonnene. Verder, dat eendracht onder de bezetting een hechter bolwerk tegen den vijand is, dan de sterkste vestingwerken. „Deze innemers van dorpen”, zeide hij, „die tegenover ons staan, zullen hier geduchter weerstand ontmoeten dan te Petersheim. De drooggemaakte grachten zullen weldra met hun bloed worden gevuld”.

Door een aanstaand kapitein, belast met het onderzoek der grachten, werd bericht, dat deze genoegzaam droog waren, terwijl een andere, door Valdès uitgezonden, het tegendeel beweerde. Parma, verbaasd over de tegenstrijdigheid der beide inlichtingen, wilde per-

soonlijk zich omtrent den toestand der grachten gaan overtuigen, waartegen de Raad zich sterk verzette. Graaf Guido de S. Georgio belastte zich met de verkenning en boodschapte weldra, dat voor den aanval alles in orde was.

Parma deed volgens ouder gewoonte eerst een gebed en droeg zijne onderneming aan God op, waarna het teeken voor den aanval door trommelslag en trompetgeschal werd gegeven. De vuurmonden zwegen en onder het aanroepen van Santiago, den patroon van Spanje, werd de strijd aanvaard en storm geloopt.

Van beide zijden ontbrak het niet aan blijken van moed en doodsverachting.

Bij de Boschpoort werd de bres het eerst bestegen door een korps vrijwilligers, dat hoofdzakelijk uit jonge Italiaansche edellieden, onder aanvoering van Fabio Farnese, den neef van Alexander, bestond. Mansfeldt had hen aan het regiment van Figueroa toegevoegd. Onder deze onderscheidden zich vooreerst de graaf de Nofri en Antoon Simoneta (1), die beide op den wal gekomen, doodelijk werden getroffen en op de plaats bleven. Fabio Farnese en met hem de markies de Malaspina, Cūniga en Schiaffinate hadden zich, niettegenstaande bijna al hunne makkers reeds gesneuveld waren, door de vijandelijke gelederen eenen weg gebaad. Zij waanden zich reeds overwinnaars, toen zij plotseling onder eene hagelbui van steenen als het ware werden bedolven. Malaspina was onmiddellijk een lijk. Farnese, aan het hoofd gewond, streed nog steeds even dapper met een bebloed aangezicht, maar viel eindelijk door een musketschot in een been getroffen.

Onmiddellijk snelden Karel Caravantes en Aguillar Alvarado, beiden Spaansche Kapiteins, alsmede de Quinones, vaandrig van Valdès, Karel Benzo, Antonio Mentovato, Flaminio Delphino, Machiavelli en Arrighetto, allen vrijwilligers, te hulp, en bonden den strijd opnieuw aan. Allen, met uitzondering van Alvarado, Machiavelli en Delphino, moesten het met den dood bekoopen.

De regimenten van Valdès en Lope, lieten zich een oogenblik afschrikken door den hevigen weerstand, dien de belegerden boden.

(1) De grafsteen van A. Simoneta heer van Torrichela is nog in de kerk van St. Matthias te Maastricht aanwezig.

Weldra hadden zij evenwel hunne koelbloedigheid herwonnen, waarna zij in gesloten gelederen over de puinhoopen, die de gracht opvulden, storm liepen. Parma, aan wiens blik niets ontsnapte, beval onmiddellijk, dat zij zich meer zouden verspreiden, teneinde de een den ander niet in den weg zou staan en bovendien minder aan het vijandelijk vuur blootgesteld zou zijn.

Bij de Tongersche poort ging het niet veel beter. De Duitschers en Walen, die den rechtersvleugel uitmaakten, hadden, zonder het regiment van Toledo af te wachten, den strijd aangeboden.

Manzano had in het front een groot aantal musketiers geplaatst, waarachter, verdekt, eenige stukken met spijkers, kettingen en ander schroot geladen, waarmede eene ware verwoesting onder de Spanjaarden werd aangericht.

Van Spaansche zijde onderscheidden zich hier vooral Sancho Martinez de Leiva, die het vorige jaar zijnen broeder Alonso opgevolgd zijnde, met zijn keurkorps van Spanjaarden zich een weg door de vijandelijke gelederen trachtte te banen.

Parma was overal, om de zijnen aan te moedigen. De Spanjaarden maakten van de volgende kunstgreep gebruik, waaraan zij hunne overwinning bijna te danken hadden.

Aan den eenen kant werd bericht, dat Valdès met de zijnen de stad was binnengedrongen en aan de andere zijde, dat de Lope de Figueroa hierin was geslaagd; op eene andere plaats werd verteld, dat Ferdinand van Toledo de vijandelijke gelederen had verbroken. Dit valsche gerucht vond geloof en moedigde de belegers aan in den strijd. De vijand bood evenwel weerstand met eene ongeëvenaarde doodsverachting. Hier werd met den degen, ginds met de piek gevochten. Tal van dapperen bedekten weldra het terrein rondom de bres.

De Spanjaarden wonnen voet en koesterden reeds de hoop, weldra in het bezit der vesting te zijn, toen plotseling in de flank van uit een bastion een moorddadig flankvuur van artillerie en musketten werd geopend, hetgeen eene ongelooflijke verwoesting in de Spaansche gelederen aanrichtte.

Het werd voor de Spanjaarden spoedig duidelijk, dat Tapyn van de volgende krijgslist, had gebruik gemaakt.

Een toren, rechts van de loopgraven aan de Boschpoort gelegen, waaruit tijdens het beleg geen enkel schot was gelost, bleek thans behoorlijk voorzien te zijn van musketten, kleine kanonnen en de noodige amunitie, die voor den dag der bestorming waren bewaard. Op een gegeven oogenblik werden dan ook de Spanjaarden van hier uit als het ware weggeveegd. Parma had den toren voor een met aarde gevuld bolwerk gehouden.

Tapyn bewees wederom een ervaren krijgsman te zijn, die kruit en lood voor betere gelegenheden wist te sparen.

Niettegenstaande dezen onverwachten tegenspoed, beklommen de Spanjaarden toch met doodsverachting de wallen, en namen telkens weer de plaats in van vrienden, die al strijdende waren bezweken.

De belegerden overgoten hen met kokend water, rolden zware steenen naar beneden, slingerden hun brandende voorwerpen naar 't hoofd en lieten karren of wagens van de wallen loopen, waarvan de raderen ter zijde voorzien waren van lange, scherpe ijzeren priemen, waarin de Spanjaarden werden gevat en er door verscheurd.

Trotsch op hunne overwinning vertoonden de belegerden zich ongedekt op de muren, en daagden met ontplooid vaandels hunne tegenstanders ten strijde uit. Velen werden door het geschut der Spanjaarden neergeveld, terwijl anderen, onmiddellijk de plaats der gesneuvelden weer innamen. Allen strenden met leeuwenmoed en vooral de boeren, die de wallen mee verdedigden, brachten den schrik onder de belegeraars. Met dorschvlegels gewapend, waren zij in staat, op een afstand dood en verderf te verspreiden. Tegen de kracht hunner gestaalde spieren waren de schedels hunner tegenstanders niet bestand. De Spanjaarden, opgewekt en vol vuur, strenden zoo hardnekkig, alsof niet het minste gevaar voor hen bestond.

Parma, getroffen door de dapperheid en koelbloedigheid der bezetting en van den anderen kant de zware verliezen der zijnen overdenkende, gaf aan sommige aanvoerders bevel, om terug te trekken. Hij was overtuigd, dat de Spaansche eer en goede naam, niettegenstaande de overwinning voor hen onmogelijk meer te behalen was, de zijnen beletten aan den terugtocht te denken, zoolang het bevel hiervoor niet was gegeven.

Volgens anderen (Strada) zou men Parma niet dan met veel moeite tot den terugtocht hebben kunnen doen besluiten, en dit zou zonder

het ontzag, dat hij voor den ouden Cervellone had, waarschijnlijk niet zijn gelukt. Genoemde schrijver zegt een brief van Filips, in latere jaren te hebben gelezen, waarin deze Parma tot meer voorzichtigheid in het vervolg aanmaande.

Bij den terugtocht gaf de Spaansche artillerie weer vuur, ten einde de Maastrichtenaren te beletten, zich op de wallen te vertoonen en de wijkende troepen van daaruit te treffen.

Vele Spanjaarden hadden zich achter de artillerie en de schanskorven verscholen, teneinde tegen het vuur van de wallen beschut te zijn. Eene groote ramp stond hen hier te wachten.

Een vat met kruit, dat tusschen vele anderen bij de artillerie stond, had vuur gevat. Hierop volgde eene ontploffing, die aan velen onmiddellijk het leven kostte. Anderen liepen hulpeloos met brandende kleederen rond, rolden zich op den grond of sprongen in de rivier en in de gracht en trachtten onder angstgeschrei den dood te ontwijken.

Dinothus zegt, dat de ontploffing ontstond, doordat soldaten hunne kruittfleschjes vulden, terwijl zij de brandende lonten onder den arm hielden.

In de meer vermelde Chroniek van St. Servaas lezen wij aangaande dezen merkwaardigen dag: „8 aprilis, goensdagh tusschen 2 en 3 uren, naer den middagh hebben de Spaegnaerts dat bolwerk bestormt, soo dat (zij) ons volk hebben afgeslaegen aen die Biessen (Boschpoort), 3 stormen, en aen de Lenculen (Tongersche poort) oock soe veel; soo datter mier als 2000 gebleven syn. En hun cruyt is aengegaan en syn wel 400 gebrant; en sy hebben geschooten van die eerste ure aen, tot dat sy stormden op die stad en meer als 40,000 schuet (deden) en in menschen verloren hebben 10,000”.

Dit laatste cijfer moeten wij als eenigzins overdreven beschouwen. Volgens *Dinothus* sneuvelden: van de Spanjaarden elf oversten van naam en vijf vaandrighs; van de Italianen werden dertien oversten gedood en elf gewond. Het getal der gesneuvelden in het geheel wor't door dezen schrijver op ruim drie duizend geschat.

Volgens *Vazquez* bedroeg het aantal gesneuvelden der Spanjaarden alleen 700 hunner beste soldaten. Behalve de hierboven reeds vermelde aanvoerders noemt hij onder de gesneuvelden, Garcia Hurtado Mendoza, vaandrig der compagnie van Sancho Martinez de Leiva en den graaf Guido de S. Georgio.

De zwaargewonden waren ontelbaar.

Aan de Boschpoort onderscheidde zich vooral de kapitein A. Mejia, broeder van den Markies de la Guardia, die zoo dapper streed, dat rondom hem de grond met lijken was bedekt en weldra ieder voor hem week.

Niet minder onderscheidde zich Antonio de Cùniga, kapitein der haakschutten bij het regiment van Valdès, die met zijne manschappen op de wallen man aan man streed. Eindelijk trof hem een kogel, die tot de nieren doordrong. Parma liet hem onmiddellijk naar zijne eigen tent vervoeren en aldaar verzorgen. Verder gaven blijken van dapperheid de kapitein Alonso del Castillo van Burgos en onder de mindere officieren, de vaandrig, Pedro Sansisteban, die op drie plaatsen zwaar werd gewond, Juan Pelegrin, Francisco de Escames, Tristan Lopez de Luna en vele anderen.

Parma bekende later bij dit beleg twee zaken te hebben geleerd. Vooreerst, dat bij een beleg meer van mijnwerkers dan van soldaten gebruik moet worden gemaakt. Verder, dat bij eene gewichtige onderneming, de aanvoerder zich persoonlijk van den toestand der zaken moet overtuigen.

Dit laatste sloeg op het feit, dat de grachten aan de Boschpoort bij de bestorming niet genoegzaam gedempt en vooral niet overal gelijkmatig gevuld waren, waardoor de overtocht voor zijne manschappen zeer werd bemoeielijkt.

Hij beging zijnerzijds eene grove fout door den toren, waaruit de vijand eene onnoemlijke schade in de flank aanrichtte, niet vooraf door beschieting onschadelijk te hebben gemaakt.

Onder den indruk der gebeurtenissen van den dag, stond Parma blijkbaar aangedaan en bedroefd nog laat in den nacht voor den ingang zijner tent. Bij deze gelegenheid richtte hij tot zijne veldoversten om hem vereenigd, de volgende aanmoedigende woorden:

„Verwondert u niet te veel over deze nederlaag, want wie onzer, die vroeger aan den oorlog deelnam, heeft geen grooteren tegenspoed gekend. Maakt u deze les ten nutte en verliest ze vooral in betere dagen niet uit het geheugen, opdat gij u nu eene behaalde overwinning niet te hoogmoedig toont en zoodoende de vruchten er van verliest. Laten wij God danken, die naast den arbeid ons de gewenschte rust schonk en tevens hopen, dat zoo vele dapperen, die

in zijn naam, voor eene rechtvaardige zaak en voor zijn heilig geloof strijden, door zijnen bijstand den vijand zullen weten te kastijden. Troost u dus en vertrouwt op eene rechtvaardige wraakneming. Ik van mijnen kant zal u, mocht het mij ook het leven kosten, steeds ter zijde staan. Gij van uwen kant, die uwe plichten met nauwgezetheid hebt vervuld en zooveel blijken van dapperheid hebt gegeven, zult ook niet in gebreke blijven, het werk met al den goeden wil, die u altijd kenmerkte, te hervatten".

Deze woorden verwekten onder de aanwezigen eene algemeene geestdrift. Zij bedankten hun aanvoeder voor de hartelijke woorden en legden de plechtige belofte af, steeds alles te zullen in het werk stellen, om Maastricht machtig te worden.

Middernacht werd Parma gewaarschuwd, dat de Staatschen met kracht, de vestingwerken herstelden en zich versterkten, zonder dat men hun dit belette. Onmiddellijk werd hierop aan de artillerie tot vuren last gegeven. Het effect hiervan was evenwel onbeduidend, zoodat de belegerden, den heelen nacht hun werk voortzetten. Zij sloegen zware palen in den grond, waartusschen aarde werd opgevuld.

Den volgenden morgen kon men overzien, wat de belegerden hersteld en gemaakt hadden, hetgeen aller verbazing wekte en Parma veel stof tot nadenken gaf. Te meer, daar zijn leger gebrek aan manschappen en aan den meest onmisbaren krijgsvoorraad had.

Tapyn, zegt Vazquez, gaf nogmaals de bewijzen een kundig veldheer te zijn, die met zooveel voorzichtigheid, overleg en bedrevenheid, handelde, als men tot dusver nooit zag.

Niettegenstaande, zegt hij verder, hij een vijand van ons heilig geloof was, kan ik toch niet nalaten, zoo dikwijls de gelegenheid daartoe zich aanbiedt, te herhalen, dat hij eeuwigen lof en eer waardig is. Tegen zijne kunde was de macht van onzen Vorst alleen bestand.

§ 5. NIEUWE AANVALSPANNEN.

De krijgsraad werd bijeen geroepen om te beraadslagen over hetgeen na dezen mislukten aanval te doen viel. Parma verzocht aan ieder, zijn gevoelen onbewimpeld meê te deelen, en bij het nemen van een besluit God en de belangen van den Koning alleen in acht

te nemen. Verder wees hij op de groote nadeelen, die in dit hachelijk en gewichtig oogenblik uit een overhaastig en verkeerd besluit konden voortvloeien.

De leden van den krijgsraad schorsten hun oordeel lang op. Overwegende de behoeftige omstandigheden, waarin het leger verkeerde en het geringe vooruitzicht op geldelijken bijstand uit Spanje; verder, dat hunne strijdkrachten reeds belangrijk verminderd waren en zoo vele dapperen voor Maastricht den dood vonden, aarzelden zij lang in het nemen van een besluit.

Sommigen waren van oordeel, dat om gemelde redenen, het opbreken van 't beleg wenschelijk zoude zijn.

Anderen, dat nog dienzelfden dag eene tweede, krachtige, algemeene bestorming moest worden beproefd, alhoewel zij zich niet ontveinsden, dat men de rest van het leger er aan ging wagen. Door uitstel zou, volgens hen, aan de belegerden tijd en gelegenheid tot versterking gegeven worden, waardoor de moeilijkheden des te onoverkomelijker en de kans op slagen voor hen des te geringer zou worden.

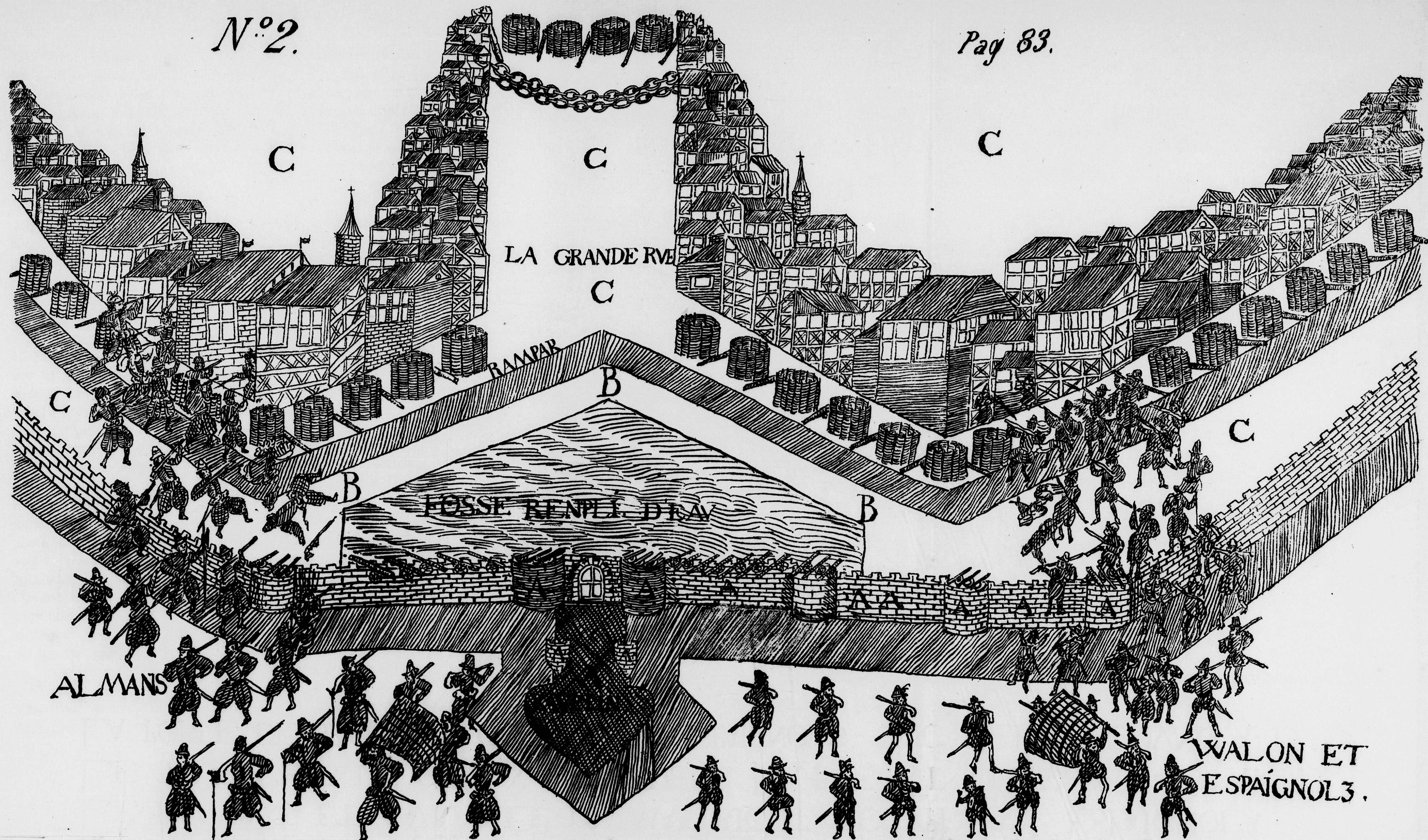
Parma antwoordde op dit alles, dat, wat betrof het opbreken van 't beleg, dit met zijne eer en den goeden naam van zoovele dapperen, waaruit zijne leger bestond, niet overeen te brengen was.

Aan eene nieuwe bestorming viel voorloopig niet te denken, aangezien kruut en lood voor de artillerie ontbrak en dit uit Luxemburg moest worden aangevoerd.

Hem kwam het voor, dat men intusschen moest overgaan tot het opwerpen van een *platform*, waarop eenige stukken artillerie geplaatst konden worden. Dit reuzenwerk zou tegenover de Brusselsche poort verrijzen.

Hierdoor kon vooreerst het droogmaken der grachten gemakkelijk worden gemaakt. Men zou de wallen kunnen naderen en verwoesten, maar vooral zou de artillerie van deze hoogte in staat zijn de bezetting te beletten aan de halve maan te werken, die achter de vestingwerken, aan de Brusselsche poort, zooals aan Parma bekend was, werd vervaardigd. (1)

(1) Wij vermoeden evenwel, dat Tapijn pas aan het oprichten eener versterking binnen de vesting zal gedacht hebben, nadat van Spaansche zijde een begin met het platform was gemaakt.

LE RAMPART ET MVRILLE DE MASTRICHT OCCVPE PAR ESPAIGNOL3
 LE TRENCH3 DE CEVLX DE DEDENS LA RUE ET VILLE DE MASTRICHT
 LA PORTE DE BRAIBANT OCCVPE PAR ESPAIGNOL3 FAICT LE 19 DE IVN A^o 1579

Waarom Parma thans den aanval tegen deze poort richtte, een der sterkste punten, zooals wij zullen zien, is ons niet recht duidelijk. De eenige reden kan zijn, dat hier spoediger, dan op eenige andere plaats, met het platform eene hoogte, van waaruit met de artillerie, de stad kon bestreken worden, was te bereiken.

Voor de Brusselsche poort hadden die van Maastricht een groot bolwerk, dat puntvormig uitliep, opgeworpen. Het was van eene borstwering, waaruit zij gedekt konden schieten, en verder omgeven door eene gracht ter diepte van eene halve piek.

Binnen dit ravelijn bevond zich eene tweede versterking, eveneens door eene gracht omgeven, die met de eerste door middel van eene brug in verbinding stond. Dit zou als toevluchtsoord dienen, wanneer men uit de eerste stelling moest wijken. Eene brug leidde verder over de gracht naar de poort. De Brusselsche poort werd door een groote en vier kleine torentjes beschermd.

Dit alles, alsook de ligging van genoemde halve maan, wordt ons duidelijk gemaakt door bijgaande teekening (3), waarvan het origineel in het archief te Marburg wordt bewaard. Het werd door een soldaat, die aan het beleg deelnam, vervaardigd, en aan den landgraaf van Hessen met vroeger vermelde teekening aangeboden.

De eenige reden voor een aanval op deze plaats moet dus alleen worden gezocht in de verheffing van het terrein, waarvan de Spanjaarden voor de oprichting van hun platform gebruik maakten.

De meeste leden van den Raad waren van oordeel, dat de uitvoering van dit plan veel bezwaren zou opleveren en zeker niet in zoo korten tijd, als Parma veronderstelde, uitvoerbaar zijn. Het werd alleen door Cervellone en den kapitein Pedro de Paz, een man van veel ondervinding, goedgekeurd.

Onmiddellijk ging men aan den arbeid. Ten einde de soldaten afgemat door het langdurige beleg, zooveel mogelijk te sparen, werden vele boeren uit het land van Limburg en Luik als grondwerkers ontboden. In afwachting hunner komst, namen de troepen de spade en hak ter hand, in navolging van het voorbeeld, hun door Parma en andere aanvoerders gegeven, en maakten een begin met het werk.

Vooreerst werden rondom de stad van den eenen tot den anderen Maasoever, aarden wallen opgeworpen, waar tusschen van Brabant-sche zijde elf en van den Wijker kant vijf forten verzezen. De ver-

vaardiging van deze verdedingswerken had vooral ten doel, alle hoop op bijstand van buiten aan de belegerden te ontnemen. De Spanjaarden konden zoo noodig met achterlating van hoogstens 3 à 4000 man den vijand tegemoet trekken.

Het platform werd gemaakt uit gevlochten, met aarde gevulde schanskorven, die op elkander gestapeld en met palen bevestigd werden. De vrouwen der Duitsche soldaten hielpen vooral aan de vervaardiging der manden. Het was vierkant met eenigszins afgeronde voorvlakte. Elk der vlakken was 115 voet breed en 130 voet hoog, en aan den achterkant eenigszins hellend.

Toen de gewenschte hoogte bereikt was, werden drie stukken artillerie en twee dozijn der meest bekwame Spaansche musketiers op het platform geplaatst. Van hieruit kon men vooreerst tot in de stad vuren en verder de bezetting gemakkelijk beletten op de walmuren te verschijnen en er te werken.

Cervellone zond aan Filips eene teekening van dit volbrachte reuzenwerk, dat de algemeene bewondering opwekte.

Reeds in de eerste dagen van Mei waren de Spanjaarden met dit alles zoo ver gevorderd, dat zij den aanval konden hervatten.

Intusschen hadden de Spanjaarden nog getracht zich van het eiland St. Antonius meester te maken, teneinde van daaruit de stadswallen aan den anderen kant te kunnen beschieten. Zij ontscheepten er eenige soldaten, die in alle haast aarden borstweringen opwierpen. Maar, voor zij met hunne verschansingen klaar waren, werden zij met zulken regen van houwitsers bezocht, dat velen der ontscheepten omkwamen en de overigen genoodzaakt waren op de vlucht te gaan (1).

§ 6. TOESTAND BINNEN DE VESTING.

Wij wenschen den draad van ons verhaal hier een oogenblik af te breken en een vluchtigen blik te slaan op hetgeen onder voormelde bedrijven in de laatste dagen van April en aanvang Mei *intra muros* gebeurde. Het ligt voor de hand, dat zich langzamerhand gebrek aan manschappen en tevens aan levensmiddelen binnen de stad deed gevoelen. In dit alles zoo veel mogelijk te voorzien en de

(1) Dinotus. De bello civili Belgico.

voorhanden voorraad zoo lang mogelijk te rekken, was de plicht der aanvoerders.

Gegevens dienaangaande vinden wij vooral in de raadsnotulen van dien tijd, waaruit wij een en ander hier laten volgen.

Den 18^{den} April was de laatste tijding van den Hove in de stad gebracht door een ruiter, die voor zijne moeite mild werd beloond. Toen begon men aan alle burgers van iedere kwaliteit, jong en oud, gehuwd en ongehuwd, den last te geven, zich te laten vinden onder hunne respectieve vendels, de behoorlijke wachten en andere diensten bij dag en nacht waar te nemen en, zonder verlof der overheid, zich niet van hun vaandel te verwijderen, op straffe „*van dry dagen in den kelder te water ende te broede gevangen gezet te worden en nog te staan tot arbitrale correctie*”.

Ook besloot men van de kooplieden en andere geldbezitters twee duizend gulden brabantisch op te nemen tegen 10 ten honderd, ten laste van de stad. Nauwelijks acht dagen later ontvingen de magistraat en super-intendent Schwarzenberg volmacht van de Generale Staten, van den aartshertog Matthias en den Prins van Oranje om geld te slaan uit eenige materie, ten einde daarmee de „*pyonniers en myniers*” te betalen, onder belofte aan de stad van later schade-loos gesteld te worden.

Den 28sten April werd diensvolgens besloten, drie geldsoorten van rood koperen munt te slaan, het eerste en meeste van 2, het tweede van 1 en het derde van $\frac{1}{2}$ stuiver brab., met expressen bevelen van Z. Excellentie en de Generale Staten, aan een iegelijk, van wat stand of kwaliteit hij mogte zijn, op te leggen, dit geld tot nader order aan te nemen en daarvoor te verkoopen en te leveren spijs en drank, laken en lijnwaad, en wat men verder benoodigd heeft, alles „*op pene van arbitrale correctie*”, wel verstaande dat „bij alzoo de beloften der Generale Staten niet werden nagekomen, zooals men hoopte en vertrouwde, die voors. penningen aan degenen, die ze ontfangen hadden, ten laste van de generaliteit en corpus dezer stad ingewisseld zouden worden.”

Daar de meesters van den H. Geest geen middelen meer bezaten om de armen te onderhouden, kregen ze toestemming, om twee kelken der kapel te verpanden.

In de chroniek der kerk van St. Servaas wordt gezegd:

„Den 17 Mey, copere geld geslagen met consent van HH. Staeten, daelers van 24 stuyvers, van 16 stuyvers, van f 2—0, van 12 stuyvers, van 8 stuyvers, van 2 stuyvers en ½ stuyver om die borgers, arbeiders en soldaeten, huyslieden, carabiens etc. te betalen.

Daer waeren nog 5 vendelen pionniers van huysliedens aangemen om te wercken. Noeh 7 vendelen opgericht, Nederlantse knechten van huysliens, die liever vechten soudens tegens den vyant door desperatie ”.

Den 4^{den} Mei werd aan de beide dekens van het vleeschhouwers-gilde, benevens aan de stadsdienaren gelast, om onderzoek te doen in alle huizen en stallen, waar zich vee bevond en dit op te schrijven. De gemeene burgers klaagden, dat ze, reeds meer dan een jaar, aan de soldaten den kost hadden gegeven en dit niet langer konden uithouden, vooral nu alle neringen en handwerken stil stonden. Dientengevolge werd aan allen, vier stuivers daags voor inkwartiering, per man toegekend.

De nood steeg voortdurend in de stad. Den 15^{den} Mei werd in den Raad een verslag door de oversten der vijf kerspelcompagnieën ingediend, met de betuiging, dat zij onder hunne vendelen veel arme en schamele lieden hadden, wien 't in den tegenwoordigen tijd aan middelen ontbrak om zich te voeden. Daarom deden zij het voorstel, aan elk der compagnieën, ten getale van 120 man, zoodanig onderhoud te verschaffen, als men aan de opgenomen vreemde buitenlieden verleende. Schwarzenberg en de Gedeputeerden van den Raad stemden daarin toe met die beperking, dat deze bijstand alleen zou worden verleend aan de „*arme en mate*” gezellen en dat de rijken, die zich bij de compagnieën bevonden, onder de vier gezworene broederschappen zouden worden ingeleeld. Wederkeerig zouden de armen, die onder de broederschappen mochten aangetroffen worden, tot de vijf voormelde compagnieën overgaan.

Den meesteren der „*steinmetzers*” op de bolwerken, met name Ghilis van Kanne, Janus Lensen, Peter van Kanne en Lens Lensen, gaf men uit hoofde der *tegenwoordige dierte* en om 't werk der fortificatiën te bevorderen, dagelijks tien stuivers brab.

Daar het bekend was, dat de brouwers hooger bier brouwden dan van 3 stuivers, werden degenen, die het daarop staande verbod overtraden, bedreigd, dat zij, behalve de gestelde boete, ook hun brouw-

ketel zouden verbeuren, en zulks ter vervaardiging van grof geschut. Eveneens werd den 22 Mei bevolen, dat alle, die rogge, tarwe of ander graan, boven hun behoorlijken nooddrift bezaten, de zolders moesten openzetten, de proeven ter markt zenden en het graan voor den onlangs bepaalde prijs verkoopen. Daarvoor moesten zij zoowel koperen geld, als zilveren- en gouden penningen in betaling aannemen.

Het meel, dat op den *spiker 't onzer L. Vrouwe* lag, werd aan de bakkers voor 24 gld. de malder (202 pond) verkocht, ten einde de gemeente met brood te kunnen gerieven.

Elken nacht ontstaken de belegerden takkebossen op de kerktorens om aan hunne bondgenooten den nood, waarin zij verkeerden, bekend te maken. Lang bleef de hoop op hulp van buiten bij hen bestaan, die later evenwel bleek vruchteloos te zijn geweest.

§ 7. DE BRUSSELSCHE POORT WORDT AANGETAST.

Het bolwerk voor de Brusselsche poort werd in de eerste plaats aangetast. De bezetting hieruit te drijven was niet zeer gemakkelijk. Het werd zoo dapper verdedigd, dat de Spanjaarden, alhoewel zij de buitengracht met rijs en aarde aangevuld hadden, gedurende de heele maand Mei vergeefs poogden, deze versterking machtig te worden. Ten langen laatste hebben zij door hardnekkig voort te stormen en de afgematte strijders door versche troepen te vervangen, de bezetting doen wijken.

Het bolwerk werd door hen aan het front vernietigd, terwijl de bezetting in dit werk zelfs medehielp, alles verwoestende, naarmate zij terugtrok uit vrees, dat de Spaanjaarden er eene goede schuilplaats in zouden vinden. Zij trokken zich langzamerhand terug van het eerste en het tweede retranchement en eindelijk achter de vestingmuren (1).

Alhoewel, met groote verliezen, hadden de Spanjaarden eindelijk de walmuren bereikt. Zij hadden den grond voet voor voet onder heftigen weerstand van de bezetting moeten innemen. Veel bloed werd bijderzijds vergoten en dag en nacht als het ware, zonder de

(1) 25 Mey was alarm tusschen 8 en 9 uren 's avonds op het bolwerk van Tweenberg (Brusselsche poort).

26 Mey, wederom alarm op den noon, maer sy en hebben dat bolwerk niet kunnen innemen.

Den 28 Mey, hebben de Spaenaerts het voorschreven bolwerk doen springen.

(Chr. van St. Servaas).

wapens of de schop uit de hand te leggen, gevochten. Hoe goed de Staatschen wisten te treffen, bewijst ons, dat kapitein Rengifo op zekeren dag op het platform, achter een schanskorf staande, doodelijk door een musketschot in een oog werd getroffen.

Parma was te meer in zijne overtuiging bevestigd en anderen thans met hem, dat men zonder het platform, waarschijnlijk genoodzaakt zou zijn geweest, het beleg op te breken.

Aan Caspar Ortiz, den aanvoerder der pionniers, werd thans gelast, met zijne heele compagnie den grooten toren aan de stadspoort aan te tasten, zich ervan meester te maken en verder de vesting werken aldaar te ondermijnen.

Dit gelukte slechts met groote opoffering, aangezien de belegerden, toen men begon te boren, de Spanjaarden moedig aanvielen, die zoo veel menschen verloren, dat het aantal dooden degenen, die werkten, weldra overtrof. Niettegenstaande dit alles eindigden zij met de belegerden er uit te drijven en zich van den toren meester te maken. Bovenop werden stellingen opgericht, waarop zij een groot aantal musketiers plaatsten, die de straten in de stad schoon veegden, en vele soldaten en werklieden, die ze doorkruisten, neêrvelden.

De mijnwerkers hadden intusschen ook twee mijnen klaar gemaakt, die men den volgenden dag zou laten springen. Casp. Ortiz, Conzalo de Sayavedra en Alonso Alvarez gingen met vele soldaten van hunne compagnie, na zich van den toren meester te hebben gemaakt, vermoeid en warm een middagdutje in de mijnen doen. Zij vermoedden niet, dat de vijand bezig was met het delven eener tegenmijn onder de eerste, waarlangs zij de andere zochten. Na haar gevonden te hebben, staken zij ze in brand (4 Juni) met het gevolg, dat alles, wat er in was, in duizend stukken vloog, en kapitein Alonso Alvarez, die op eenigen afstand van de anderen aan den ingang der mijn gebleven was, alleen met twee gebroken ribben er het leven afbracht. Het verlies dezer kapiteins, die bij Parma hoog in aanzien stonden, werd door hem zeer betreurd (1).

Voor de plaats van opperman (sobrestante) door den dood van Ortiz opengevallen, waren, als of het eene eerebetrekking gold, vele liefhebbers. Alonzo de Perea, afkomstig uit Madrid, werd belast met

(1) Den 4 Juny heeft ons volk hun myn doen springen. M. S. St. Servaas.

het toezicht op de mijnwerkers, en Juan Nunez van Palencia, niet minder goed krijgsman, met het bevel op den toren, welke hij dag noch nacht verliet. Hij liet aanhoudend door de musketiers van de steigers vuren, om iedereen, die in de straten van de stad zich ver-toonde neer te vellen. Op zekeren dag kwam het Nunez voor, dat de soldaten eenigszins flauw te werk gingen, waarom hij op de steigers klom. Juist vielen eenige busschoten der belegerden van één post, rechts van den toren, met dit gevolg, dat de kapitein doodelijk werd getroffen.

Den volgenden dag werd Parma gewezen op de groote nadeelen, die de vijand van dezen post uit te weeg bracht. Onmiddellijk werd Pedro de Vallejo opgedragen, den kapitein Amador de la Abadia met tien pieken en tien haakbussen van zijne compagnie ter ver-overing van genoemde stelling uit te zenden.

Alhoewel hij zijn uiterste best deed, mocht het hem niet gelukken, zich van genoemd punt meester te maken. Hij sneuveldè met drie zijner manschappen. De anderen trokken terug en Vallejo, die van achter de manschappen aanmoedigde, viel, getroffen in den rug.

Vazquez zegt dienaangaande:

„Hij was de eerste, die in dezen oorlog door vriendenhand werd getroffen en wel door een zijner eigene soldaten, bij wie hij, wegens zijn minder beminnelijk karakter, niettegenstaande hij in zijn dienst een zeer ervaren en bekwaam soldaat was, niet best aangeschreven stond. Niets is moeilijker voor een kapitein-generaal dan het doen eener goede keuze der mindere officieren en vooral van den sargento-mayor. De laatste dient vele goede eigenschappen te bezitten. Vooreerst moet hij beminnelijk, vriendelijk en bovendien bekwaam en ervaren in zijn vak meer dan dapper zijn, daar hij meer te leiden dan zelf uit te voeren heeft en daarbij met menschen te doen heeft, die voor een hard woord gevoeliger zijn dan voor eene verwonding. Mist de aanvoerder de genegenheid der manschappen, dan is hij bloot-gesteld aan hetgeen wij hier hebben zien gebeuren”.

Intusschen wonnen de Spanjaarden voortdurend terrein, niettegenstaande den geduchten weerstand der bezetting, die van zeer eigenaardige hulpmiddelen gebruik maakte, om hen te weren. Zij slingerden de belegeraars met vrij veel zekerheid steenen naar het hoofd, wierpen gevulde bijenkorven in hun midden of overgoten hen met

kokend water en bijtende stoffen. Enkele malen lieten zij zware steenen van de wallen rollen, waarmede zij veel schade onder de Spanjaarden aanrichtten.

Op eene lengte van ongeveer 450 passen d. i. van de Brusselsche poort naar rechts tot tegenover den toren van St. Servaas en naar links 150 passen van de poort, werd de gracht onder handen genomen en droog gemaakt. Dit werk werd hun gemakkelijk gemaakt door de bezetting van de torens bij de poort, die de belegerden van de wallen, weerde.

Daarna werden de walmuren aangetast, ondermijnd en op drie plaatsen verwoest. Niet ver van St. Servaastoren stortte weldra een groot stuk muur in elkander, zoodat de Spanjaarden met geringe moeite de wallen konden bestijgen en zich er op versterken. De vaandrig Camille Manelli plantte de Spaansche vlag op den muur, waarvoor Parma hem eene gouden ketting schonk en later aan het hoofd van eene compagnie Walen van 200 man, stelde.

Parma gelastte nu, dat men eenige artillerie met de hand op de vestingmuren zou plaatsen, om de halve maan te beschieten. Hij zelf en vele edellieden en aanvoerders trokken aan de touwen, waarmede de stukken naar boven werden gehaald. Barlaymont, die bij deze gelegenheid de noodige bevelen gaf, werd doodelijk door een schot getroffen. Zijn dood werd in het leger zeer betreurd, want hij was door elkeen zeer bemind. Afgezien van de fout, die hij beging, door den ingang van het ravelijn te flauw aan te tasten, had hij zich in vele andere gelegenheden onderscheiden.

Toen de artillerie op de vestingmuur was opgesteld, deden de belegerden nog hun best om een stuk gordijn te verdedigen, dat evenwel spoedig in handen der Spanjaarden viel, zoodat zij zich achter de halve maan moesten terugtrekken. Deze was zoo sterk en werd zoo krachtig verdedigd, dat, ware zij niet door de musketiers, op den toren geplaatst, bestreken, dan zou ze waarschijnlijk onneembaar zijn geweest.

Op de wal werden redouten, van schietgaten voorzien, opgeworpen, die groot voordeel aanbrachten. Op zekeren dag werden van daaruit meer dan honderd Staatschen en vijf hunner aanvoerders gedood. Zelfs Tapyn, op wien zij al hunne hoop gevestigd hadden, werd verwond, hetgeen onder de belegerden niet weinig ontsteltenis

te weeg bracht. Maar deze, gesteund door zijnen onoverwinnelijken moed, liet zich op een draagstoel naar de halve maan voeren, waar hij de zijnen ter verdediging aanmoedigde.

Van Spaansche zijde wordt beweerd, dat menigeen die den moed verloren had en zich niet behoorlijk verdedigde, door zijne hand, met eene halve piek gewapend, getroffen viel.

Den 15^{den} Juni zag men vóór Maastricht het zeldzame feit, dat een brug was aangelegd voerende van de uitmonding der loopgraven tot op de walmuren. Hierlangs werden veertien stukken zwaar geschut naar de vestingmuur overgebracht en hieruit met veertig ponders op de halve maan gevuurd, om deze te vernielen of de bezetting er ten minste uit te drijven. Noch het een noch het ander mocht gelukken.

De muur der halve maan was zoo sterk, dat men geen bres kon schieten, en den vijand te doen verhuizen gelukte evenmin.

Parma, overtuigd van het weinig effect, door het geschut teweeggebracht, besloot, met de spade zich langzamerhand een weg te banen, den vijand voortdurend nauwer in te sluiten en op het gunstige oogenblik tot de bestorming over te gaan.

Intusschen was ook eene poging aangewend, om de stad te ontzetten. Circa 4000 ruiters en een honderdtal compagnieën voetknechten, onder Jan van Nassau en den graaf van Hohenlohe, waren komen opdagen, maar waagden het niet eens, Parma aan te tasten. De Keulsche onderhandelingen gaven ook niet de gewenschte resultaten. De wapenstilstand werd door Parma geweigerd en het voorstel der Keizerlijke Commissarissen om de stad over te geven op voorwaarde van wapenschorsing, werd op den 23 Juni van de hand gewezen.

Dat de stad nog niet geheel was uitgeput, blijkt uit de prijzen, die op 15 Juni werden vastgesteld en afgekondigd als volgt:

„'t vat rogge kost 4 gld. 3 stuivers; 't vat beste tarwe, 4 gld. 5 st.; het kleine vat haver 32 st.; het vat beste erwten, 4 gld. 5 st.; honderd pond hooi, 5 gl.; 1 maat draf, 10 st.; honderd raapkoeken, 9 gld.; de kan smalt, 2 gld.; hollandsche kaas 10 st.; 'r pond kaarsen, 14 st.; oud spek 15 st.”.

Daar de bakkers in hunne weigering, om voor den gemeenen man te bakken volhardden, daar zij ook het koperen geld niet in betaling wilden aannemen, werden namelijk de commissie-meesters op den

24ste Juni (laatste raadsnotulen) gevolmachtigd, om uit die huizen, waar zij wisten dat rogge en tarwe aanwezig was, de helft, of min of meer volgens hun bescheiden oordeel, te doen wegvoeren naar het algemeene commissiehuis, en daar onder zekere hiertoe aangewezen bakkers te verdeelen. Dit brood moest aan de commissieleden uitgeleverd worden en door dezen aan den gemeenen man verkocht of uitgedeeld worden. Ook werd voormelde commissie gemachtigd, om dengenen, die „brouwgoet” bezaten, het vervreemden daarvan te verbieden; zij moesten het overleveren aan daartoe aangestelde personen en dit tot den prijs, door de commissarissen, naar advies der marktmeesters, bepaald. Om dit te bewerkstelligen werden benoemd: Claes van Haelen, Lambrecht Reyniers, Vaes Philippens en Jan Coumens. Deze moesten de woningen van alle bakkers en brouwers visiteeren, volgens opdracht dienaangaande gedaan met voorweten van den krijgsraad. Nog werd verboden, tot nader beschikking van den Raad, voortaan gebranden wijn of stijfsel te maken.

Verder bepaalde de Raad, dat men aan burgemeesters, gezworenen en raadsleden hunne gewone gagie en raadskogel en aan de secretarissen Wynants en Coenijnx, nog tien dalers boven hunne gagie zou betalen. Daar men dit jaar geen „*gedinrechten*” had gehouden en derhalve de secretarissen weinig geprofitteerd hadden, schonk men hun ter ontmoeting elk twaalf dalers.

Vermits door 't overlijden van Ghilis van Kanne de post van „*stadswerkmeister*” in het „*let der steinmetsers*” was opengevallen, werd in diens gewichtige betrekking, Janus Lensen aangesteld.

Aanval van 24 Juni. — Den dag van St. Jan meende de Spanjaarden te moeten vieren, door een aanval te wagen, waaraan zeven kapiteins met hunne compagnieën deel namen.

De halve maan was vooral aan den linker kant naar St. Servaas toe, ondermijnd en zoover verwoest, dat men over de puinhoopen zich een weg kon banen.

De belegeraars deden hun uiterste best, om binnen te dringen, maar door den hevigen weerstand, dien de vijand bood, mocht hun dit niet gelukken. Ook niet aan den kapitein Augustin de Herrera, die verder dan de anderen vooruitgedrongen was.

Door Tapijn, alhoewel gewond met veel overleg en takt aangevoerd, verdedigden de belegerden zich zoo dapper, dat de Spaansche

overmacht tegen hen niet bestand was, hetgeen de soldaten ten koste van hun bloed moesten ondervinden. De opstandelingen schenen, naarmate zij grond verloren, met meer moed te vechten.

Parma begreep, dat nutteloos bloed werd vergoten en beval den terugtocht. De Spanjaarden hadden zware verliezen geleden en de Maastrichtenaren slechts onbeduidende.

Tot overmaat van smart had Parma, waarschijnlijk tengevolge van vermoeienis en overspanning, eene zware koorts opgedaan, die hem, tegen zijn zin, noodzaakte zich naar bed te begeven. Toen hij den volgenden dag zich wilde kleeden, kon hij onmogelijk op de been blijven en was genoodzaakt zijn kamer te houden. Hij gaf evenwel nog de noodige bevelen, alsof hij niet ziek was, en verzocht Gabriel Cervellone geen oogenblik den vestingwal te verlaten, waar aanhoudend werd gewerkt.

De kwaal verergerde voortdurend, zoodat de geneesheeren weinig hoop op herstel koesterden. Zijn toestand verwekte veel zorg in het geheele leger, en, aangezien hij zeer bemind was, waren allen zonder uitzondering door dit bericht diep getroffen.

Den derden dag, d. i. op 27 Juni, werd bevel gegeven, dat niemand over het gevaar, dat hem bedreigde, mocht spreken. Dit nam niet weg, dat hij toch niet kon rusten en zich van alles op de hoogte liet houden.

De Spanjaarden waren reeds binnen de vestingmuren en hadden een groot gedeelte van de halve maan verwoest, toen Parma, omstreeks 26 Juni, aan de bezetting nog de overgave der stad bij capitulatie liet aanbieden. Volgens Strala luidde zijn voorstel:

Dat hij vol bewondering was voor den heldenmoed en de standvastigheid, door de belegerden aan den dag gelegd, ondanks zoo veel ontberingen en 't verlies van zoo vele dappere verdedigers, wier getal tot 400 was geslonken. Daarenboven had hij liever eene ongeplunderde stad voor den Koning bewaard, dan deze overgeleverd in handen van verbitterde en wraaknemende soldaten. Wachtte men de bestorming af, dan was hij zelfs niet bij machte de gruwelen te beletten, welke de overwinnaar, volgens het kriegsgebruik dier dagen, zich mocht veroorloven. Hij bracht den Maastrichtenaren verder onder de oogen, dat het weldra met hen gedaan zou zijn, en hunne pogingen tot verdediging vruchteloos zouden blijken.

Hoe groot de nood binnen de vesting ook was, toch bleef de bezetting volharden. Zij verklaarde liever te zullen sterven dan eenig verdrag met Parma te sluiten.

Wellicht lag haar nog te versch in het geheugen, hetgeen met de bezetting te Siehem en te Weert was geschied. Wij zien niet in, waarom men anders met de verdedigers van Maastricht zoude gehandeld hebben, na een beleg van drie en een halve maand, dat aan duizenden der Spanjaarden het leven had gekost.

Het is mogelijk, dat de bedoelingen van Parma thans oprecht waren, maar dat de belegerden hem wantrouwden, is zeer goed te verklaren.

Na deze weigering werd de strijd voortgezet.

§ 8. INNEMING EN PLUNDERING DER STAD.

Toen de zaken, volgens Cervellone, zoover als noodig voor de bestorming gevorderd waren, werd de krijgsraad den 28sten Juni bijeen-geroepen. Parma deelde aan zijne veldoversten mede, dat God hem de gezondheid had ontnomen op een oogenblik, dat hij het minst kon worden gemist. Maar op den goddelijken bijstand vertrouwend, achtte hij het toch noodzakelijk, op den volgenden, d. i. den St. Pieter en St. Paulus dag, de algemeene bestorming nogmaals te wagen. Hij, die de poorten des hemels ontsluit, zou hun de poorten openen van Maastricht, dat zij in geen vier maanden aan de vijanden der Kerk hadden kunnen ontrukken.

Hij verzocht den bevelhebbers niet langer uit te stellen en nog in den nacht, alvorens naar hunne kwartieren terug te keeren, de troepen zoodanig te verdeelen en uit te zetten, dat men bij het krieken van den dag met den aanval kon beginnen. Dit alles zou zoo stil mogelijk geschieden, ten einde bij de bezetting geen argwaan te wekken.

Terwijl de aanvoerders deze bevelen ten uitvoer brachten, hadden eenige Spanjaarden in den avond nog den strijd aangeboden en waren zelfs tot in de stad doorgedrongen. Zij werden evenwel spoedig met groote verliezen door de belegerden er uit gedreven. Bij deze gelegenheid sneuvelde van de Duitschers, die meehielpen, kapitein Adolf Vaz; kapitein Jorg Reinald verloor een oog en werd nog door een schot zwaar gewond.

De Spaansche infanterie links en de Duitsche en Waalsche rechts opgesteld, bleven den heelen nacht onder de wapens, steeds voor den aanval gereed.

Aan een Spaansch soldaat, Alonso, Garcia Ramon genaamd, geboren te Cuenca, en behoorende tot de compagnie van Alonso de Perea, was opgedragen, in den nacht achter eene redoute op den wal post te vatten, hetgeen hij trouw uitvoerde. Door het wachtwoord te herhalen, trachtte hij de belegerden onder de wapens en uit den slaap te houden, opdat, wanneer zij tegen den morgen vermoeid, den zachten morgenslaap genoten, men hen gemakkelijk zou kunnen overvallen (1). Hierin slaagde hij uitnemend.

Bij het aanbreken van den dag was hij zóó zeker van zijn zaak, dat hij, zonder eenig bevel af te wachten, besloot van de gelegenheid, die God hem aanbood, gebruik te maken. Na zich er van overtuigd te hebben, dat de Spaansche troepen op hun post en klaar waren, riep hij ze te wapen door het aanheffen van den kreet: „Cierra España, Santiago"! Terzelfder tijd sprong hij van de redoute in de gracht en viel, door vele anderen gevolgd, de bezetting onbeschroomd en dapper aan. De Duitschers en Walen volgden weldra dit voorbeeld.

In den slaap overvallen, van alle kanten gelijktijdig bestormd, waren de belegerden niet in staat dezen schok te weerstaan. In de eerste verwarring verloren de Maastrichtenaren den moed, die hen steeds had bezielde, en vluchtten.

De Spanjaarden richtten intusschen eene gruwelijke slachting aan, alles afmakende wat zij op hunnen weg ontmoetten. De herinnering aan hetgeen zij gedurende dit lange beleg te verduren hadden en aan de vele vrienden, die zij hierbij verloren, had hen in blinde woede ontstoken, zoodat zij met wreefheid te werk gingen en zelfs vrouwen noch kinderen spaarden.

Dezen, in de huizen achtervolgd, zochten zich te redden, waarheen zij konden. Velen sprongen uit de vensters en vielen dan op straat weer in handen van soldaten, die hen afmaakten. Anderen verbor-gen zich in de kelders, en de schrik was zóó groot, dat sommigen

(1) Para que cogiéndolos á la mañana fatigados, al tiempo de gozar el sabroso sueño del alba, dar sobre ellos. (Vazquez).

zich levend in de tuinen begroeven. Het was, zegt Vazquez, een dag van gerechtigheid, en het aantal gesneuvelden was zoo groot, dat aan den ingang der brug alleen meer dan tweeduizend lijken opeengestapeld lagen.

Hartverscheurende tooneelen werden aan alle kanten waargenomen. Vele moeders vonden den dood met hunne teedere kinderen in de armen, dezen omhelzende, aangezicht tegen aangezicht, of hen aan hare borst drukkende, lagen zij, overdekt met wonden, langs de straten. Geene der vrouwen, die aan 't herstel der verdedigingswerken hadden geholpen, ontsnapte aan de wraak der Spanjaarden.

En toch wisten de vrouwen op een gegeven oogenblik de mannen nog tot den strijd aan te moedigen, waardoor de vijand op het Vrijthof vooral een krachtigen weerstand ontmoette (1). Hier sneuvelde de Duitsche kapitein Wolf, waardoor alle medelijden van den kant der belegeraars een einde nam.

Ieder, die in hunne handen viel, werd vermoord, zoodat een onbeschrijflijk bloedbad werd aangericht. Overal lagen weldra lijken langs de straat en zelfs hier en daar ongelukkigen, die nog niet opgehouden hadden te leven, met afgesneden ledematen. De soldaten waren meest allen naar Wijk gevlucht, alsook vele gegoede personen, die, zooveel zij konden, met zich voerden.

In Maastricht gaven zich slechts 4000 personen over, die onder betaling van een zwaar losgeld in vrijheid werden gesteld.

Toen alle weerstand had opgehouden, sloegen de soldaten aan het plunderen, waarbij zij grooten rijkdom buit maakten. Door sommigen wordt deze op meer dan een millioen gouden dukaten geschat. Van de gevangenen kregen zij groote sommen gelds en andere zaken van waarde.

Zekere Alonso de Solis, geboren te Ocaña, die later kapitein onder de bevelen van den vice-koning van Napels werd, ontdekte Manzano op een zolder onder het dak. De Spaansche soldaten vroegen verlof hem te mogen kastijden, waarin werd toegestemd. Hem werd gevraagd welken dood hij wenschte te sterven, waarop hij ten antwoord gaf: „Als soldaat”. Hij werd door zijne landgenooten door de spiesen gejaagd.

(1) STRADA.

Vele wapens en krijgsvoorraad werden verder in Maastricht buit gemaakt.

Tapyn had zich met eenige soldaten, zooals wij zagen, naar Wyk teruggetrokken (1) en de brug gedeeltelijk afgebroken, opdat de Spanjaarden hen hier niet zouden kunnen volgen. Hij meende den vijand daar nog eenigen tijd het hoofd te kunnen bieden, maar begreep weldra, dat de positie onhoudbaar was, en stelde daarom aan Parma eene overgave op genade voor. Hij werd voor de onderhandeling naar Octavio de Conzaga verwezen. Deze gaf bevel, zich te verzamelen in de kerk te Wijk, waar de gevangenen verdeeld en hun schattingen opgelegd zouden worden.

Ondertusschen had Mondragon de stad van de andere zijde met kracht aangetast; zijne soldaten verlangden hunne handen in het bloed der opstandelingen te doopen.

Conzaga verwittigde hem hierop onmiddellijk, dat de stad aan den Koning was overgegeven en de bezetting in Wijk eveneens de wapenen had neergelegd. Hierop deed Mondragon den aanval staken, hetgeen niet wegnam, dat zijne manschappen de wacht overrompelden en de voorstad binnendrongen.

De belegeraars toonden in Wijk meer dorst naar geld dan naar bloed, zoodat zij zich van alles, wat zij konden grijpen, meester maakten. Behalve eenige Fransche en Engelsche soldaten, en de boeren vooral, die in Wijk weerstand boden, werd iedereen gespaard, tegen betaling van een losgeld naar vermogen.

Vele ongeregelheden en de buitengewone wreedheid tegenover de inwoners worden wel eens op rekening der afwezigheid van Parma bij de inneming gesteld. De wanorde werd nog bevorderd, doordat Mansfeldt en Octavio de Conzaga, aan wie het opperbevel tijdelijk was opgedragen, niet in de beste verstandhouding samen leefden.

Campana verhaalt, dat Schwarzenberg, als kok vermomd, in een bootje op de Maas is gevlucht. Algemeen wordt evenwel aangenomen, dat hij bij de laatste bestorming met de lans in de hand het leven verloor. Zulks werd door zijne echtgenooten aan Parma bevestigd. Het lijkt zou in de verwarring niet erkend en met de overige in de

(1) Volgens sommigen lag Tapyn sedert 24 Juni gewond in Wijk.

Maas zijn geworpen. Zijne leengoederen te Schinveld en het huis Strüver kwamen in 1580 in andere handen.

Sebastiaan Tapyn werd wegens zijn manhaftig gedrag en zijne kunde, op bevel van Parma, gespaard en naar het kasteel te Limburg gevoerd, waar hij korten tijd daarna aan de verwonding, tijdens het beleg bekomen, overleed. Anderen beweren, dat hij, voor een venster staande, door een gewerschot werd gedood.

Bij een onderhoud met Farnese deelde hij eenige bijzonderheden omtrent het beleg mede. Onder anderen wees hij op de groote beteekenis van den eersten aanval bij de Tongersche poort, waarvan wij vroeger reeds melding maakten. Verder, dat tijdens het beleg van den kant der Staatschen ongeveer tweeduizend gesneuvelden door eenen kogel in het hoofd getroffen waren. Vazquez voegt hieraan toe, dat dit niet te verwonderen is, aangezien de Spaansche buschutten, die aan het beleg deelnamen, tot de bekwaamste en meest geoefende van dien tijd behoorden. Velen, zegt hij, ook wanneer zij de wacht niet hadden, trokken met hunne haakbus gewapend, naar de loopgraven, en wanneer zich iemand op den muur of voor eene opening vertoonde, ontsnapte hij nooit, zóó zeker waren zij van hun schot.

Een paar op zich zelf eenvoudige verhalen, maar toch niet zonder beteekenis, door Vazquez opgeteekend, wenschen wij hier in te lasschen.

Op zekeren dag voerden 25 soldaten der bezetting een zwaren steen van het Vrijthof naar de wallen. Door eenen kanonskogel getroffen, sprong de steen waardoor drie soldaten werden gedood en de overigen armen en beenen braken. De schrijver noemt dit eene straffe Gods voor de heiligschennis die werd gepleegd. Het was namelijk een der zerksteen en van het kerkhof van St. Servaas, *die men alle naar de wallen had gevoerd*.

Twee vrouwen, van wie de eene *Luthersch* en de andere *Katholiek*, droegen eene mand met aarde naar de wallen. Onderweg bad de laatste in stilte en maakte daarbij gebruik, bij wijze van rozenkrans, van een touw, voorzien van knopen.

Toen de andere dit bemerkte had, spotte zij met hare gezellin.

Eensklaps werd zij door een kanonskogel getroffen, terwijl de katholieke vrouw ongedeerd bleef. De schrijver voegt hieraan toe, dat

men het geval als een wonder kan beschouwen, daar de luchtdruk toch op zoo korten afstand voldoende was, om ook de andere vrouw te dooden.

Na kennis te hebben gemaakt met hetgeen door Vazquez in hoofdzaak aangaande de inneming van Maastricht werd opgeteekend, achten wij het noodzakelijk in 't kort na te gaan, wat andere schrijvers uit het laatst der 16de en het begin der 17de eeuw, over deze merkwaardige gebeurtenis zeggen. Langs dezen weg zullen wij trachten het onze bij te dragen voor de oplossing van het veel besproken vraagstuk: *Of de stad na de inneming in 1579, met uitzondering van slechts enkele honderden personen, totaal werd uitgemoord.*

Onder de oudste Nederlandsche schrijvers, die zich met dit beleg hebben bezig gehouden, noemen wij in de eerste plaats E. van Meteren, (geb. 1535 te Antwerpen en in 1612 te Londen overleden). In zijne *Historiën der Nederlanden en haar naburen oorlogen*, verhaalt hij aangaande de inneming der stad: „dat den 29 Juny des morgens vroegh, op S. Pieters dagh, eenige soldaten van buyten over de bevestinge gemerckt hebben, dat de wacht genoegh overvallen was van slaep. Waerdoor dat Parma, in alle stilheyt, syn volck aen allen zyden dede opklimmen, en alsoo de Stadt ende Wacht verraschende, doden sy al wat hen voorquam, nochtans vindende tot veel plaetsen grooten wederstand, oock van Vrouwen, waerom datter oock veel verslaegen werden. Groote vlucht geschiede van daer na de Brugge op Wyck, daer sulcken gedrangh was, dat zy malkanderen in 't water drongen met wyf en kindt, ende vele selve insprongen. In Wyck was geenderhande provisie, waerom (als de eerste furie of doodslagh gepasseert was) sy haer oock opgegeven hebben. Ettelycke soldaten quamen daer oock noch van. Den ingenieur, Bastiaan Tappin, wert het leven om syn wetenheyt geschonken, en seer gequetst zynde, werdt genezen, doch daer na van den Keyzer begeert tot synen dienst, wert hy in een veynster doorschoten. De gouverneur Swartsenbergh van Herle blief daer mede doot. Alsoo werdt Maestricht, nadat sy 4 maenden belegert was geweest, gewonnen, een van de standvastigheste, en strydbaarste in 't wederstaen (na klynen middel die zy hadde), van al de vorige gewonnen steden. Zedert is de Stadt geheel vergaen; want daer *geen drie hondert*

borgers over bleven, die namaels noch wech trocken, in welker plaetse veel Luykenaers inquamen. Blyft als noch een geheel verwoeste Stadt, als daer meest soldaten en Garnisoenen in syn, welke daerna de lege Huysen verbranden door armoede en ghebreck van Brant hout”.

Christiaan Bor (1559—1635) zegt in zijn *Oorsprongh, begin en vervolg der Nederlandsche Oorlogen*, dat „seer weinig borgeren zyn over gebleven, sommige zeggen van drie of vierhonderd ten hoogsten”.

P. C. Hooft verhaalt in de *Nederlandsche Historiën*, verschenen in 1642, waarschijnlijk in navolging van de beide vorige schrijvers, ongeveer hetzelfde. „Want, zegt hij, van schaars vierhonderd burghers, die ’r afquaamen, vertoogh het meeste deel; ende ’t geen wederom de stad eenighzins bevolkte, was een zwerm Luiker—Waaen”.

Onder de schrijvers, die tijdens het beleg leefden, behoort verder *Dinothus* (1). In zijn werk: *de bello civili Belgico*, uitgegeven in 1586, schildert hij de inneming als volgt:

„Eenige Spaansche en Duitsche soldaten kropen over het puin van den verwoesten muur en klommen op den wal. Van daar namen zij met oplettendheid waar, hoe het in de stad toeging, en zagen, dat de wachten en posten, uitgeput door nachtwaken en aanhoudende inspanning, meerendeels in diepen slaap gedompeld waren. Dit werd dadelijk aan Parma meegedeeld. Hij beval, dat, zoo mogelijk zonder gedruisch, de vijand op verscheiden punten te gelijk zou overvallen worden.

Terwijl dus trom en fluit zwegen, stormden de belegeraars de stad binnen. Zij doodden de schildwachten, overschreden de verdedigingswerken en drongen tot het binnenste der stad door. De soldaten en burgers boden te vergeefs weerstand. Een groot bloedbad werd aanggericht; kinderen noch vrouwen werden gespaard; gedurende drie uren maakten de overwinnaars allen, die zij ontmoetten, af. Naderhand werd aan de gevangen soldaten en burgers toegestaan, zich door een losgeld vrij te koopen.

Van de inwoners sneuvelden er ongeveer tweeduizend vijf hon-

(1) Richard Dinoth geb. te Coutances is in 1590 te Montbelliard overleden. Als aanhanger der hervorming was hij genoodzaakt, zijn land te verlaten en trok naar Straatsburg.

derd. Voor de Spanjaarden was de overwinning ook niet onbloedig geweest", enz.

Volgens *Strada* sneuvelden tijdens de 4 maanden van het beleg 8,000 personen, waaronder ongeveer 1700 vrouwen.

Op den dag der inneming verloor een groot aantal door het zwaard of door verdrinking in de Maas het leven.

Bentivoglio (1) zegt, „dat de stad om zoo te zeggen zonder inwoners bleef”.

Campana (2) schetst den toestand als volgt: „de wreedheid der overwinnaars was onmenschelijk; vrouwen, grijsaards noch kinderen werden door hen gespaard. Straten, pleinen en huizen waren met lijken gevuld en het bloed stroomde op sommige plaatsen. Velen vonden den dood in de Maas, en enkelen, wien het gelukte door zwemmen den anderen oever te bereiken, werden door de soldaten van Mondragon afgemaakt. De stad, vroeger zeer rijk, bleef langen tijd verwoest liggen en bijna zonder inwoners (*quasi distrutta di abitatori*). Later werd zij door Luikenaars bevolkt”.

Cosme Massi, de secretaris van Parma, schreef, dat op den dag der inneming 4,000 personen werden gedood, van wie velen in de huizen.

In de bekende *Mémoires anonymes sur les troubles des Pays-bas 1565—1580* vinden wij in T. IV een hartverscheurend tafereel van de inneming van Maastricht geteekend, waarvan wij een gedeelte overnemen: „Les vaincus se retirèrent en combattant à Wyck, où s'étaient sauvés peu auparavant les femmes et les enfants. Ayant levé le pont, ils étaient décidés de tenir bon et de se défendre jusqu'au dernier, ainsi que les soldats qui s'étaient retirés dans l'église. Mais dans l'après-dîner ils se rendirent par compositions de vie sauve, comme firent aussi ceux de l'église à la miséricorde des ennemis qui tuèrent et massacrèrent tous ceux qu'ils trouvaient dans les rues et plusieurs dans les maisons. La plupart des paysans, qui se défendaient tant qu'ils pouvaient, ayant aussi donné le plus de travail aux ennemis durant le siège, de sorte que ce premier jour de la

(1) *Historia della guerra di Fiandra, 1645*, 2de deel B, I pag. 240 „che priva quasi intieramente d'abitatori” enz.

(2) *Della guerra di Fiandra, Vicenza 1602*.

prise un grand nombre et le plus de paysans furent tués. Les rues étaient couvertes de corps morts, trois, quatre et davantage l'un sur l'autre. Même les blessés et malades couchés dans leur lit, furent massacrés. D'autres bien munis d'argent furent ransonnés. Plusieurs s'étant jetés dans la Meuse tant hommes que femmes, qui se laissaient tomber et sautaient avec leurs enfants en bas des murailles, dont beaucoup se noyèrent et se rompirent bras et jambes. Les forces et violements de femmes et jeunes filles ne manquèrent et autres tyrannies que les ennemis barbares usèrent vers les pauvres de dedans, jusqu'à marcher sur le ventre des femmes et enfants et les tailler en pièces. Un enfant fut mis et crié au plus offrant, et un autre percé d'une lance ou pique et élevé en l'air. Cas pitoyable et lamentable et plus infâme d'avoir ainsi laissé et abandonné tout lâchement les valeureux défenseurs de Maestricht en proie et en boucherie, sans les avoir secourus en aucune manière, ni fait donner une seule alarme aux ennemis durant le siège de 4 mois. Le moyen de secours y eut été si l'on avait procédé de bonne foi et sans dissimulation. Comme le peuple disait, on avait démontré clairement n'en avoir la volonté ni cure, mais bien de piller, rassembler et voler l'un d'un côté et l'autre de l'autre.

Plus de 4,000 hommes étaient morts de blessures et de misères en ville, trois capitaines des dits soldats morts, Coene, Drunicq et Jochuim, le capitaine Bastien blessé et prins, le capitaine Tolleneer trouva moyen d'échapper, le dit gouverneur, Waisbourg pris, le capitaine Morguaux était en Flandre et autres sortis en commission d'un côté et d'autre pour solliciter le dit secours à quoi ils ne pouvaient parvenir ”.

Schrijvers van lateren tijd als *Bachiene, Merkes, Arend, Motley* enz. leeren ons niets nieuws aangaande de inneming van Maastricht. Zij bepalen zich tot naschrijven van hetgeen vermeld is in eerstgenoemde bronnen.

Reeds in 1865 gaf de Heer Habets in zijne aantekeningen (1) op het werk van de Lenarts „opkomst en voortgang der stad Maastricht” het middel aan de hand om de onjuistheid der bewering van sommige schrijvers, aangaande de *geheele* uitmoording der stad, te

(1) *Publications etc. dans le duché de Limbourg*, 1865, p. 71.

bewijzen. Deze hooggevierde schrijver, die de geschiedenis van Limburg als het ware heeft opgebouwd, zegt op gemelde plaats: „Een ieder, die nieuwsgierig is om te zien, hoe schaamteloos men in deze zaak met de geschiedenis van Maastricht is te werk gegaan, kan zich deswegen met ons overtuigen door de civielregisters der vier parochiën open te slaan, die op het stadhuis rusten. De registers der parochiekerk van St. Maarten te Wyck beginnen in October 1590, die van St. Jacob den 26 Mei 1597, die van St. Nicolaas den 24 Junij 1581 en die van St. Catharina in Augustus van hetzelfde jaar. Het oudste doopregister dezer laatste parochiekerk begint twee jaren na het beleg der stad door Parma en eindigt in Augustus 1591. De aanhef van dit register luidt: *Sequuntur nomina susceptorum post mortem Dni Gerardi Zeegers in Augusto 1581*. Van de 1362 namen, die zich op de alphabetische tafels van dit register bevinden, treffen wij vier namen van Spaanschen en 61 van Waalschen of Franschen oorsprong. Al de overigen zijn Nederduitsche en gelijken op de namen der menigvuldige Limburgsche familiën, die nog heden binnen en buiten de stad wonen. Indien men nu in aanmerking neemt, dat Maastricht voor de helft behoorde aan den vorst-bisschop van Luik en dat het verkeer der stad met de naburige Walen zeer groot was, dan moet men verwonderd zijn, dat het getal vreemde eigennamen er zoo buitenmate klein was. Wij besluiten uit dit weinige: 1° dat Maastricht niet bevolkt is geworden door een zwerm Luiker Walen; 2° dat Maastricht niet een' tijd lang woest en een nest van Spaansche soldaten gebleven is, maar dat er weinig tijds na de verovering door Parma een zekere welstand in de stad is teruggekeerd, aangezien de fluctuatie van den burgerlijken stand zeer aanzienlijk was en het gemiddeld getal geboorten in de parochie van St. Catharina alleen, van Augustus 1581 tot Augustus 1591, per jaar de som van 136 overtreft”.

De weg, door den Heer Habets aangewezen, werd tien jaren later door den Eerw. Heer Haakman vervolgd en heeft tot een resultaat geleid, waarvan wij een kort overzicht laten volgen (1):

Hij heeft de nog bestaande doopboeken geraadpleegd en het getal

(1) Zie *Publications de la Société historique dans le Limbourg* 1876. T. XIII. Het beleg en de zoogenaamde verwoesting van Maastricht in 1579. A. F. HAAKMAN en H. J. ALLARD.

geboorten met 30 vermenigvuldigd. Hierdoor verkreeg men bij benadering de volgende cijfers: In de twee parochiën van St. Nicolaus en St. Matthijs leefden in 1582 ongeveer 5880 menschen; in 1583 waren er 5940; in 1584 reeds 6330. In het jaar 1598, waarvan voor het eerst de drie doopboeken, dus dat van St. Jan bij de vorigen, gebruikt kunnen worden, bedroeg het aantal inwoners in deze drie parochiën, Wijk dus niet medegerekend, 11010.

De vraag is nu, of deze inwoners ook vreemden waren, Luiker-Walen, die in de ontvolkte stal na het beleg zich hadden neergezet? Als het meest eenvoudige en afdoende bewijs, dat deze bewering, door sommige schrijvers geopperd, geheel onwaar is, kan gelden, dat men in hoofdzaak *dezelfde namen* vóór en ná het beleg vermeld vindt. Onder anderen de leden van den Raad, de gildemeesters, de stadsboden, bestuurders van liefdadige gestichten enz. zijn dezelfde als na het beleg. Verder oefenden in hoofdzaak dezelfde bakkers, bierbrouwers, wijnkoopers, vleeschhouwers, na het beleg als er voor hun beroep uit in de stad.

Aangaande het getal inwoners, dat Maastricht na het beleg nog telde, meenen wij uit de gegevens, hierboven vermeld, de volgende conclusie te kunnen trekken: Wanneer in de parochiën van St. Nicolaus en St. Matthijs in 1582 ongeveer 5880 menschen woonden, dan mogen wij veronderstellen, dat de parochie van St. Jan, die met beide vorigen ongeveer in zielental gelijk stond, 2940 parochianen telde. Volgens deze berekening zou het aantal inwoners in 1582 bedragen hebben $5880 + 2940 = 8820$ voor Maastricht, zonder Wijk. Het aantal bewoners van Wijk schatten wij op de helft, alzoo op 1470. Wij moeten evenwel in aanmerking nemen, dat in Wijk niet zoo veel burgers sneuvelden als in Maastricht.

Wij meenen voor de heele bevolking, met inbegrip van Wijk, het ronde cijfer van elf à twaalf duizend te mogen aannemen.

Vazquez, de eenige ons bekende schrijver, bij het beleg tegenwoordig, zegt, dat ongeveer 4000 burgers in Maastricht zich overgaven en tegen betaling van een zwaar losgeld in vrijheid werden gesteld. De bewoners van Wijk en degenen, die uit Maastricht derwaarts vluchtten, zijn natuurlijk niet hieronder begrepen.

Verder dient men in aanmerking te nemen, dat vele meer gegoede

burgers vóór het beleg de stad hadden verlaten, en dat het aantal dezer nog al beduidend was, blijkt uit het bevel, vervat in het Pardon-Generaal, dat wij laten volgen. Hierin wordt gezegd, dat degenen, die uit de stad zijn vertrokken, binnen eene maand na de afkondiging in hunne huizen moesten terugkeeren, op verbeurte der voordeelen, hun door het pardon geschonken. Het schijnt, dat zelfs ná het beleg zich vele burgers met ter woon elders hebben gaan vestigen.

Ook langs dezen weg zal bovengenoemd cijfer gemakkelijk bereikt worden.

Wanneer wij nu het aantal inwoners vóór het beleg op 30,000 stellen, dan zou hieruit volgen, dat het getal der slachtoffers nog het schrikbarend cijfer van 17 à 18,000 bereikt. Laten wij niet vergeten, dat dezen niet allen door het zwaard of in de Maas omkwamen, maar dat velen aan de gevolgen der toen heerschende kwaal bezweken. De schadelijke hygiënische invloeden tijdens het beleg zullen tot de verbreiding der ziekte veel hebben bijgedragen. Den dag der inneming sneuvelden ongeveer 4,000 personen. Het afbreken der brug aan den Wijkkerkant, op bevel van Tapyn, droeg er veel toe bij laatstgenoemd getal te vermeerderen.

§ 9. ZIEKTE VAN PARMA.

Men koesterde weinig hoop voor het behoud van Parma, wiens toestand van dag tot dag verergerde. Toen Don Pedro de Castro hem met de inneming van Maastricht in kennis stelde, gaf hij hoegenaamd geen teeken van tevredenheid en bleef volkomen onverschillig. De zaken dezer wereld trokken hem niet meer aan. Ongemerkt, zegt Vazquez, hield hij zich met het onderzoek van zijn geweten bezig, waarna hij verzoekt zijn biechtvader te ontbieden, daar hij gevoelde dat de kwaal hem onderkreeg. Onmiddellijk werd aan zijn verzoek voldaan. Vol godsvrucht sprak hij eene generale biecht en vroeg daarna vergiffenis aan al wie hij ooit mocht beleedigd hebben.

De geneesheeren gaven hem in overweging om, indien hij nog iets tot heil zijner ziel of ten dienste van den Koning wilde ten uitvoer brengen, dit niet langer uit te stellen.

Den volgenden dag ontving hij de volle bediening, waarna hij zich, alhoewel zwak en vermoeid, zeer getroost en gelaten toonde.

Mondragon, voor wien hij eene buitengewone genegenheid en achting, wegens zijne dapperheid en groote verdiensten, gevoelde, werd bij hem ontboden. Hij verzocht dezen naar Spanje te vertrekken en aan den Koning te boodschappen, hoe het met de zaken in de Nederlanden was gesteld en hem vooral omtrent de inneming van Maastricht in te lichten.

In een schrijven, door Mondragon overgebracht, waarschuwde hij Filips op zijne hoede te zijn voor de hoofden in de Nederlanden, die, onder den schijn van onderwerping, slechts de gunstige gelegenheid afwachtten om vijandig tegenover Spanje te kunnen optreden. Alexander raadde hem verder van de kracht en den invloed der wapenen gebruik te maken om hun ontzag in te boezemen en hen tot onderwerping te dwingen. Volgens hem moest de Koning van eene edelmoedige behandeling in deze gewesten geen heil verwachten, aangezien men over 't algemeen met ondankbaren te doen had.

Na het vertrek van Mondragon nam de koorts zoodanig in hevigheid toe, dat hij den volgenden dag begon te ijlen. Hij sprak over allerhande vreemde zaken, hield zich met krijgsbedrijven bezig en vroeg onder andere aan de Tassis en Caspar de Robles, baron de Velli, wat zij in zijne kamer deden, of zij niet wisten, dat de Waalsche en Duitsche troepen aan het vechten waren, waarom zij ze niet gingen scheiden. Opvallend is het, dat hij in zijne ijlende koorts waarheid sprak en op datzelfde oogenblik de soldaten van deze beide natiën handgemeen waren, wegens oude veeten, die tusschen hen bestonden. Waren deze beide aanvoorders niet tusschen beide gekomen, dan zouden zij zich beiderzijds veel schade toegebracht hebben, aangezien elk der partijen meer dan drieduizend man sterk was.

Gedurende meer dan twintig dagen bleef hij in denzelfden toestand. Voortdurend was hij, zelfs in zijn slaap, met militaire zaken bezig. Dikwerf noemde hij soldaten bij hun naam en gaf bevelen om aan te vallen of terug te trekken.

Door de geneesheeren reeds opgegeven en door het Spaansche leger betreurd, wilde het toeval, dat hij in een aanval van delirium door een sprong in het bed zich geheel bloot maakte, waardoor men eene groote zwarte pestbui op zijn rug ontdekte. Hierop werden de geneesheeren onmiddellijk ontboden. Verwonderd en tevens verlegen, de ziekte, die alleen aan dit absces haar ontstaan te danken had,

niet gekend te hebben, haastten zij zich dit te openen, waardoor eene belangrijke hoeveelheid kwade sappen zich naar buiten ontlastten. Hunne overtuiging was, dat, wanneer deze haard niet was ontdekt, de zieke geen twee dagen meer had geleefd.

Van dat oogenblik nam Parma langzamerhand toe in beterschap, hij werd verder kalm en bedaard en zijn geest weer helder. Spoedig drong hij er op aan van verblijf te veranderen en gaf zijn wensch te kennen zich in Maastricht te willen huisvesten.

Twee dagen na dien, d. i. op 23 Juli, vierde het Spaansche leger met eene wapenschouwing het herstel van zijn aanvoerder. Twintigduizend prachtig uitgedoschte manschappen, zoo wel cavalerie als infanterie, werden in goed geordende escadrons opgesteld. Door den buit, bij de plundering van Maastricht gemaakt, waren de troepen in staat zich eene buitengewone weelde te veroorloven.

Parma werd door zijn bedienden tot op de binnenplaats van het kasteel gedragen, waar al de kapiteins van het leger, in de volgorde, waarin zij hem zouden dragen, opgesteld waren. Gezeten in een karmozijn fluweelen leuningstoel, voorzien van damasten gordijnen, werd hij eerst door acht kapiteins van het oude regiment van Ferdinand de Toledo tot in diens kwartier gedragen; van daar door acht anderen tot in het kwartier van Francisco de Valdès en verder door de kapiteins van Lope de Figueroa, zoodat hij achtereenvolgens al de kwartieren, ook die der vreemde natiën, bezocht.

Rondom den draagstoel, waren al de vaandels, ten getale van meer dan driehonderd, geschaard. Er naast gingen Octavio de Conzaga, Pedro de Toledo, markies van Villafranca en de andere veldoversten in rangorde opgesteld. Terwijl de artillerie op de wallen en in de stad vreugdeschoten over het zoo zeer gewenschte herstel van Parma loste, werd door de infanterie en de cavalerie een goed geslaagd spiegelgevecht op de wapenplaats gehouden.

Vele soldaten, die hun aanvoerder reeds dood waanden, verlieten hunne posten, en gingen voor den draagstoel om hem met gepasten eerbied in het aangezicht te zien.

De troepen gingen intusschen voort, onder het spiegelgevecht en de muziek hunne vreugde te betuigen. Een prachtig schouwspel vertoonde zich aan het oog. Twintigduizend rijk uitgedoschte mannen was alles, wat men kon verlangen. De buizen der chevaux-legers hadden onder anderen eene waarde van 400 kronen. (Vazquez).

Alexander, nog erg zwak, voelde zich weldra vermoeid en gaf order het spiegelgevecht te staken en hem door de bres, waarlangs de stad genomen was, naar Maastricht te dragen. De kapiteins van alle regimenten, die zich acht om acht aflosten, belastten zich hiermede.

Aan den ingang der bres stonden 24 veldoversten hem af te wachten met den troonhemel van St. Servaas. Parma was hierover eenigszins boos, berispte hen, vragende, waar zij oud-gedienden deze gekheid hadden geleerd, en verzocht den hemel in de kerk, waar zij hem hadden weggehaald, te laten terug bezorgen.

Eenigszins verlegen gaven zij ten antwoord, dit bewijs van eerbied aan den dappersten der veldheeren voor de behaalde overwinning verschuldigd te zijn en slechts te handelen in navolging van hetgeen te Rome gebeurde, wanneer een overwinnaar er zijn intocht hield.

Bij den ingang der stad werd Parma door Montesdoca, als gouverneur der plaats, begroet en verder op de schouders zijner kapiteins tot in zijne woning gedragen. Strada zegt, dat Alexander, vergezeld van de geestelijken, zich naar de kerk van St. Servaas begaf, om God voor zijn herstel en voor de overwinning, op de Staatschen behaald, te bedanken. De intocht had plaats onder algemeen (?) gejuich en vreugdebetoon, *althoevel de weinige burgers, die in leven gebleven waren, hieraan geen deel namen.* (Vazquez). Want nooit, voegt deze schrijver hieraan toe, werd eene stad door de soldaten zoo geplunderd en verwoest als Maastricht.

Alexander bleef gedurende ruim acht maanden, d. i. tot Maart 1580 in Maastricht. Hij had zijn intrek genomen in de Proostdij, het tegenwoordige klooster der zusters van liefde (1). Vazquez verhaalt, dat hij zich vermaakte met de soldaten van uit zijn venster in hunne spelen en vermaken gade te slaan, die allen de zakken gevuld en geen gebrek hadden aan geld, waarmede zij lichtvaardig omsprongen. Zoo zag men bij het dobbelspel een hoed vol daalders en goudstukken in eens opzetten, hetgeen volstrekt niet zeldzaam was, zoodat zich niemand er over verwonderde. Aan de toekomst werd in deze oogenblikken niet gedacht.

(1) In het vermelde handschrift van St. Servaas lezen wij : „ 23 Jul. 1579. Dux Parmensis Triumphati ac Regio apparatu oppidum intravit et in Praepositura habitavit “. Op eene andere plaats wordt gezegd : „ 13 Januari 1580 Cardinalis de Groesbeek epus et Pps. Leod. venit Trajectum cui obvia ivit Pps. Parmensis et simul iverunt ad Praeposituram et ibi hospitati sunt.

Wij vermelden deze bijzonderheden als een bewijs, dat de Spanjaarden zich in Maastricht van ongeloofelijke schatten meester maakten.

§ 10. MAASTRICHT NA DE INNEMING.

De bezetting, die in de laatste maanden van 1579 in de stad achterbleef, bestond uit: drie vendelen Spanjaarden, drie vendelen Duitschers en zes vendelen Bourgondiërs (1). Eenige troepen waren op de dorpen in den omtrek ingekwartierd en het meerendeel was naar de kanten van Mechelen, 's Hertogenbosch, Nijmegen en Venloo vertrokken.

Spoedig was men er op bedacht, de orde binnen de vesting te herstellen.

Desiderius Sestich, raadsheer van Brabant, werd door Parma ontboden om het stadsbestuur te regelen en de middelen om den handel te doen herleven aan de hand te geven. Dit zou in overleg met den bisschop van Luik geschieden.

Reeds den 27sten Juli kwamen de raadsheeren Sestich en Vuesels met een voorstel voor den dag, waarvan de strekking vooral was, de verhouding tusschen soldaten en burgers te verbeteren en wederzijdsche rechten te doen eerbiedigen. Te dien einde zou bepaald moeten worden, dat geen soldaat in eene woning der stad zijn intrek mocht nemen, zonder billet van de fouriers des Hofs. Wie aan dezen eisch niet had voldaan, moest binnen 24 uren na de publicatie dezer verordening het betrokken huis verlaten. De rechten der ingekwartierde soldaten tegenover hun gastheer, werden nader omschreven. In geval van oneenigheid tusschen soldaten en burgers zou door een raadsheer van Brabant en een auditeur-generaal recht gesproken worden.

Dezen vorm van recht achtten zij voorloopig voldoende.

Parma had zich in den loop der maand Juli tot de Spaansche afgevaardigden te Keulen gewend, om hun gevoelen omtrent de regeling der zaken te Maastricht te vernemen. Hun advies, geteekend door de Longueval, Foncq en Assonleville, werd den 3^{den} Augustus uit Keulen naar Maastricht verzonden (2). Genoemde afgevaardigden drukten den

(1) M. S. archief te Marburg.

(2) Archives du royaume de Belgique. Collection des papiers d'Etat, carton n° 49 p. 13.

wensch uit, dat zoo spoedig mogelijk eenige vorm van justitie aan de stad zou worden gegeven. Zij achtten het tevens wenschelijk, dat de stad onder één prins gebracht werd. „*(Convien droit bien (si fut possible) qu'elle fut à un prince seul, ce que Sa Majesté et ces pré-décesseurs ont plusieurs fois tasché d'obtenir, et samble que présentement la conjuncture est bonne)*”. De bisschop van Luik zou voor dezen afstand eene billijke schadevergoeding ontvangen, „*(quelque honeste récompense)*”. Zij wezen op hetgeen de stad aan Spanje had gekost en nog kosten zou om ze in haren vorigen staat te herstellen, daar zij quasi geheel was verwoest.

De rehabilitatie der burgers, met uitsluiting van slechts enkelen, diende zoo gemakkelijk mogelijk te worden gemaakt.

Als voorwaarde zou gelden, dat zij, bij het in- of uitgaan der kerk, Parma een request aan den Koning aanboden, hunne schuld bekenden en vergiffenis vroegen.

Aan de afwezige en andere burgers (et aultres, mentionnés en nosdictes lettres dernières) zou door een bevelschrift gelast worden in de stad terug te keeren.

De vernieuwing der privilegiën moest uitgesteld worden, zoo lang de rust en 't welzijn der stad dit vereischten. Ten opzichte van het recht der 23 ambachten voor de keuze der magistraten, zoude men zich voorbehouden het stadsbestuur voorloopig te regelen, zooals de belangen der burgers dit vorderden.

Daar men echter de stad niet zonder justitie en politie kon laten en het aantal burgers om magistraten en rechtspersonen uit menschen van zekere qualiteit te kiezen te gering was, zou men, in afwachting van den terugkeer der uitgeweken burgers, commissarissen, door Zijne Excellentie te benoemen, kunnen aanstellen, zonder aan de bisschoppelijke rechten te kort te doen, (sans préjudice du droit de mondict Seigneur de Liège).

De huizen van voorname personen, door soldaten ingenomen, moesten binnen 24 uren ontruimd en ieder zou naar zijn rang ingekwartierd worden. De burger zou den soldaat, zoo als in den tijd des Keizers, alleen verschuldigd zijn: een bed voor twee personen, vuur en licht, zonder meer. „*Semblablement comme il n'y a riens qui a plus molesté et travaillé le bourgeois ne que le face plus discontent, sinon le service qu'il a fallu donner au soldat, vostre Excellence feroit bien*

pregnant considération au piteux estat de ceste ville, la spoliation des biens et meubles du bourgeois, et consequamment sa povreté de limiter que le service deu au soldart sera seulement tel que du temps de feu l'empereur s'est permis, assavoir un hct pour deux soldarts avec la lumière et feu de l'hoste, et non aultre chose, faisant cesser toutes ultérieures molestations contre le bourgeois ou habitant du dict Maastricht, ce que nous est advié, se pourroit faire commencer promptement l'ordre requis en la dicte ville".

In een naschrift verzochten de afgevaardigden Parma nogmaals de zaken zoo spoedig mogelijk te regelen, in het belang der voornaamste steden van Artois, Henegouwen en Lille, die de wol voor de vervaardiging van sergiën en andere kleedingstukken uit Maastricht trokken.

Den 10^{den} Augustus werd een Pardon-Generaal, door den Koning van Spanje aan de inwoners van Maastricht gegeven, afgekondigd, luidende als volgt: (1)

„Alsoe het eenen yegelyck kenlyck ende openbaer is, dat dese onse stadt van Maestricht, borgers ende inwoonders derselve, de wapenen tegen ons met vliegende vaendelen aengenomen, ende soe hardneckelyck in hare bose ende quade opset, voornemen ende rebellie gebleven ende gepersisteerd hebben, dat sy met hulpe ende assistentie van de vermaerste ende booste ketters, ende verleyders der gemeyne ruste ende welvaert, Godes ende onse vianden tegen ons ende onse Staet alderhande vyantsche wercken aengericht ende meer andere afgryschelycke ende versaeckelicke feyten bedreven hebben, sonder sich oit onder dese onderdanicheyt te willen stellen, noch oock ons erkennen voer haeren natuerlycken prince ende oversten heere, sulcx dat wy tonsen groeten leedwesen genodicht syn geweest de voors. stadt met force ende met cracht van wapenen onder onse voorscreven onderdanicheyt te brengen. Ende hoewel dat, desen achtervolgende, alle de burgers ende inwoonders derselve baerblyckelyck gevallen syn int crimen van laesae majestatis ende oversulcx lyff ende goedt verbeurt hebben soe int generael als int particulier, hebbende voorts de voors. stadt verdient om tot exempel van andere

(1) Uit de *Collectanea* van Collette, eene verzameling van diverse stukken, in het rijksarchief aanwezig, Deel III, pag. 290.

gedemanteleert ende mueren ende vesten affgeworpen te syn, jae geheel omgekeert, geraseert ende gedemolieert te worden, des nochtans nyet willende daertegens gebruycken voordere strengicheyt ende rigeur, maer van onse ingeboorne goetheyt, genade ende barmherticheyt — soe ist dat wy, by deliberatie van onsen seer lieven ende seer beminden neve den Prince van Parma ende van Plaisance, stadthouder, Gouverneur ende Capitain-Generael van dese onse Erfnederlanden, ende by advise van onsen seer lieven ende getrouwen dien van onsen rade van State ende Secreten: ende volgentlyck by euren advise hebben wy vergeven ende geremitteert: vergeven ende remitteren vuyt onser sonderlinger gracie by desen allen den burgeren ende inwoonderen van onse voorscreven stadt alsulck misbruyck, schult ende misdaet, daerinne sy door haere rebellie gevallen souden mogen syn, behoudens nochtans dat in dese gracie ende pardon nyet begrepen en sullen syn, die persooenen hier navolgende, als geweest hebbende hoofden ende autheuren der voorschreven rebellie, te weten:

1. Claes van Haelen, kapitein en lid van den krijgsraad.
2. Faes van Peer.
3. Anthonis Cautenbergh.
4. Gerard Vrients, kapitein, lid van den krijgsraad.
5. Gysbrecht (?).
6. Nicolaus Weerts.
7. Jan Philippens de Oude.
8. Joos Emonts.
9. Jacob Oorschot, notaris.
10. Nicolaas Ruysch.
11. Tilmannus Vrancken.
12. Jan Vinck.
13. Jacob Moulen.
14. Laurens van den Banneth.
15. Lambertus Noetstock.
16. Michiel van Vleeck, in 1578 burgemeester en hoofd der handboogschutters.
17. Peter van Vleeck.
18. Andries Ouwerx.
19. Michiel Smoeckscheer.
20. Peter Bouwens.
21. Jan Verliers.
22. Hendrik Becker.
23. Servaes Veelen.
24. Jan Ruyters.
25. Reinier Reyniers.
26. Hendrik Paymans.
27. Nelis Reesen.
28. Servaes Krayen.
29. Tiel Krayen.
30. Gerrit Gerrits Vrients sone.
31. Jan van Buetenaken.
32. Hendrik van Heesfelt.
33. Mr Paulus Wynandts, secretaris der stad.
34. Jan Ruysch.
35. Simon Nagelsmith.
36. Reynier Nooteman.
37. Matthias van Haert.
38. Goossen Passart.
39. Peter Steenbecker.
40. Hendrik Peerboom.
41. Thys Nysmans.
42. Matthys Frederix.
43. Adolf Spiesmeecker.
44. Peter Steenmetser.
45. Jan van Petersom.
46. Herman Schoenmaeker.
47. Dirk van Bree.
48. Jan Lensen.
49. Hendrik Ramaekers.
50. Gerard Nys.
51. Willem Verlies alias Boen.
52. Thomas Joncker.
53. Willem Witmekker.
54. Mr Mattheus van der Plaschen.
55. Peter Boex.
56. Hensken.
57. Joncker Jan van Bun.
58. Hendrik Nootboom.

Sullen oock in dese voorschreven gratie nyet begrepen syn alle ministers en predicanten van de valsche religie ende gereprobeerde ende diegeene die van hun Consistorie ende vergaderinge geweest syn, ende generalyck alle anderen, die sich hebben laten vinden ter predicatie van de ketters ende heretycken, alle de welke wij verclaert hebben ende verclaeren mits desen gevallen te syn int voors. crimen van laesae majestatis ende lyff ende goedt verbeurt te hebben, wel verstaende nochtans dat, indien eenige van degeene die de voors. predication ordinaerlyck gehanteerd hebben, hun aen onse moeder de heylige Roomsche Catholycke Kerk ende aen ons willen versoenen ende reconcilieren ende voortaan binnen Maestricht oft in eenige stadt van onse voors. Erffnederlanden comen wonen, om aldaer te leven als goede Catholycken ende getrouwe ondersaten, sullen 'tselvfde mogen verthonen aan heure ordinarissen. Ende daernae by requeste aen ons ofte aen onsen voorschreven neve den prince van Parma, om (deselfde requeste met de absolutie van den voorscreven ordinaris gesien synde) hun voorts daerop te gunnen ende verleenen onse voorscreven gracie ende genaede; ordineerende ende bevelende wel expresselyck allen dengeenen, die begrepen syn onder dese onse voors. gracie ende tegenwoordichlyck absent ende vuyt deser stadt syn, dat sy aldaer in heur huysen wederkeeren om aldaer te wonen, soe sy plachten, ende dat binnen een maent nae de publicatie van dese, ten waere nochtans dat sy eenige wettige oorsaecke hadden van nyet te moegen coemen: in welken gevalle sy gehouden sullen worden sulix by requeste te kennen te geven, ende binnen den voornoemden tyt deshalve te doen blyken, op pene van vuytgesloten te worden van onse gracie. Bevelende voorts aen onse fiscalen ende allen andere onse officieren ende amptlieden, ende dien van onse vasallen ende heeren van onsen lande ende hertochdom van Brabant ende van Overmaze, dien dit aengaen sal, dat sy diegeene die begrepen syn onder dese onse gracie, laten gebruiken ende genieten van alle heure onroerende goederen, mitsgaders oock van heure roerende en haeftelyke goederen die sy van soldaten van onsen veldtleger geransonneerd sullen hebben sonder hem een'chsints tondersoecken, ende becommerent 'sy aen lyff oft aen goedt ende ten eynde dat van dese onse voors. gracie ordonnantie ende gebodt nyemant ignorantie soude moegen pretenderen, ontbieden ende bevelen

wy dat ghy terstond, ende sonder vertreck deselve doen kondigen, vuytroepen ende publiceren binnen deser onser voors. stadt Maestricht, ter plaetse daer men gewoon is vuytroepinge ende publicatie te doen. Ende tot onderhoudinge en observantie van die, procedeert, ende doet procederen tegens de overtreders ende ongehoorsame by executie van de penen boven verhaelt, sonder eenige gunst, dissimulatie ofte verdrach des te doene met deser aenclevet, geven wy U volcomen macht, autoriteit ende sunderling bevel, ontbieden ende bevelen allen ende eene yegelicken, dat sy U 'tselve doen ernstelick verstaen ende obedieren, want ons alsoe gelieft. Gegeven in onse voors. stadt van Maestricht onder onsen Contre segel hier opgedrukt in placate den 10^{den} dach van Augustus 1579.

De bisschop van Luik deed evenwel zijne rechten op een gedeelte der stad gelden. Den 18^{den} Augustus werd door zijn afgevaardigde een memorie aan de Spaansche deputatie te Keulen overhandigd. Hierin was het verlangen uitgedrukt, dat een zaakgelastigde van Luiksche zijde bij die des Konings zou toegelaten worden, ten einde politie en justitie in Maastricht te regelen, met inachtnaeme van des Bisschops rechten. Verder, dat het edict van den 10^{den} der maand in suspensie zou worden gehouden, als ook de benoeming van Montesdoca tot gouverneur der stad. Deze was gehouden aan beide prinsen den eed te zweren.

Na de noodige onderhandelingen kwam den 29sten October eene overeenkomst tusschen de afgevaardigden van beide hoven tot stand.

Filips had in de maand September reeds zijn verlangen te kennen gegeven, dat de vreemde troepen de Nederlanden zouden verlaten. Door gebrek aan geld kon de achterstallige soldij niet worden uitbetaald en viel dus ook aan de aflanking der huurtroepen vooral niet te denken.

De Duitschers werden intusschen ontevreden en dreigden in opstand te komen. Wij vermeldden reeds, dat drie Duitsche compagnieën binnen de vesting lagen. Vele anderen waren op de dorpen in den omtrek in kwartier. Samen hadden zij het plan opgemaakt, de stad te overrompelen, hunne soldij met geweld te eischen en daarna ontslag uit den dienst te nemen.

Alexander was bijtijds over de zamenzwering der Duitschers inge-

licht. Hij liet de wallen zoo spoedig mogelijk herstellen en deed nog zes compagnieën Spanjaarden binnen de vesting komen. In een onderhoud met de aanvoerders Altemps en Polweiler, wist hij dezen zóó voor zich te winnen, dat zij beloofden niets te zullen sparen om den smeulenden opstand te onderdrukken.

De troepen stelden zich schadeloos door de dorpen in den omtrek ter dege te plunderen en het weinige, dat de boeren nog bezaten, te rooven.

In deze dagen werd ook het klooster te Hoog-Cruts door de Spaansche soldaten in brand gestoken, zoodat niets dan vier muren bleef staan. Als voorwendsel gold, dat de Staten der landen van Overmaas daar hunne vergaderingen hadden gehouden.

In de eerste dagen van het jaar 1580 was te Maastricht reeds een nieuw bestuur gekozen, zijnde :

Voor het Luiksche,

Voor het Brabantsche,

Burgemeesters

Paulus Fall

Gerard Cortenbach

Schepenen

Vrient Vrients

Lambert van der Hoeven

Jan van de Weyer

Gilis Ruischen

Laurens Tholen

Olivier Thoreels

Bernard van Aust

Willem van Buell

Aert in 't Broeck

Lambert Thyloye

Joan van Riemps

Johan Kaenen

Servaes Haegen

Gerard van Meer

Gezicorenen

Jan Brouwers

Peter van Suetendael

Andries Jentis

Servaes Schaers

Gilis Gielis

Laurens Meys

Johan Gaspen

Wolffganck van Buell

Betaalmeester

Dionys van Suetendael.

Voor het Luiksche,

Voor het Brabantsche,

Gildemeesters.

Ghilis van Gerdingen (smeden)	Frans Happart (smeden)
Maes Peters (timmerlieden)	Symon Smelten (timmerlieden)
Willem Veels (gewantmakers)	Dierck van Kestelt (gewantmakers)
Johan Hermans (cremers)	Laurens Meys (cremers)
Jacob Mets Pestors (bakkers)	Ardt Portmans (molenaars)
Guert Wolffs (vollers)	Servaes op den Poei (bakkers)
Lambert Stas (kleermakers)	Caspar Riddersbach (kleermakers)
Stoffel Caelen (schoenmakers)	Claes Bollant (bontwerkers)
Vaes Gubbels (steynmetzers)	Jan van Aken (lakenscheerders)
Willem van Daelhem (looijers)	Jacob Brauwens (schoenmakers)
Thys Schobben (schippers)	Jacob van Yseren (wevers)
Lambrecht Coninx (visschers)	Jan Driessens (vleeschhouwers)
Lenaert van de Weyer (oeflmengers)	Franchois Muncx (looijers)
Lens Pothems (brouwers)	Lenaert van Stockem (oeflmengers)
	Peter Peirkens (verwers)
	Cornelis Nootemans (brouwers).

De bisschop van Luik had in eene ordonnantie van 16 Januari 1580 te kennen gegeven, dat hij het noodzakelijk achtte in Maas-tricht „*te stellen ende oprichten eene goede, vaste ende stedige forme van administratie van Rechte ende Justicie ende van Policie*”.

In plaats van Montesdoca was Adriaan de Gomicourt als gouverneur aangesteld.

Den 23ten Februari ontving Alexander uit Spanje 400,000 dukaten, om de troepen uit te betalen en deze zoo spoedig mogelijk de Nederlanden te doen verlaten. Octavio de Conzaga zou de Spaansche en Italiaansche troepen naar Italië geleiden, waar hun nog een gedeelte der achterstallige soldij zou worden uitbetaald.

In de laatste dagen van Maart waren deze regimenten reisvaardig. Parma deed ze Zaterdag 24 Maart, daags vóór Palm-Zondag, in een open veld bij Visé verzamelen, waar hij een hartelijk en roerend afscheid nam van zijne keurbenden, die zoo zeer aan hem gehecht waren. Den 2^{den} April bevond zich de Spaansche bevelhebber, zonder troepen als het ware, te Namen, dat hij ruim een jaar te voren met 20,000 uitgelezen soldaten had verlaten.

Om den toestand te schetsen, waarin stad en land in de eerste jaren na de oorlogswelingen van '79 verkeerden, bepalen wij ons tot aanhalingen uit documenten der stad Maastricht van dien tijd (1).

In October 1580 werd rondgetrommeld, dat men aan de huizen niet meer mocht breken en den soldaten of hunnen vrouwen voor hout, lood of iets dergelijks geen koopgeld mocht geven.

De burgemeesters en schepenen klagen andermaal aan den Graaf de Roeulx, die in Maart 1581 in de stad kwam, dat de burgers niet in staat zijn de aanwezige 150 ruiters te onderhouden, en zoo in de „brekinge en demolitie der huizen” niet wordt voorzien, de stad weldra desolaat zal worden. Zij wijzen er verder op, dat de soldaten in de omliggende dorpen de veldvruchten vernielen en het vee dooden en zodoende landbouw en veeteelt onmogelijk maken. Zij klagen „dat allerhand vreemd volk de leege huizen vernielen en schenden door deuren, vensters, lood daarvan weg te nemen of ten minste den soldaten de behulpzame hand bieden en het gestolene koopen”.

In een supplek van October 1581, door de stad aan Parma gericht, wordt nogmaals geklaagd, dat de stad niet in staat is het talrijke garnizoen te onderhouden, daar de burgerij geen neringen of trafijken meer bezit en jaarlijks 6,000 gulden aan de vestingwerken moet betalen. Nogmaals wordt de klacht aangaande het afbreken der huizen herhaald. Parma antwoordt den 9^{den} November uit Doornik, dat hij deze baldadigheden krachtig zal bedwingen.

Dezelfde klacht werd den 20sten April 1882 door den Magistraat hernieuwd.

Het volgende jaar werden, tot twee reizen, afgevaardigden uit Maastricht naar Parma gezonden, om hem met de armoede der stad in kennis te stellen en te wijzen op het dreigend gevaar, dat, in geval geen verandering in den toestand kwam, meer dan de helft der resterende burgers de stad zou moeten ruimen en zij het weinige, dat zij nog bezaten, in den steek zouden moeten laten. Vele burgers waren reeds naar Luik, Visé, Tongeren, Maeseyk en andere plaatsen verhuisd.

In eene instructie, waarmede de stadsschepenen Johan Crieckelman, en de vice-proost van St. Servaas, in 1584 naar Parma werden gezonden lezen wij (2):

(1) Missivenboeken, waarin verslagen, door Magistraten aan Parma opgezonden, verder de recessen der commissarissen-deciseurs en de reeds vermelde collectanea.

(2) Missivenboek n° 3.

.... „Ende dess al niet tegenstaende zoo moet dese stad noch alle weeken de leeninge voor de soldaten opbrengen, en eensdeels by taxatien onder de erme borgerie collecteren, om te verhueden de desordren en insolentiën, die apparent zyn tusschen den soldaten en borgers te gebueren: want de soldaten andersints zouden den cost by den borgers willen hebben, de welcke mits des geduerige intestine oerloege ende quade neeringe, den schaemelen cost voer hen en hunne arme wyffs ende kinderkyns niet connen gewinnen, als al notoir.

.... Dezen geconsideriert, hadden verhoept eenighsins van hueren lasten te moegen worden gesoullagiert, het welck tot noch toe nyet en is geschiet, maer zyn waerschynelik geadverteert hoe dat by zyne Alteze is geordineert, dat don Rodrigo de Castro met zyne cornette lanciers zoude binnen deze stadt commen logiëren, hetwelck niet moegelik en is te doene, mits dat zoo vele schoone en eensdeels de beste huizen dezer stad zyn afgebroken en geruineert, en nog daegelyks geruineert worden, zoo dat er geen huizen genoeg te vinden zyn om d'inliggende soldaten van logis te accommoderen: te meer aengezien die cancellerie van Brabant met haere suppoesten, door ordonnantie van Zyne Alteze, zyn gelogeert in eenige van de principaelste huyzen van der geestelykheyt en andere treffelycke burgers der voors. stad.

D'welck noch meer mineert de totale ruine en desolatie dezer arme stadt, mits dat nyet alleen doer die voorgaende miserie, maer te meer duer dezen nieuwen aenstaende belasting der ruyters causeert, dat de treffelicke borgers en inwoners daeruit zyn vertrokken en noch meer daegelycks sullen vertrekken en elders gaen wonen, blyvende alzoe deze stadt van alle goede borgerie gedenudeert.

.... Ende is de vuyterlieke noodt der ermen stadt genouch apparent, alzoe om eenige somme jae van cleyne importantie tot secours van de soldaeten op te bringen, is van nooden dat de geheele magistraet geoccupeert zy geheele weeken, en noch en connen zy nauwelick dezelve formeren", enz.

Deze aanhalingen achten wij een afdoende bewijs der diepe armoede waarin Maastricht in de eerste jaren na het beleg was gedompeld.

Dat de Spanjaarden bij de plundering zich van schatten meester maakten, vermeldden wij hierboven reeds. Als overtollig bewijs diene

het volgende feit: In de maand Maart 1580, tijdens het verblijf der Spaansche troepen te Visé, had een soldaat de vrouw van een zijner makkers op eene afgelegen plaats vermoord, teneinde zich van hare bezittingen, die niet minder dan 800 dukaten en vele juweelen bedroegen, meester te maken. Dit alles was uit Maastricht afkomstig, waar de buit door ongeveer twintigduizend rechthebbenden werd gedeeld ”.

Aan het slot van bovengenoemde instructie is omtrent den toestand op het platte land gezegd: „ *Is oick zoe dat mits de continuele uytteringe die geschiet by de convoijen die alle weecken hier overcomme die dorpen int ronde alsoe zyn bedorven datter egeen voederinge noch haver meer is te vinden* ”.

Wij wenschen ons werkje te eindigen met eene aanhaling uit de beschrijving van Havensius, van den toestand in Zuid-Limburg.

„ In het begin van 1580 bezocht Lindanus (de eerste bisschop van Roermond) het land van Valkenburg en vond er alles op de treurigste wijze verwoest en vernield. In een der volkrijkste dorpen, waar zich vroeger meer dan duizend strijdbare mannen bevonden, waren er nu geen dertig of veertig aanwezig; zoo erg hadden de pest en het zwaard er de bevolking gedund; om niet te spreken van de talrijke menigte lieden, die, wegens de nabijheid van het oorlogstooneel, door honger en ellende waren omgekomen. De goede bisschop heeft de overgebleven schapen zijner kudde verzameld, getroost, onderricht en hun moed in het hart gesproken; hij heeft de kerken, die ontheilgd waren, op nieuw ingewijd, en waar de pastoors, predikers en biechtvaders ontbraken, heeft hij anderen, zooveel doenlijk, ontboden, opdat zij gedurende den Vasten en den Paaschtijd er hun ambt zouden kunnen uitoefenen; want men vergete niet, dat vele pastoors heinde en ver waren gevlucht, terwijl intusschen hunne goederen en hun huisraad waren uitgeroofd geworden ”. (1)

Zware beproevingen hadden onze voorouders de volgende jaren nog te doorstaan.

(1) Geschiedenis van het Bisdóm Roermond, D. II, p. 169, J. Habets 1890.

AANHANGSEL.

Onlangs verschenen in Duitschland dertig photo-lithographieën, voorstellende enkele merkwaardige feiten uit den Spaansch-Nederlandschen oorlog. Zij beginnen met den slag bij Tirlemont in 1568 en eindigen met de verovering van Rijnberk in 1589. De platen zijn vervaardigd naar de oorspronkelijke koperetsen, gegraveerd door W. Baur, Jean Miel en anderen.

Van vijf dezer teekeningen, voorstellende belangrijke gebeurtenissen in ons werkje vermeld, wenschen wij ten minste de verklaringen hier in te lassen. Zij kunnen als bevestiging of als aanvulling onzer mededeelingen dienen.

Tafel 14.

De verovering van Limburg onder stadhouder Don Juan van Oostenrijk. 1578.

a. De stad Limburg. *b.* De voorstad van Limburg. *c.* Ninio een tribuun, door Alexander Farnese, ter verovering der voorstad vooruitgezonden, schermutselt met Limburgers, die hem tegen stormen. *d.* De overwonnen Limburgers ijlen naar de voorstad. *e.* De Spanjaarden, met de Limburgers strijdend, bemachtigen eindelijk de voorstad. *f.* De Limburgers vluchten naar de stad. *g.* Limburgers, welke uit de stad den hunnen ter hulp snellen. *h.* Het leger van Alexander Farnese, dat op een heuvel tegenover de stad was gesteld. *i.* Een trompetter wil de Limburgers tot overgave overhalen. *k.* Kanonnen, welke van den heuvel de stad beschieten. *l.* Een in schuinsche richting tot aan de stadsmuren getrokken verschansing. *m.* Alexander Farnese de arbeiders aansporend. *n.* De Limburgers, die op de muren strijden. *o.* Een deel der muren, door de Spaansche kanonnen verwoest. *p.* Spaansche soldaten, die zich gereed maken de stad aan te grijpen. *q.* Een Limburgsche trompetter, tot Alexander Farnese gezonden, met verzoek om toelating van gezanten. *r.* De gezanten der Limburgers, welke tot Alexander gevluht zijn, willen de stad overgeven.

Tafel 15.

Slag bij Gembloux of Bovez onder den stadhouder Don Juan van Oostenrijk. 1578.

a. De stad Namen. *b.* Het dorp Bovez. *c.* de stad Gembloux. *d.* Klein gevecht tusschen eenige centuriën van Don Juan en de

Staatschen. *e.* Alexander Farnese maakt zich gereed de gracht te overschrijden, welke hij zijn strijders had getoond. *f.* De met slijk en water gevulde grachten door de ruitery met moeite doorwaad. *g.* Lansknachten onder bevel van Alexander grijpen den vijand in de flank aan. *h.* Slag tusschen de troepen van Don Juan en de Staatschen. *i.* Conzaga, bevelhebber der ruitery, voert zijn eskadronnen ten strijde. *k.* Don Juan van Oostenrijk stelt zijn soldaten in slagorde. *l.* Troepen door den prins ten strijde gezonden. *m.* Zijne reserve-troepen. *n.* De ruitery der Staatschen wijkt en brengt verwarring in de slagorde van het voetvolk. *o.* Voetvolk door eigen ruitery terneer-geworpen. *p.* Vluchtende ruiters.

Tafel 16.

Terugroeping van het Katholiek leger bij Rimenat onder stadhouder Don Juan van Oostenrijk.

a. Rimenat, een dorp dat door de terugwijkende Staatschen is in brand gestoken. *b.* De stad Mechelen. *c.* Het leger der Staatschen tusschen het bosch en de rivier. *d.* De rivier de Demer. *e.* Slag tusschen de Staatschen en de troepen van Don Juan. *f.* De graaf van Bossu moedigt de zijnen aan. *g.* Norrich, een Engelsch hoofdman, bestijgt, nadat twee paarden onder hem doodgeschoten waren, een derde. *h.* Lichtgewapende Schotten, die strijden. *i.* Alexander Farnese beveelt de terugroeping van zijn volk. *k.* Alphons Leva roept een deel van zijn volk terug. *l.* Een deel van het voetvolk vormt een kring en trekt zich terug in het bosch. *m.* De Spanjaarden verwachten hun volk in het bosch. *n.* Oct. Conzaga roept de ruitery terug. *o.* De ruiters trekken zich in het bosch terug. *p.* Ruiterseskadron, dat den vijandelijken aanval doorstaat, terwijl de hunnen zich terugtrekken. *q.* Hulptroepen, welke onmiddellijk daarop uit het leger worden gezonden. *r.* Don Juan van Oostenrijk toont pralend zijn leger.

Tafel 17.

De belegering van Maastricht 1579.

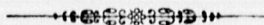
a. De stad Maastricht. *b.* De Maas. *c.* De hertog van Parma aanvaardt, om een bolwerk op te richten, het eerst het werk van een

graver. *d.* De door kanonnen beschoten stad wordt met een dubbel-
den aanval bestormd. *e.* Boeren, die zich onder de verdedigers
vermengen, drijven met dorschvlegels de aanvallers terug. *f.* Vrouwen
verstrikken de aanvallers door het werpen van tonreepen. *g.* De
beschuttingstroepen doen een uitval, grijpen de Spaansche soldaten
en gravers aan en wijken. *h.* De hertog van Parma zendt zijn volk,
als het kruit de mijnen ontbrandt en ofschoon het door den rook
bedwelmd zou worden, toch daar doorheen, nadat hij hetzelfde op
verschillende wijzen had gewapend. *i.* Het lijk van den hoofdman
Diego Urtiz (Ortiz), die door de kracht der mijnen in de hoogte is
geslingerd en met aarde overstelpt, wordt na meerdere jaren op
wondere wijze gevonden (in 1624). *k.* Mansfeld wordt in het vuur
gezonden en door mededeelingen van eene verdichte zegepraal, stort
bij de aangevallenen moed in. *l.* De hertog van Parma neemt den
halfdooden Fabio Farnese, zijn bloedverwant, en andere gewonden op
en troost hen.

Tafel 18.

De verovering der stad Maastricht in 1579.

a. De stad Maastricht. *b.* Het halvemaaanvormig toevluchtsoord
achter de stadsmuren. *c.* De eerste huizen der stad door een aarden
wal te verdediging voorzien. *d.* Drievoudig bolwerk gewoonlijk Parma
genaamd. *e.* De brug van het bolwerk Parma met kannonnen door-
schoten. *f.* Een met platform voorzien massief gevaarte wordt tegen
Parma opgericht. *g.* De Parma wordt veroverd. *h.* De hertog van
Parma laat eene brug over de grachten slaan en kannonnen op de
reeds veroverde muren, tegen het halvemaaanvormig toevluchtsoord,
oprichten. *i.* Het wordt bestormd en veroverd. *k.* Nadat de ver-
schansingen voor de huizen veroverd zijn, wordt de stad ten laatste
ingenomen. *l.* De rebel Manzan, (of Manzano) een Spaansch hopman,
wordt gedwongen door de spitsen der lansen te loopen. *m.* De her-
tog van Parma nog altijd ziek, wordt hoog op een zetel verheven
in de stad gedragen. *n.* Feestelijke intocht der soldaten, welke den
hertog begeleiden.

INHOUD.

	Bladz.
Inleiding	3

I. HOOFDSTUK.

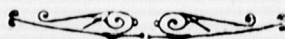
Algemeene beschouwing over den toestand onder D. Juan van Oostenrijk	16
Komst van Parma in de Nederlanden	20
Slag bij Gemblours.	22
Beleg en inneming van Sichem	22
Innemings van Diest, Beaumont, Chimay enz.	24
Beleg en inneming van Limburg	26
" " " Daelhem	30
Slag bij Rymenam	33
De dood van Don Juan	33

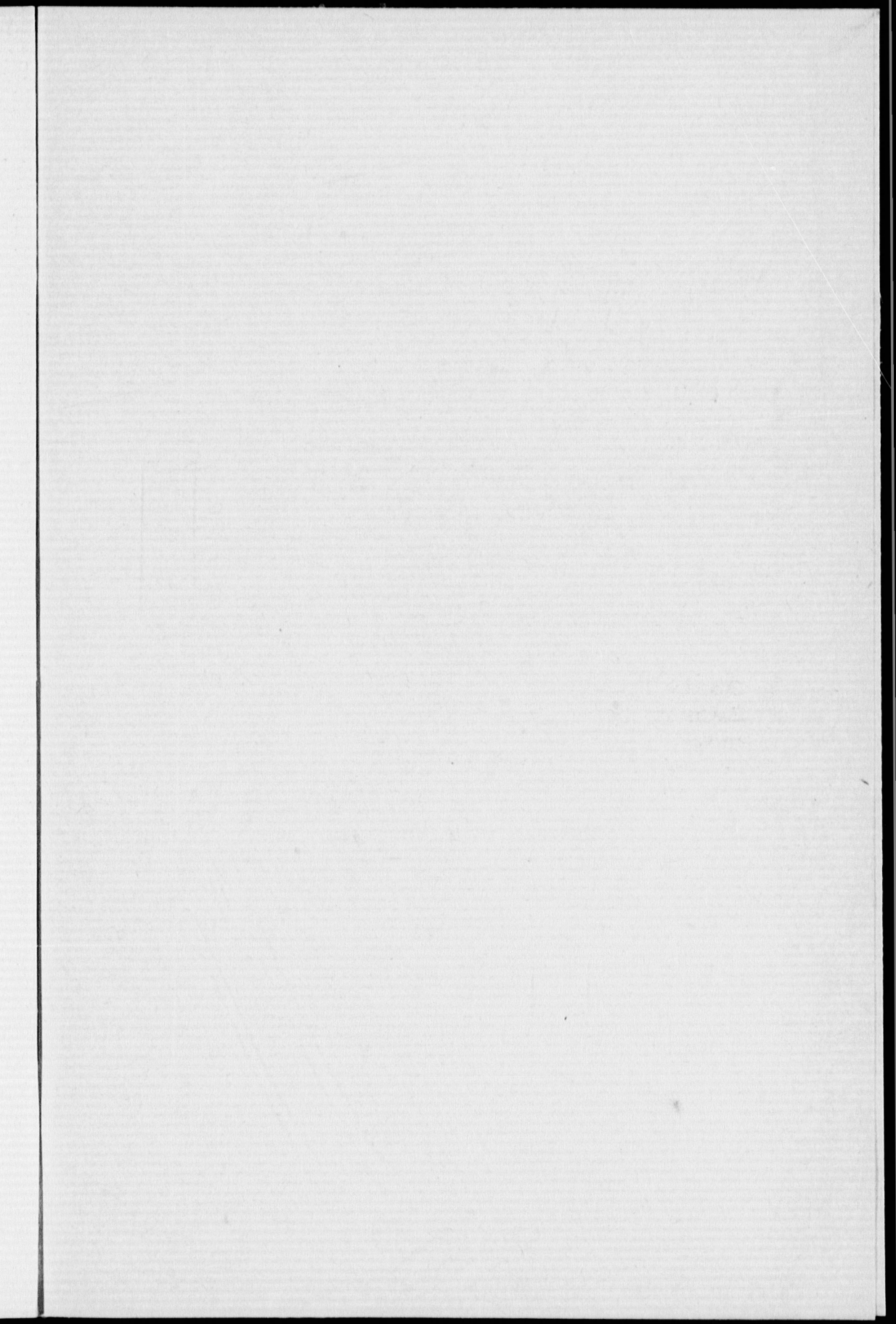
II. HOOFDSTUK.

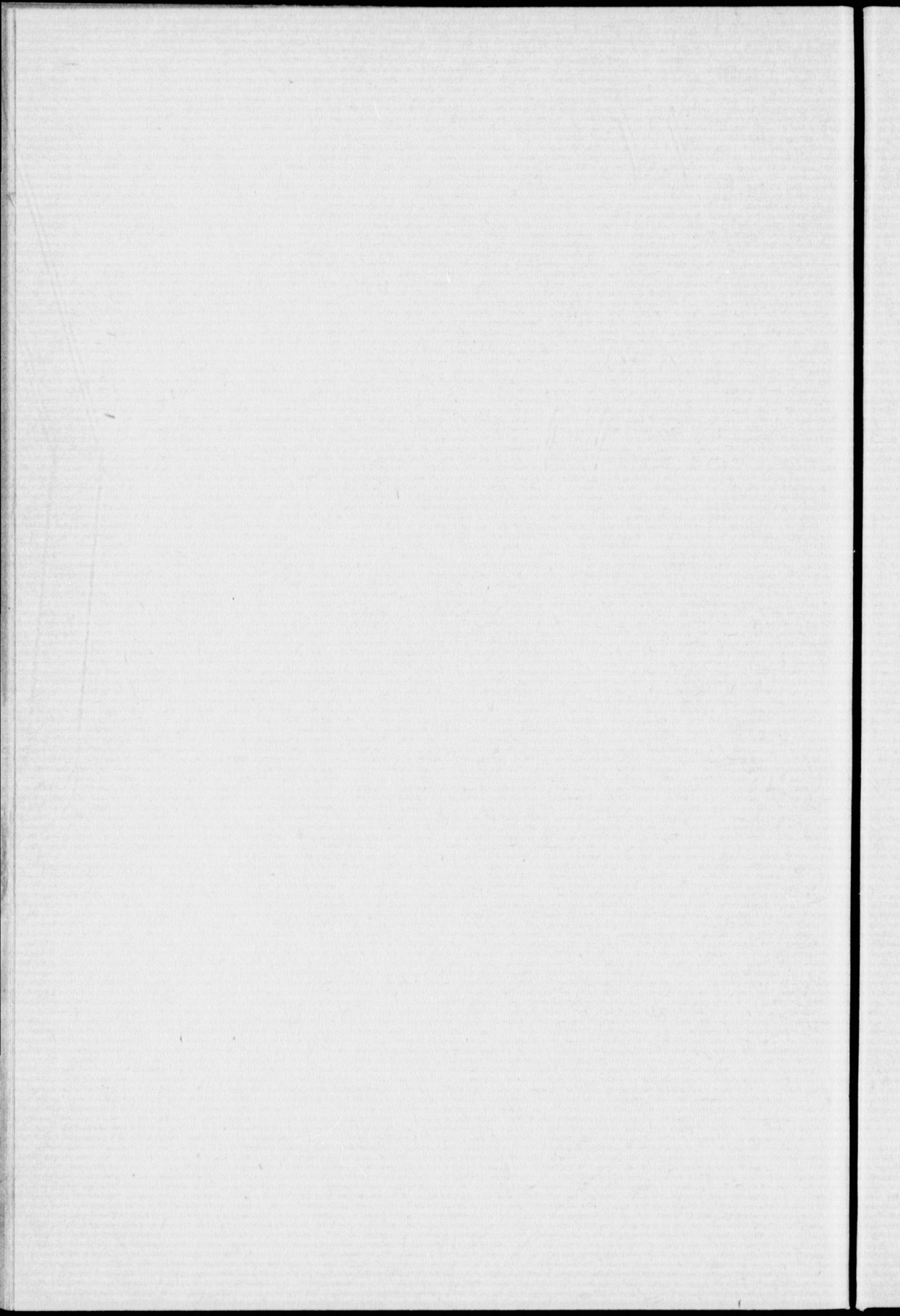
Vertrek uit Bouges naar 't Noorden.	35
Beleg van Kerpen en andere plaatsen	38
Tocht naar de Kempen	41
Overtocht der Maas bij Beesel.	42
Innemings van Weert	43
Tocht naar Eindhoven en Turnhout	44
Aftocht van Maurits van Saksen	45
Slag bij Burgerhout	45
Toestand ten platte lande in de Kempen	47
Parma besluit Maastricht aan te tasten.	50

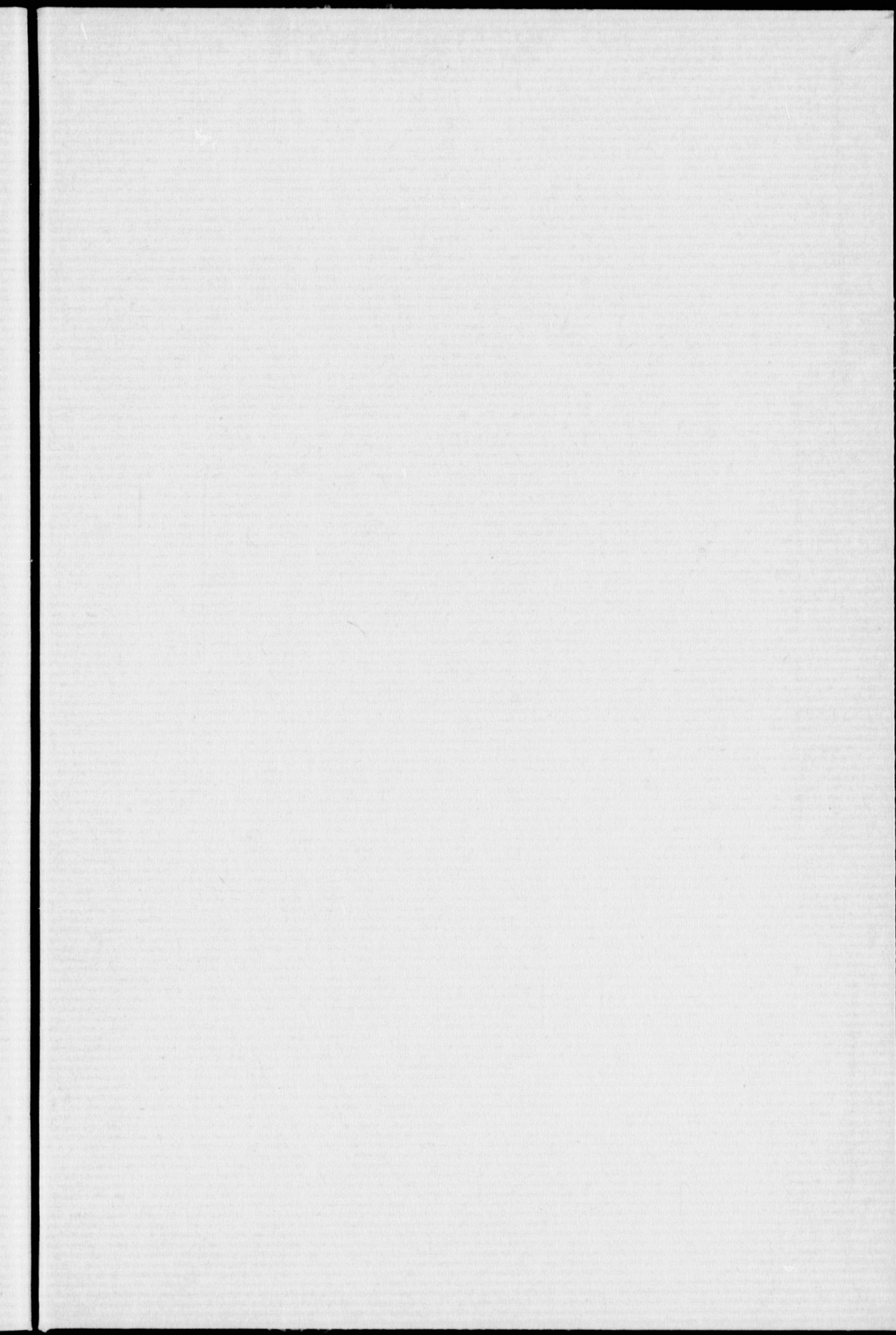
III. HOOFDSTUK.

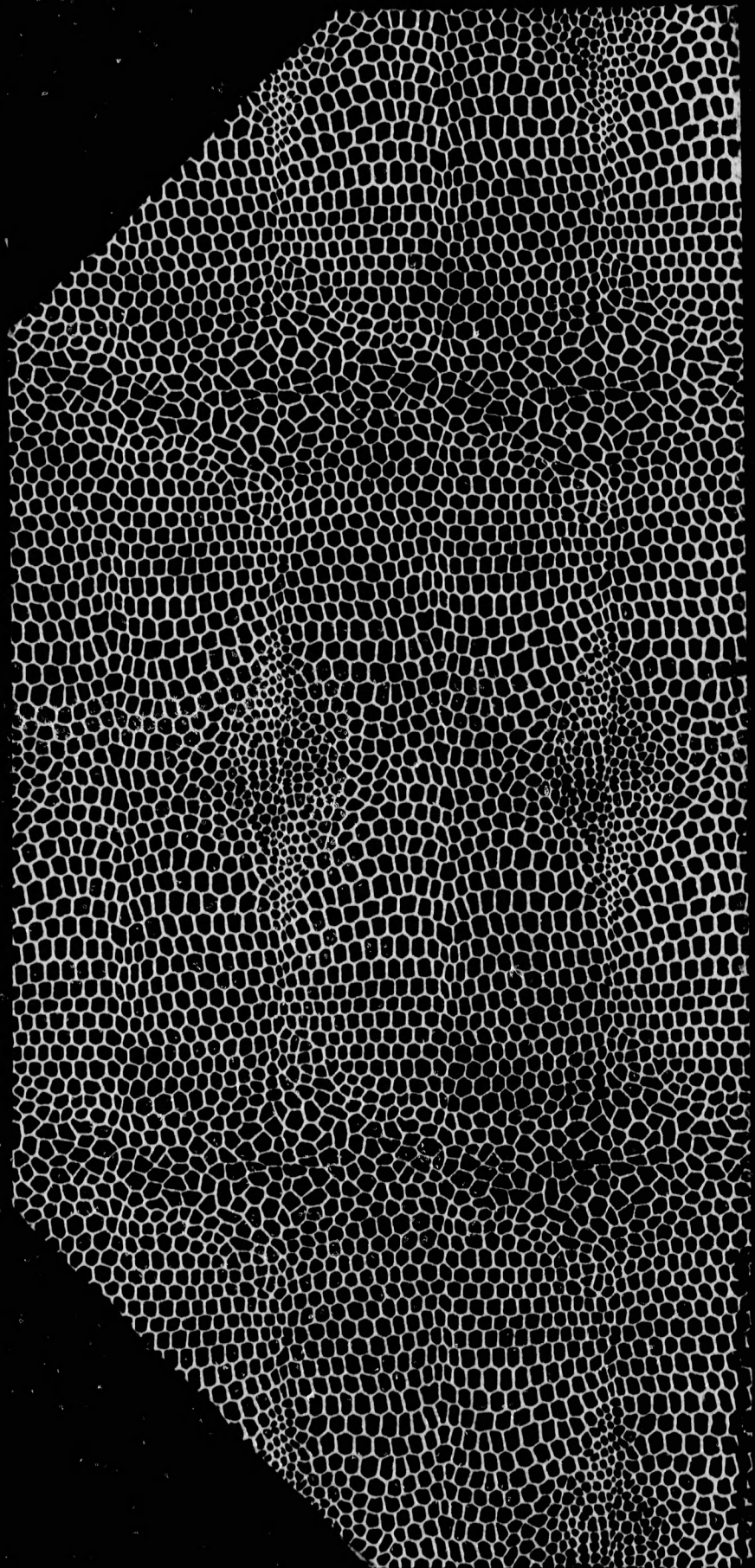
	Bladz.
Het beleg van Maastricht	51
Voorbereidende maatregelen in en buiten de stad	51
Innemering van het kasteel Petersheim	59
Positie van het Spaansche leger	60
Maatregelen binnen de vesting.	62
Eerste aanval der Spanjaarden	63
Krijgslist van Tapyn	99
Uitvallen der belegerden	70
Algemeene bestorming van den 8 ^{sten} April	73
Nieuwe aanvalsplannen	81
Toestand binnen de vesting	84
Aanval bij de Brusselsche poort	87
Toestand in Maastricht	91
Aanval van 24 Juni	92
Voorstel van Parma aan de bezetting	93
Innemering en plundering der stad.	94
Verschillende lezingen omtrent de inneming en de zoogenaamde uitmoording der stad.	99
Conclusie dienaangaande	104
Ziekte van Parma	105
Intocht van Parma te Maastricht.	107
De toestand van Maastricht onmiddellijk na het beleg.	109
Het pardon-generaal	111
Ontevredenheid der Duitsche troepen.	114
Samenstelling van een nieuw bestuur	115
Vertrek der vreemde troepen uit de Nederlanden	116
Achteruitgang van Maastricht de eerste jaren na het beleg.	116
Ontvolking en armoede ten platte lande	119
Aanhangsel	120

H.
2